

**АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ**

**ІСТОРІЯ
ЗАРУБІЖНИХ
КРАЇН**

**РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ
МІЖВІДОМЧИЙ ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
ЗАСНОВАНО В 1975 р.**

ВИПУСК 14

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 1988

В сборнике освещаются некоторые проблемы развития социалистического общества и мирового социалистического содружества в свете решений XXVI съезда КПС и очередных съездов коммунистических и рабочих партий братских стран. Основное внимание уделено творческому вкладу марксистско-ленинских партий в разработку концепции ускорения социально-экономического развития европейских социалистических стран на современном этапе.

Исследуются также актуальные вопросы борьбы социалистических стран за мир и безопасность народов.

Для научных работников, преподавателей и студентов, пропагандистов.

У збіжжю висвітлюються деякі проблеми розвитку соціалістичного суспільства і світової соціалістичної співдружності у світлі рішень XXVI з'їзду КПРС та чергових з'їздів комуністичних та робітничих партій братніх країн. Основна увага поділяється творчому внеску марксистсько-ленінських партій в розробку концепції прискорення соціально-економічного розвитку європейських соціалістичних країн на сучасному етапі.

Досліджуються також актуальні питання боротьби соціалістичних країн за мир і безпеку народів.

Для науковців, викладачів і студентів вузів, пропагандистів.

Головна редакційна колегія

Ю.Ю.Кондуфор (головний редактор), В.І.Клоков, І.М.Мельникова,
П.С.Сохань (заступник головного редактора), А.І.Шлепаков

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я в и п у с к у

І.М.Мельникова (відповідальний редактор), М.М.Варварцев,
С.В.Відаянський (відповідальний секретар), В.Н.Гулевич,
І.М.Кужнич, І.М.Хворостяний, І.С.Хміль, І.Ф.Дерніков

Адреса головної редакції:
252001 Київ 1, вул. Кірова, 4
Інститут історії АН УРСР

Редакція історичної літератури

З"ІЗІЩ ПРАВЛЯЧИХ П&РТІЙ БРАТНІХ КРАЇН
ПРО РОЗВИТОК СВІТОВОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ СШЩЕШОСТІ

І. М. М е л ь н и к о в а

Ш З"ІЩ КПРС ПРО АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛІЗМУ

Питання розвитку світової системи соціалізму, зміцнення єдності і згуртованості, дружби і всебічного співробітництва країн соціалістичної співдружності посідають центральне місце в багатогранній міжнародній діяльності КЕТС, здійснюваній на непорушних принципах марксизму-ленінізму, пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму. Це яскраво підтвердилось на XXVII з"їзді КПРС - в Політичній доповіді ЦК КПРС, з якою виступив Генеральний секретар ЦК КПРС М.С.Ібрбачов, у прийнятій з"їздом новій редакції Програми партії, в Основних напрямках економічного і соціального розвитку СРСР на 1986-1990 рр. і на період до 2000 року, інших документах і матеріалах з"їзду.

Першочергова увага XXVII з"їзду КПРС, як і попередніх вищих форумів радянських комуністів, до питань розвитку світової соціалістичної системи обумовлена приналежністю нашої країни до цього могутнього міжнародного утворення, спільністю історичних долей та основних цілей народів СРСР і братніх соціалістичних країн, які разом будують нове життя, авангардною роллю світового соціалізму в сучасному історичному процесі, в боротьбі за соціальний прогрес і загальну безпеку.

Вирішення внутрішніх проблем розвитку і вдосконалення соціалізму, перспективні плани на порозі XXI ст. КПРС зв"язує з економічним і політичним розвитком світової системи соціалізму в цілому.

XXVII з"їзд КПРС - історична віха в житті нашої партії, радянського народу. Його головний підсумок - прийнята і затверджена генеральна лінія внутрішньої і зовнішньої політики партії - лінія на прискорення соціально-економічного розвитку країни, зміцнення миру на Землі.

Зосередивши увагу на завданні планомірного і всебічного вдосконалення побудованого в нашій країні соціалізму, чітко визначивши шляхи подальшого поступу до комунізму, розробивши зовнішньополітичну стратегію, спрямовану на посилення боротьби за збереження і зміцнення миру, загальну безпеку, співробітництво між народами і соціальний прогрес людства, XXVII з"їзд КПРС став, як визначають прогресивні сили планети, подією історичного, світового значення.

Міжнародна значимість XXVII з"їзду КПРС і прийнятих ним ІСТОРИЧНИХ рішень багато в чому визначається тим, що наша ленінська партія являє собою керівну ідейно-політичну силу в народженій Великим Жовтнем соціалістичній державі, що володіє наймогутнішим у світі соціалізму економічним і науково-технічним потенціалом, величезним міжнародним авторитетом. Тому її політика і програмні установки в напрямку подальшого суспільного прогресу, вдосконалення соціалізму і поступового просування до комунізму, і одночасно - послідовна і наполеглива боротьба за оздоровлення міжнародного клімату, забезпечення миру і відвернення ядерної катастрофи - є вираженням інтересів не тільки радянського народу, вони мають загальнолюдське значення.

Виходячи з класових, марксистсько-ленінських позицій, з"їзд глибоко і всебічно проаналізував накопичений нашою партією багатогранний досвід і дав науково обгрунтовані відповіді на корінні питання внутрішнього і міжнародного розвитку.

Він зробив істотний внесок в революційну теорію, продемонстрував миролюбний, творчий характер діяльності КПРС і радянського народу, розкрив загальнолюдське значення досягнень і перспектив розвитку світового соціалізму.

"Марксова діалектика, - вчив В.І.Ленін, - вимагає конкретного аналізу кожної особливої історичної ситуації"^. Саме такий марксистсько-ленінський підхід до аналізу внутрішніх і зовнішніх умов розвитку радянського суспільства, до оцінки досягнутого на пройденому шляху і до прийняття реалістичної, всебічно обгрунтованої, зваженої програми дій характерний для всієї роботи XXVII з'їзду КПРС, який відбувся в відповідальний історичний момент - на крутому переломі в житті нашої країни, сучасного світу в цілому.

XXVII з'їзд КПРС розвинув і збагатив ленінську концепцію сучасної епохи, глибоко розкрив закономірності, які характеризують світовий історичний процес з часу перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції з врахуванням реальностей у світовому розвитку на нинішньому етапі.

Сучасна епоха, відзначається у прийнятій з'їздом новій редакції Програми КПРС, є епохою переходу від капіталізму до соціалізму і комунізму, історичного змагання двох світових соціально-політичних систем, епохою соціалістичних і національно-визвольних революцій, краху колоніалізму, епохою боротьби головних рушійних сил суспільного розвитку - світового соціалізму, робітничого і комуністичного руху, народів країн, що визволились, масових демократичних рухів - проти імперіалізму, його політики агресії і гноблення, за мир, демократію і соціальний прогрес⁰.

Виходячи із розгорнутої марксистсько-ленінської характеристики сучасної епохи, з'їзд глибоко проаналізував тенденції і протиріччя розвитку світу на новому етапі, в останню чверть ХХ ст., коли перед людством у всій масштабності постали глобальні проблеми - використання досягнень науково-технічної революції і якісного стрибка в розвитку продуктивних сил, інтернаціоналізації світових господарських зв'язків, взаємовідносин суспільства і природного середовища, і нарешті - відповідальності людей за долю життя на землі, за долю світової цивілізації.

Ці та інші проблеми глобального значення не можуть, звісно, скасувати об'єктивні закони суспільного розвитку. Але згадані проблеми, здатність їх осмислення і вирішення справляють великий вплив на усі процеси, що відбуваються у світі, знаходять відображення в поглибленні його протиріч, і насамперед - у найбільш важливій для долі людства групі протиріч, пов'язаних з історичним протиборством двох систем, двох соціально-економічних формацій.

З часу перемога Великої Жовтневої соціалістичної революції протиборство між соціалізмом і капіталізмом визначає магістральний напрямок світового історичного процесу. Продовження справи Великого Жовтня, який поклав початок революційному процесу соціального оновлення світу, стала перемога народно-демократичних і соціалістичних революцій 40-50-х рр. у ряді країн Європи, Азії, а згодом і Америки, утворення світової системи соціалізму, що докорінно змінило співвідношення сил на міжнародній арені на користь народів, які борються за мир і соціальний прогрес, зміцнило позиції соціалізму як нового суспільного ладу, який демонструє незаперечні переваги перед експлуататорським світом капіталу.

Капіталізм 80-х рр., будучи не в змозі вибратися з все поглиблюючої загальної кризи своєї системи, намагається використати плоди науково-технічної революції, новітню техніку і технологію і величезні прибутки, одержані від експлуатації і пограбування народів, з метою соціального реваншу, зміцнення своїх позицій й "відкидання" соціалізму, народження якого це в 1917 р. апологети експлуататорського ладу оголосили "помилкою" історії, яка повинна бути "виправлена". Правлячі кола імперіалістичних держав на чолі з США намага-

ються поставити досягнення людського генія на службу своїм злочинним планам створення зброї страшної руйнівної сили і підготовки до термоядерної ВІЙНИ,

Політика тотального протиборства і воєнної конфронтації, яка розвязується імперіалістами проти нового світу і визвольних рухів, зустрічає все зростаючу протидію прогресивних, демократичних сил, лядей доброї волі у всьому світі. Вирішальним фактором у боротьбі проти воєнної небезпеки, агресивної політики імперіалізму є світова соціалістична систем - головна революційна сила сучасності. Лозунг миру написаний на прапорі соціалізму з самого початку його існування.

Соціалізм незмінно виступав і виступає за мирне співіснування держав, що належать до різних соціальних систем. В Програмі КПРС узагальнений величезний досвід боротьби за мир, за розрядку міжнародної напруженості, висунуте завдання всесвітньо-історичного значення: робити все залежне від КПРС і Радянської держави для збереження мирних умов творчої праці радянського народу, для оздоровлення міжнародних відносин, припинення гонки озброєнь, для відвернення загрози ядерної війни.

З соціалізмом, - підкреслив XXVII з'їзд КПРС, - справедливо ототожнюється прогрес нашого часу. Світовий соціалізм - могутнє міжнародне утворення, яке опирається на високорозвинуту економіку, передовий соціально-економічний лад, надійний воєнно-стратегічний потенціал, який служить справі миру і міжнародної безпеки. В країнах, де повалений експлуататорський лад і влада належить народу, який буде нове суспільство, виник новий В історії людства соціалістичний спосіб життя, що базується на принципах соціальної справедливості і колективізму, торжества ідей свободи, рівноправ'я і гуманізму. "Соціалізм - це реальна можливість, відкрита всьому людству, приклад, звернений у майбутнє"³. Шляхом соціалізму іде вже більш як третина людства, багато країн і народів. Вони розпочинали з різних вихідних рівнів свого економічного і культурного розвитку, укладу життя, історичних і національних традицій. В неоднакових умовах, при відмінностях співвідношення класових сил і політичного досвіду, специфіки міжнародного становища окремих країн та інших особливостях проходило в них становлення нового суспільного ладу, що неминуче породжувало різноманітність шляхів і методів, багатство конкретних форм соціалістичних перетворень у всіх сферах суспільного життя.

Проте при всій багатоманітності світу соціалізму, і на це знову звернув увагу XXVII з'їзд КПРС, неперехідне значення мають загальні закономірності соціалізму. Історична практика, досвід, нагромаджений в соціалістичних країнах за минулі десятиліття, демонструють визначальну роль дії загальних закономірностей, сформульованих в прийнятій XXVII з'їздом новій редакції Програми КПРС, таких, як: влада трудящих при провідній ролі робітничого класу; керівництво розвитком суспільства з боку комуністичної партії, озброєної ідеологією наукового соціалізму; утвердження суспільної власності на основні засоби-виробництва і на цій базі - планомірне зростання економіки в інтересах народу; здійснення принципу "Від кожного - за здібностями, кожному - за працею"; розвиток соціалістичної демократії; рівноправність і дружба всіх націй і народностей; захист революційних завоювань від посягань класових ворогів⁴.

Реалізація цих загальних закономірностей виражає саму суть соціалізму. Використання їх дії в конкретних умовах кожної із соціалістичних країн - основа їх впевненого просування вперед, подолання труднощів росту і своєчасного розв'язання виникаючих суперечностей, реальний вклад правлячих комуністичних партій у загальний процес розвитку світової системи соціалізму. Досвід минулих десятиліть показує, **п** багатоманітність світу соціалізму дає можливість для цілеспрямованого вибору свого шляху до створення нового суспільства народам, які визволяються від імперіалістичного гніту. В сучасних умовах, при існуючому в світі співвідношенні сил, розшишились можливості раніш поневоленим наро-

дам відкинути капіталізм, обрати соціалістичну орієнтацію, будувати своє майбутнє без експлуататорів. Це явище великого історичного значення підкреслено XXVI з'їздом КПРС.

В Політичній доповіді ЦК КПРС і в новій редакції Програш партії дано всебічну характеристику соціалістичного суспільства, розкрито його історичні досягнення й незаперечні соціально-економічні, політичні, ідейні й моральні переваги нового суспільства як переважаючого капіталізм ступеню прогресу людства. Така узагальнена характеристика, що ґрунтується на досвіді не тільки СРСР, але й всього світового соціалізму, є внеском в марксистсько-ленінську теорію.

Переконливо демонструючи перед усім світом переваги над експлуаторським ладом, здатність вирішувати суспільні проблеми на принципі новий, колективістській основі, соціалізм знаходиться в процесі динамічного розвитку. Підкреслюючи цю характерну рису нинішньої полоси історії, XXVI з'їзд партії в резолюції ЖУП З'їзду КПРС по Політичній доповіді ЦК, відзначив: "Соціалізм безумовно вдосконалює суспільні відносини, цілеспрямовано примножує досягнуте, нарощує силу і переконливість свого прикладу, демонструє реальний гуманізм всього способу життя, проявляє незмінну готовність до участі в широкому міжнародному співробітництві в ім'я миру і процвітання народів на рівноправній і взаємній основі. Тим самим соціалізм ставить дедалі міцніший заслін ідеології і політиці війни і милітаризму, реакції і насильства, всім формам людиноненависництва, активно сприяє соціальному прогресові людства"⁵. В історичному змаганні двох світошх суспільно-політичних систем соціалізм перетворився в могутню матеріальну й моральну силу, показуючи, які можливості розкриваються перед сучасною цивілізацією.

Прогрес людства на кінець ХХ ст. і напередодні третього тисячоліття безпосередньо пов'язаний з науково-технічною революцією. В різних суспільно-політичних системах вона обертається різними гранями, має різний соціальний зміст і в зв'язку з цим - різні наслідки.

В світі капіталу досягнення науково-технічної думки і зростання економічного потенціалу використовуються для ще більшого збагачення експлуаторської меншості, удосконалення методів пригнічення трудящих має і нарощування мілітаристських засобів руйнування.

На противагу цьому соціалізм, маючи все необхідне для того, щоб поставити сучасну науку й техніку на службу людям, на благо людства, вирішує назрілі й перспективні завдання розвитку науки, техніки і найновіших видів технології в інтересах дальшого суспільного прогресу, зміцнення миру. Науково-технічна революція, як підкреслив XXVI з'їзд КПРС, не тільки відкриває перспективи, але й зисуває перед соціалістичним суспільством завдання удосконалення всіх його сфер і передусім - прискорення соціально-економічного розвитку, утвердження динамізму у всьому способі життя. "Сьогодні доля миру і соціального прогресу, - підкреслюється в резолюції XXVI з'їзду КПРС по Політичній доповіді ЦК, - тісніше, ніж будь-коли, пов'язана з динамізмом економічного і політичного розвитку світової системи соціалізму"⁶.

Головною ареною історичного змагання двох протилежних суспільних систем є сфера матеріального виробництва. Неухильне нарощування економічного потенціалу стало закономірністю світового соціалізму. З 1950 р. доля країн соціалізму в світовому промисловому виробництві виросла з 20 % до 40 %. Соціалізм має безперечні переваги в динаміці розвитку порівняно з капіталізмом. Це особливо наочно видно на прикладі країн - членів ЖВ, які, маючи 19 % території і 9,8 % населення світу, дають третину світової промислової продукції і четверту частину національного прибутку. За минулі півтора десятиріччя країни - члени РЕВ подвоїли обсяг промислового виробництва, в той час як розвинуті капіталістичні держави збільшили його трохи більш як на третину. Середньорічні темпи приросту промислового виробництва за 1971-1985 рр. у країнах - членах РЕВ становили

5,3 %, тоді як в країнах Спільного ринку - 2,8 %. шокі темпи розвитку народного господарства при соціалізмі обумовлені природою суспільного ладу. Але справа не лише в темпах. Соціалізм на практиці показує, що він є суспільством, де на перше місце поставлені інтереси людей праці. Сукупні витрати безпосередньо на підвищення народного добробуту перевищують в країнах - членах ЕЕВ 80 % національного прибутку.

В останні роки соціалістичним країнам доводилось вирішувати намічені завдання в складних умовах, зазнаючи певного впливу погіршення світової економічної кон'юнктури і міжнародного політичного клімату. Деяке уповільнення темпів економічного зростання, що проявилось на початку 80-х рр., було пов'язане і з змінами внутрішніх умов - вичерпанням в соціалістичних країнах в основному можливостей екстенсивного росту і переходом на інтенсивний шлях розвитку народного господарства, на шлях перебудови його структури, реконструкції галузей промисловості, удосконалення механізму управління з метою більш ефективного використання економічного потенціалу, росту на якісній основі. Країни соціалізму і в цих важких умовах, спираючись на переваги свого суспільного ладу і соціалістичної економічної інтеграції, досягли здійснення намічених планів.

На переломному етапі, в середині 80-х рр., світ соціалізму, поставлений жорсткими вимогами історії перед необхідністю повніше і на більш високому якісному рівні використовувати корінні переваги свого передового суспільного ладу, різко підвищити коефіцієнт корисної дії соціалістичної суспільної системи, відповісти на виклик часу прийняттям і закріпленням в рішеннях XXVII з'їзду КПРС, чергових з'їздів правлячих партій братніх країн курсу на прискорення соціально-економічного розвитку. Здійснюється крутий поворот до всебічної інтенсифікації виробництва, прискорення науково-технічного, економічного й соціального прогресу, до більш динамічного зростання сил й могутності соціалізму.

Необхідність такого динамізму обумовлюється турботою про добробут народів, інтересами підвищення обороноздатності й протидії воєнній небезпеці, нарешті в цьому - демонстрація можливостей соціалізму, переваг соціалістичного способу життя. Соціалізм не може відстати, не може поступитись своїми історичними перевагами в темпах економічного росту, в здатності удосконалювати суспільні відносини відповідно до вимог часу, інтересів соціального прогресу. "На нас дивляться і друзі, і недруга. На нас дивиться величезний, різноликий світ країн, що розвиваються. Він шукає свій вибір, свій шлях, і від успіхів соціалізму, від переконливості його відповідей на виклики часу великою мірою залежить, яким буде цей вибір"⁷. XXVII з'їзд КПРС висловив впевненість у здатності соціалізму вирішувати найскладніші завдання, відзначивши при цьому можливість все більш активної взаємодії країн соціалізму, яка служить потужним стимулом прискорення загального руху вперед.

Спільна зацікавленість народів соціалістичних країн в будівництві нового суспільства, в успіхах соціалізму з кожній країні і зміцненні світових позицій соціалізму, в забезпеченні безпеки і захисту соціалістичних завоювань створює об'єктивну необхідність в їх інтернаціональній взаємодії, яка реалізується послідовним марксистсько-ленінським курсом, інтернаціональною політикою КПРС і правлячих партій братніх країн соціалізму.

У прийнятій XXVII з'їздом новій редакції Програми КПРС охарактеризовано новий тип міжнародних відносин, що були викликані до життя соціалізмом і стали вперше в історії відносинами між народами. З найбільшою повнотою ці відносини, по-справжньому справедливі, рівноправні, братні, втілені у соціалістичній співдружності, що склалася історично у раїжах Р&ди Економічної Взаємодопомоги і Організації Варшавського Договору і є політичним і економічним союзом суверенних соціалістичних держав, об'єднаних спільністю марксистсько-ленін-

ською ідеологією, корінних інтересів і цілей, класовою солідарністю, дружбою і взаємодопомогою, тісними узами багатопланового співробітництва.

Стрижневим напрямком взаємодії держав соціалістичної співдружності є їх політичне співробітництво. Досягнутий високий рівень розвитку відносин дружби і співробітництва, єдності і взаємної підтримки країн соціалістичної співдружності спирається на міцну ідейно-політичну основу - непорушний союз комуністичних і робітничих партій братніх країн, єдність їх ідеології, цілей, волі. Від політики правлячих комуністичних партій, правильного поєднання ними національно-державних інтересів з-інтернаціональними інтересами соціалістичної співдружності залежать як успіхи у будівництві нового суспільства, так і ефективність загального курсу країн соціалізму на міжнародній арені. Міжпартійні зв'язки розвиваються на всіх рівнях - від центральних керівних органів до місцевих партійних організацій. Оновлюються й самі форми такого співробітництва. Велике значення мають постійні контакти і зустрічі керівників братніх партій і держав. ЦК КПРС, як відзначено у Політичній доповіді з'їзду, вважає особливо важливим нове, що утворюється сьогодні, можливо, ключова ланка співробітництва - інститут багатосторонніх робочих зустрічей керівників братніх країн. Такі зустрічі дозволяють оперативно, по-товариськи порадитись з усього комплексу проблем соціалістичного будівництва, його внутрішніх і зовнішніх аспектів. Вони проходять в атмосфері взаєморозуміння й довіри, єдності поглядів з обговорюваних питань і спільної заінтересованості у розширенні взаємних зв'язків по партійній, державній і громадській лініях, в дальшому розвитку союзницьких відносин, поглибленні і удосконаленні всебічного співробітництва, піднесенні його на більш високий, якісно новий рівень.

Час показав життєву необхідність тісного воєнно-політичного союзу соціалістичних держав і ефективність діяльності Організації Варшавського Договору, побудованої на основі підписаного європейськими соціалістичними державами у 1955 р., у відповідь на створення агресивних блоків імперіалістичних держав, Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу. У квітні 1985 р. Варшавський Договір одержав немов би друге народження. Прийняте у столиці народної Польщі на зустрічі вищих партійних і державних представників країн - учасниць Організації Варшавського Договору одностайне рішення про продовження строку дії Договору на 20 років з наступною пролонгацією ще на 10 років знову переконливо продемонструвало волю і рішучість союзних держав кріпити свою єдність і згуртованість, разом відстоювати свої позиції на світовій арені, добитися забезпечення надійного миру в Європі і в усьому світі.

Виступаючи у Варшаві на прийомі на честь учасників зустрічі, М.С.Горбачов сказав: "Історія не знала іншого такого союзу, як наш, де відносини ґрунтуються на повній рівності і товариській взаємодопомозі суверенних держав. Ссоюзу, який в повному розумінні слова є союзом народів. Союзу, який нікому не загрожує, а цілком присвячений захистові миру..."

Продовжуючи Варшавський Договір, ми знову висловлюємо нашу тверду переконаність: спільними зусиллями війну можна і треба відвернути. Такою є воля народів наших країн. На це спрямована політика наших партій і урядів, вся діяльність оборонного союзу соціалістичних держав"⁸.

У спільних документах країн соціалістичної співдружності, і це було відзначено на XXVII з'їзді КПРС, знайшло відображення прагнення до більш активної взаємодії країн соціалізму, яка дає ефект не просто додавання, а примноження їх потенціалів, служить стимулом загального руху вперед, досягнення нових висот в соціально-економічному розвитку і науково-технічному прогресі.

Могутнім і стабільним фактором всебічного прогресу країн соціалістичної співдружності є соціалістична економічна інтеграція, що дозволяє більш повно використовувати переваги соціалістичного розподілу праці, сприяє поглибленню їх взаємовигідної господарської взаємодії, поєднанню ресурсів та зусиль для

вирішення важливіших народногосподарських і науково-технічних проблем в інтересах соціально-економічного розвитку кожної з країн - членів РЕВ і співдружності в цілому.

Важливою віхою у розвитку співробітництва країн - членів ЕЕВ стала Економічна нарада на вищому рівні у Москві у червні 1984 р., яка поклала початок якісно новому етапу інтеграційних процесів - переходу до узгодженої економічної стратегії. На нараді було розроблено перспективну програму дальшої взаємодії країн соціалістичної співдружності з метою прискорення соціально-економічного розвитку, всемірної інтенсифікації народного господарства, вирівнювання рівней економічного розвитку братніх країн, підвищення добробуту трудящих. Виконуючи рішення Економічної наради, країни - члени ЕЕВ провели велику роботу по узгодженню економічної політики в ході координації планів економічного і соціального розвитку на 1986-1990 рр. і консультацій з питань розвитку народного господарства на тривалу перспективу з визначенням напрямків своєї господарської взаємодії.

Велику увагу щц цьому було приділено питанням спеціалізації і кооперації виробництва, особливо в галузях, які визначають науково-технічний прогрес. Це знайшло відображення, зокрема, у підписаних СРСР з усіма країнами РЕВ на двосторонній основі програмах розвитку економічного і науково-технічного співробітництва до 2000 р.

Вирішальною ланкою в економічній стратегії країн РЕВ на 80-і і наступні роки є суттєве прискорення науково-технічного прогресу, а головне - швидке й широке застосування новітніх досягнень науки в господарській практиці. На це спрямована спільно розроблена й прийнята братніми соціалістичними країнами у грудні 1985 р. Комплексна програма науково-технічного прогресу країн - членів РЕВ до 2000 р., закликає підняти ці держави на високий світовий рівень розвитку техніки у п'яти пріоритетних галузях: електронізація народного господарства, комплексна автоматизація виробництва, прискорений розвиток атомної енергетики, нові матеріали і технологія їх виробництва й обробки, біотехнологія - і сприяти зростанню продуктивності суспільної праці⁹.

КПРС, правлячі партії у братніх соціалістичних країнах надають першорядного значення питанням економічної взаємодії на основі соціалістичної економічної інтеграції, здійснення загальної економічної стратегії діяльності Ради Економічної Взаємодопомоги. Цим питанням приділив велику увагу XXVII з'їзд КПРС. У новій редакції Програми партії у розділі "Співробітництво з соціалістичними країнами" записано, що у галузі економічних взаємовідносин КПРС виступає за дальше поглиблення соціалістичної економічної інтеграції як матеріальної бази згуртування країн соціалізму.

Особливе значення вона надає послідовному об'єднанню зусиль братніх країн на ключових напрямках інтенсифікації виробництва і прискорення науково-технічного прогресу, для спільного вирішення завдання історичної значимості - виходу на передові рубежі науки і техніки з метою дальшого зростання добробуту своїх народів, зміцнення їх безпеки.

Визначаючи ключову роль економічної інтеграції у розвитку світового соціалізму, КПРС, як це видно з нової редакції Програми партії, "виходить з того, що інтеграція покликана дедалі більше сприяти прогресу суспільного виробництва і соціалістичного способу життя в країнах співдружності, прискоренню процесу вирівнювання рівнів їх економічного розвитку, зміцненню позицій соціалізму в світі"¹⁰.

XXVII з'їзд КПРС підкреслив особливе значення прийняття Комплексної програми науково-технічного прогресу країн РЕВ до 2000 р., переходу країн - членів РЕВ до узгодженої науково-технічної політики, відзначивши при цьому, що для її реалізації, піднесення економічного співробітництва в цілому на якісно більш високий рівень потрібні зміни у діяльності самого штабу інтеграції - Ради Еко-

помічної взаємодопомоги, пошуки нових форм співробітництва, що відповідають завданням всемірної інтенсифікації форм співробітництва, більшої уваги до економічних зажелів, залучення до цього процесу підприємств, виробничих і наукових колективів братніх країн, розвитку творчої ініціативи і трудової активності.

У прийнятих з'їздом Основних напрямках економічного і соціального розвитку СРСР на 1986-1990 рр. і на період до 2000 р. конкретизовані плани і завдання господарської взаємодії з братніми соціалістичними країнами. СРСР, володівши наймогутнішим економічним та науково-технічним потенціалом, вбачає свій інтернаціональний обов'язок у тому, щоб всіляко сприяти розвитку інтеграційного співробітництва в рамках РЕВ, реалізації спільно накреслених планів і завдань, їх виконання є для КІРС і братніх партій, трудящих країн співдружності не тільки економічним, але й політичним завданням. Прискорений соціально-економічний розвиток, науково-технічний прогрес, реалізація значних соціальних програм введуть країни соціалістичної співдружності на якісно більш високий рівень, а досягнення з підвищенні продуктивності праці і опануванні результатами науково-технічної революції будуть визначати результат мирного економічного змагання з капіталізмом і стануть, таким чином, найпереконливішим аргументом на користь соціалізму.

XXVI з'їзд КІРС збагатив теорію і практику будівництва комуністичного суспільства. Велику увагу з'їзд приділив питанням ідеологічної роботи, підкресливши, що головне в ідеологічній роботі - виховання трудящих в дусі високої ідейності і відданості комунізму, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, свідомого ставлення до праці і суспільного надбання. Від поліпшення ідеологічної, виховної роботи, активізації людського фактору залежить успішне вирішення висунутих з'їздом завдань в області прискорення соціально-економічного розвитку, всебічного удосконалення соціалістичного суспільства.

У сфері ідеології і організаторської роботи, яка зміцнює провідну, керівну роль комуністичної партії в соціалістичному суспільстві, з'їзд виступив за об'єднання зусиль братніх партій, спрямованих на подальший розвиток марксистсько-ленінської теорії, на вивчення і взаємне використання досвіду соціалістичного будівництва, комуністичного виховання трудящих, взаємне духовне збагачення громадян соціалістичних країн. XXVI з'їзд КІРС звернув увагу на те, що сьогодні особливо важливо на основі розвитку - і не однієї, а ряду країн - проаналізувати характер соціалістичного способу життя, осмислити процеси вдосконалення демократії, методів управління, кадрової політики. "Бережне, шановливе ставлення до досвіду одне одного, - підкреслено в Політичній доповіді ЦК КІРС XXVI з'їзду партії, - застосування його на практиці - величезний резерв соціалістичного світ

КІРС вважає своїм інтернаціональним обов'язком, підкреслюється у новій редакції Програми КІРС, разом з іншими братніми партіями зміцнювати єдність, нарощувати могутність і вплив соціалістичної співдружності. Від її міцності, від успіхів творчої діяльності кожної країни, узгодженої і цілеспрямованої взаємодії соціалістичних держав великою мірою залежить змагання соціалізму з капіталізмом, майбутнє світової цивілізації.

Переваги соціалізму цілковито очевидні і в здатності враховувати історичний і сучасний досвід. "Взагалі одна з переваг соціалізму, - відзначається в Політичній доповіді ЦК КІРС XXVI з'їзду, - його здатність вчитися. Вчитися розв'язувати проблеми, які ставить життя. Вчитися запобігати кризовим ситуаціям, які намагається створити і використати наш класовий противник. Вчитися протидіяти спробам розшарувати соціалістичний світ, протипоставити одні країни іншим. Вчитися не допускати колізії інтересів різних соціалістичних держав, взаємно їх гармонізувати, знаходити взаємоприйнятне розв'язання навіть найскладніших проблем"².

Грунтовно проаналізувавши стан і перспективи, актуальні проблеми розвитку соціалістичної співдружності-як міцного, згуртованого ядра соціалістичної системи, ЦК КПРС у Політичній доповіді XXVI з'їзду зазначив, що варто уважно подивитись і на взаємовідносини в світі соціалізму в цілому. "Ми не вважаємо, - підкреслюється в доповіді, - що співдружність відділена будь-якими бар'єрами від інших країн соціалізму. КПРС - за чесні, відкриті відносини з усіма комуністичними партіями, всіма державами світової соціалістичної системи, за товариський обмін думками^ ними. Ми прагнемо бачити в першу чергу те, що об'єднує соціалістичний світ"°.

Найгострішою проблемою, що повстала перед людством, стала проблема війни і миру. Відвернути війну, зберегти світ від катастрофи можна. В ньому - історичне покликання соціалізму, всіх прогресивних сил нашої планети, підкреслено в Програмі КПРС. З трибуни XXVI з'їзду КПРС стулила в світ одна з найбільших ініціатив нашого часу - ідея створення загальної системи міжнародної безпеки. Сформульовані її принципові основи, вказані шляхи, розроблена конкретна програма дій по забезпеченню миру в ядерно-космічному еру. З'їзд зробив історично важливості висновок про необхідність глобальної перебудови міжнародних відносин, нових підходів до питань загальної безпеки, враховуючи реальності сучасної епохи, коли, в умовах зростаючої загрози термоядерної війни, яка ставить людство, його цивілізацію перед дилемою; "бути" чи "не бути", неможливо мислити і діяти категоріями й методами минулого.

Вищий форум радянських комуністів став ще одним наочним і переконливим свідченням послідовного інтернаціоналізму КПРС, її турботи про загальні інтереси країн соціалістичної співдружності, зміцнення єдності і згуртованості світового комуністичного руху, всіх антиімперіалістичних сил.

В його роботі взяли участь 152 делегати з 113 країн - представники комуністичних, робітничих, революційно-демократичних та інших партій і організацій. Зарубіжні гості дали високу оцінку XXVI з'їзду КПРС, підтримали його рішення і висновки по корінним питанням боротьби за мир, проти імперіалізму і реакції.

З особливою увагою делегати слухали виступи керівників братніх комуністичних і робітничих партій соціалістичних країн, які прибули на з'їзд КПРС і взяли активну участь в його роботі. Відзначаючи новаторський підхід КПРС до постановки і вирішення назрілих внутрішніх і міжнародних проблем, вимогливу, ділову атмосферу з'їзду, керівники братніх партій і держав повністю підтримали прийнятий з'їздом стратегічний курс прискорення соціально-економічного розвитку країни, планомірного і всебічного вдосконалення соціалізму, підкреслювали значення історичного досвіду КПРС, рішень XXVI з'їзду партії для долі світового соціалізму. "Ваш найбагатший досвід соціалістичного будівництва, - заявив з трибуни XXVI з'їзду КПРС Перший секретар ЦК ПЮМ В.Ярузельський, - має універсальне значення. Звертатися до нього, творчо і діалектично його використовувати в історично конкретних умовах кожної країни - це найвірніший шлях до того, щоб соціалізм з кожним днем ставав все сильнішим . Висловлюючи тверду впевненість у тому, що КПРС, радянському народу під силу здійснення висунутих з'їздом грандіозних за масштабами завдань, керівники делегацій братніх партій зазначали, що документи, XXXVII з'їзду КПРС, накреслені їм плани мають величезне значення для всієї соціалістичної співдружності, служать надійним орієнтиром усім правлячим партіям країн соціалізму, яким доведеться вирішувати багато в чому схожі завдання, на новому, більш високому етапі розвитку.

Генеральний секретар ЦК БКП Т.Живков, виступаючи від імені зарубіжних гостей на прийомі в Кремлі, заявив: "XXXVII з'їзд КПРС, який відбувся на переломному етапі розвитку Радянського Союзу, розвитку світу, входить в історію як вершина, яка піднеслася до рівня нових проблем і завдань нашої складної і динамічної сучасності"^^,

В дні роботи з'їзду відбулися зустрічі Генерального секретаря ЦК КПРС М.С.Горбачова з керівниками комуністичних партій братніх соціалістичних країн. З обставовці товариського взаєморозуміння, дружби і сердечності були розглянуті питання стану і перспектив розвитку всебічного співробітництва між братськими партіями, державами і народами, активної взаємодії у справі реалізації прийнятих програм економічного і науково-технічного співробітництва до 2000 р., дальшого зміцнення єдності і згуртованості країн соціалістичної співдружності. Відбувся обмін думками з актуальних міжнародних проблем при повній єдності поглядів. Зарубіжні товариші інформували про діяльність своїх партій, про підготовку до наступних партійних з'їздів, які повинні затвердити плани соціально-економічного розвитку своїх країн на наступну п'ятирічку і до 2000 р. В їх основі - також курс на прискорення, оскільки це стратегічне завдання для всієї соціалістичної співдружності.

З'їзди КІН, ШІ, СЄШ, МНРЦ, ПОРЦ, що відбулися, їх рішення підтвердили зроблений XXVI з'їздом КПРС й сформульований М.С.Горбачовим у промові при закритті з'їзду висновок, що проблеми і завдання, як і сам розвиток історії, стоять перед правлячими комуністичними партіями багато де в чому схожі і, відповідаючи на них, кожна партія робить свій внесок в загальну скарбницю досвіду світового соціалізму* .

На з'їздах братніх партій підкреслювалось, що КПРС послідовно продовжує справу Великого Жовтня, впевнене йде випробуванням ленінським курсом, і що XXVI з'їзд КПРС, який дав відповідь на насущні питання про стан і перспективи розвитку світу соціалізму і всього людства має всесвітньо-історичне значення. Так, в Політичній доповіді ЦК ХУД з'їзду КІШ, з яким виступив Генеральний секретар ЦК КІШ Г.Гусак, вказується, що XXVI з'їзд КПРС "став видатною історичною подією і безперечно посяде визначне місце у боротьбі народів за мир і соціальний прогрес. Комуністична партія Радянського Союзу своїм принциповим творчим і новаторським підходом до вирішення вузлових питань сучасної епохи показала, до вона з честю виконує свою історичну місію. Це був з'їзд великих і сміливих ідей, з'їзд творення і миру, високої моральної сили і гуманізму, вимогливості і ленінської принципності і критики і самокритики... Це був з'їзд творчого ленінізму і історичного оптимізму" .

XXVI з'їзд КПРС, його історичні рішення дали новий мохутній імпульс розвитку інтернаціональної взаємодії братських партій країн соціалістичної співдружності. Комуністичні і робітничі партії як провідна керівна сила соціалістичного суспільства своєю інтернаціоналістською політикою і організаторською діяльністю ефективно впливають на розвиток соціалістичних міжнародних відносин, вдосконалення всього механізму соціалістичної співдружності. Під їх керівництвом поглиблюється і зміцнюється дружба народів країн соціалістичної співдружності. Дружба і взаємодопомога забезпечують кожному з них найбільш сприятливі умовки для вирішення внутрішніх завдань економічного, соціального і культурного розвитку і в той же час гарантують посилення могутності всієї соціалістичної співдружності, зростання її міжнародного авторитету як провідної сили сучасності, найважливішого фактора соціального прогресу людства. І в цьому знаходить яскравий прояв ленінський принцип діалектичної єдності інтернаціонального і національного у світовому соціалізмі, велика життєва сила пролетарського, соціалістичного інтернаціоналізму.

- 1/Ленін В.І. Про брошуру Юніуса // Повн. зібр. творів. - Т. 30. - С. 12.
2. Матеріали XXVI з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. - М., 1986. - С. 163.
3. Там же. - С. 8.
4. Там же. - С. 153.
5. Там же. - С. Н8.
6. Там же. - С. 133.
7. Там же. - С. 84.
8. Радянська Україна. - Ї985. - 27 квіт.

3. Богомолов О. СССР з системе социалистической экономической интеграции // *Международная жизнь*. - 1986. - й 6. - С. 79-80.
10. Матеріали XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. -0,204.
11. Там же. - С. 85.
12. Там же. - С. 85-86.
13. Там же. - С. 86.
14. Правда. - 1986. - 28 йевр.
15. Там же. - 1986. - 7 марта.
16. Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу.-С. 417.
17. Правда. - 1986. - 25 шрта.

І. М. К у л и н и ч

II З'ЇЗД СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ЄДИНОЇ ПАРТІЇ НІМЕЧЧИНИ ПРО ПОЧАТОК НОВОГО ЕТАПУ
В ЕЩІЩІЦТВІ РОЗВИНУТОГО СОЦІАЛІСТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА В ВДР

17-21 квітня 1986 р. у Берліні відбувся черговий XI з'їзд СЄШ, Підводячи його підсумки, Генеральний секретар ЦК СЄШ, Голова Державної Ради НДР ЕДонеккер в заключному слові сказав: "Наш з'їзд пройшов успішно і провів значну роботу. Його основоположні рішення знаменують початок якісно нового етапу в дальшому будівництві розвинутого соціалістичного суспільства в Німецькій Демократичній Республіці. Таким чином ми неухильно здійснюємо Програму нашої партії"¹.

З'їзд проходив в дні, коли Соціалістична єдина партія Німеччини відзначала своє 40-річчя, а робітничий клас ЦР, всі трудящі Німеччини, прогресивне лідство світу - 100-річчя від дня народження видатного діяча німецького і міжнародного комуністичного і робітничого руху, революціонера-інтернаціоналіста Е.Тельмана. Робота з'їзду в обстановці відзначення цих ювілейних дат з особливою силою і яскравістю свідчила про те, що на батьківщині К.Маркса і Ф.Енгельса, в центрі Європи, теорія наукового соціалізму успішно втілюється в життя. "В ці дні, коли СЄШ відзначає своє 40-річчя, - заявив на з'їзді глава делегації ЦС КПРС М.С.Горбачов, - особливо доречно підкреслити її видатну роль у формуванні сучасної НДР. Вірна традиціям Карла Лібкнехта, Рози Люксембург і Ернста Тельмана, керована такими видатними діячами робітничого руху, як Вільгельм Пік, Отто Гротеволь, Зальтер Ульбріхт, партія сміливо йшла шляхом, відкритим Великою Жовтневою соціалістичною революцією. Вона пододала велику дистанцію від післявоєнної розрухи до сучасної динамічної економіки, від поваленого фашизму до соціалістичної держави робітників і селян, від духовного спустошення до торжества найгуманнішої ідеології і культури. І все це - завдяки тому, що партія незмінно керувалася ідеями марксизму-ленінізму і пролетарського інтернаціоналізму"².

Генеральна лінія побудови розвинутого соціалізму в НДР була розроблена на Ж з'їзді СЄШ (1971 р.). Розпочинався новий етап втілення в життя цілей нового суспільства. Висуваючи завдання, з'їзд виходив з історичних досягнень робітничого класу, всіх трудящих республіки, керованих СЄШ, з тих реалій, що перемога соціалістичних виробничих ЄДНОСИН означала успішне розв'язання завдань перехідного періоду від капіталізму до соціалізму. В документах УШ з'їзду СЄШ головне завдання магістрального курсу партії при забезпеченні єдності економічної і соціальної політики було сформульовано так: "Забезпечити дальше піднесення матеріального і культурного рівня життя народу на ОСЕСВІ ВИСОКИХ темпів розштку виробництва, підвищення ефективності, науково-технічного прогресу і зростання продуктивності праці"³. Це завдання необхідно було розв'язувати в умовах розгортання науково-технічної революції, тобто обставини настійно Еимагала переходу від переважно екстенсивного розвитку народного господарства до інтенсивного. Економічна програш, прийнята УШ з'їздом СЄШ, значну увагу приділяла пропорціональному і збалансованому розштку економіки, тому що, як відзначалось на з'їзді, внаслідок форсування в попередній п'ятирічці технологічної перебудови деяких галузевих підрозділів у складі металообробної і хімічної промисловості "стали відчутними деякі диспропорції в народному господарстві" .

Реалізація намічених завдань по інтенсифікації виробництва забезпечила досягнення стійких темпів його зростання, створила сприятливі можливості для проведення заходів по піднесенню життєвого рівня населення.

В наступні роки магістральна лінія партії відіграла роль важливої рушійної сили соціалістичного розвитку республіки, розпочалися нові зрушення як в соціальній структурі економіки ВДР, так і в соціальній структурі населення, зміцнилась соціалістична свідомість трудящас, морально-політична єдність суспільства.

Враховуючи всі ці обставини, творчо застосовуючи на практиці і розвиваючи марксистсько-ленінську теорію, IX з'їзд СЄПН (І976 р.) виробив настанови про рішучий розвиток соціалістичної інтенсифікації, про всебічне використання якісних факторів виробництва.

Прийнята IX з'їздом Програма СЄПН характеризує даліше будівництво розвинутого соціалістичного суспільства як історичний процес глибоких політичних, економічних, соціальних, духовних і культурних перетворень. Вона орієнтує на створення всіх "умов для повного розштку суспільних відносин, фізичних і духовних здібностей лвдей, розкриття всіх можливостей для того, щоб їх життя було наповнено багатим змістом і культурою, щоб спосіб мислення і дій трудящих визначався соціалістичною ідеологією, марксистсько-ленінським світоглядом робітничого класу"⁵. В Програмі СЄПН з особливою силою підкреслюється, що розвинуте соціалістичне суспільство означає "створення могутньої матеріально-технічної бази, яка забезпечує стійке зростання економіки, високу продуктивність і ефективність суспільної праці", а головним шляхом до нього є "інтенсифікація суспільного виробництва, її вирішальною умовою - органічне поєднання досягнень науково-технічної революції з перевагами соціалізму" для того, щоб "здійснювати економічну політику в нерозривній єдності з соціальною політикою"⁶.

У квітні 1981 р. відбувся! з'їзд Соціалістичної єдиної партії Німеччини. Він проходив, з одного боку, в умовах стрімкого розгортання науково-технічної революції, а з другого - надзвичайного загострення міжнародного становища. З'їзд підбив вражаючі підсумки досягнутого і виробив науково обґрунтовану концепцію руху республіки в 80-і рр., визначив мету і завдання по дальшому будівництву розвинутого соціалістичного суспільства, піднесенню добробуту трудящих НДР, зміцненню дружби і співробітництва з братніми країнами соціалізму, забезпеченню миру. Як підкреслив у Звіті Центрального комітету Генеральний секретар III СЄПН ЕДонеккер, перша соціалістична держава на німецькій землі - ВДР і в другій половині 70-х рр. продемонструвала, незважаючи на шалені атаки імперіалістичних противників, політичну стабільність і економічну могутність⁷.

Півтора десятиліття між ЛП і XI з'їздами Соціалістичної єдиної партії Німеччини стали періодом особливо успішного розвитку соціалістичного суспільства в ВДР. VI з'їзд СЄПН підбив підсумки руху республіки по шляху інтенсифікації виробництва, реалізації партійної Програш. Як підкреслював на з'їзді Е.Хонеккер, спираючись на економічну стратегію, " вдалося перетворити інтенсифікацію виробництва у вирішальну основу нарощування господарського потенціалу, надійно забезпечити необхідне економічне зростання"⁸.

Підсумки виконання п'ятирічного плану 1981-1985 рр. свідчать про те, що ВДР має в наявності внутрішні матеріальні і інтелектуальні ресурси як для успішного розв'язання все масштабніших завдань дальшого будівництва розвинутого соціалістичного суспільства, так і для постійного забезпечення свого надійного захисту. В ході втілення в життя прийнятої на X з'їзді партії економічної стратегії на 80-і рр. трудящі, включившись в соціалістичне змагання, продемонстрували зразки ударної праці, в результаті чого були досягнуті найвищі за всю історію країни показники економічного розвитку. Головною передумовою цього став послідовний перехід до всебічної інтенсифікації суспільного виробництва, перед-

усім на основі підвищення економічного ефекту від застосування досягнень науки і техніки з рівнянням на світові зразки. Інтенсивне розширене відтворення стало основним фактором зростання народного господарства.

Національний дохід НДР. Бироблений за 1981-1985 рр., становить 1,087 трильйона марок, причому річні частки приросту постійно зростали⁹. А порівняно з 1970 р. національний дохід республіки у 1985 р. зріс на 98 % . Протягом того ж періоду обсяг промислового виробництва зріс на 125 %, продукції рослинництва - на 35, а тваринництва - на 40 %. Обсяг будівельного виробництва зріс в 1,9 раза. За цей же період матеріалоемність валового суспільного продукту вдалося скоротити з 71,2 до 69 %. Значно зросла продуктивність суспільної праці - найважливішого джерела економічного зростання*. Так, понад 90 % приросту національного доходу за 1981-1985 рр. було одержано завдяки підвищенню продуктивності праці¹⁰.

Характерним показником того, що економічне зростання значною мірою базується на досягненнях науки і техніки, є круте піднесення мікроелектроніки і робототехніки. Якщо у 1970 р. у республіці не було жодного промислового робота, то на кінець 1985 р. їх налічувалося вже понад 56,6 тис. Велике народногосподарське значення мало також прискорене запровадження систем автоматизації, проектування і управління технологічними процесами в поєднанні з гнучкими автоматичними виробництвами, а також технології глибокої переробки нафти.

Матеріально-технічна база народного господарства НДР відповідає вимогам, які ставляться перед сучасною соціалістичною індустріальною державою з високо розвинутим сільським господарством. На модернізацію, реконструкцію і розширення основних фондів, а також на реалізацію соціально-політичної програми у 1981-1985 рр. було витрачено 319 млрд марок, а за 15 років - з часу VIII з'їзду партії - гігантська сума - 890 млрд марок. На кінець 1985 р. республіка мала в наявності основні фонди вартістю 1,3 трильйони марок. Порівняно з 1980 р. їх обсяг зріс більш як на 21 %, причому частка автоматизованого устаткування - до 53 %.

Найбільший внесок зростання національного доходу - близько 3/4 - внесла промисловість, де продуктивність праці зросла в цілому на 38 %. Збільшення обсягу виробництва на 91 % досягнуто за рахунок цього фактора. Одночасно на 5,3 % у рік знижувались питомі витрати важливих у народногосподарчому відношенні енергоносіїв, сировини і палива. У 1985 р. у республіці за сім місяців було вироблено стільки ж електроенергії, як за весь 1970 р. а кількість електроенергії, одержаної на АЕС, зросла у 25 разів порівняно з 1970 р. В хімічній промисловості в кінці п'ятиріччя 60 % приросту виробництва досягалося за рахунок підвищення ступеня переробки сировини. Завдяки цьому частка ніходу світлих нафтопродуктів зросла з 49,5 % на початку 80-х рр. до 62,9 % у 1985 р. У металургії частка випуску економічних надів металопродукції доведена до 80%. Одночасно домоглося найвищих результатів і соціалістичне сільське господарство республіки. Середньорічна врожайність зернових протягом п'ятиріччя становила 45,4 ц з га, а у 1985 р. було зібрано навіть по 46 ц.

Разом з виробництвом відбувалося зростання матеріального і культурного рівня життя трудящих. Як приклад можна навести житлове будівництво - серцевину соціально-політичної програми, в рамках якої протягом 15 років було збудовано або реконструйовано близько 2,4 млн квартир, що дозволило поліпшити житлові умови 7,2 млн чоловік. В ногу з цим крокувало і будівництво ШКІ, дитячих садків і ясел, медичних закладів. Протягом п'ятнадцяти років реальні доходи громадян НДР подвоїлись, а чисті грошові доходи населення зросли на 78 %.

"Той факт, що в НДР уже протягом більш як півтора десятиріччя забезпечується неухильне піднесення в економічній і соціальній галузях, можна по праву назвати історичним свідченням можливостей реального соціалізму. Проте іпж всіх наших успіхах ми не забуваємо, що досягнуте - це не межа. Тому не-

обхідно домагатися того, щоб досвід передовиків повсюди ставав спільним надбанням, - заявив ЕДонеккер на ТІ з'їзді СЄШ. - Головною ділянкою нашої боротьби є забезпечення єдності економічної і соціальної політики. Ми - за продовження цього курсу. При цьому ми загострюємо увагу на тих галузях, які визначають темпи економічного розвитку. Насамперед важливо ще тісніше зв'язувати науку з виробництвом, а виробництво - з наукою. В першу чергу це стосується освоєння передових технологій. У нас немає підстав відставати у цій галузі; навпаки, необхідно відкидати застарілі методи в технології; у виробництві найновіших виробів, використовуючи нові досягнення науки, розширяти масштаби і нарощувати темпи випуску продукції"¹⁴.

На II з'їзді СЄШ була затверджена економічна стратегія партії, в якій намічені нові рубежі на шляху будівництва розвинутого соціалістичного суспільства до 1990 р. і далі аж до 2000 р. Вона покладена в основу Директив по п'ятирічному плану на 1986-1990 рр. й спрямована на благо народу й забезпечення миру. Суть економічної стратегії зосереджується навколо кількох основних напрямків. Першочерговим завданням у цьому плані є необхідність більш дійового поєднання переваг соціалізму з досягненнями науково-технічної революції. Мікроелектроніка, сучасна обчислювальна техніка, системи автоматизації проектно-конструкторських робіт та управління технологічними процесами набувають все більшого значення і визначають рівень розвитку економіки. У тісному переплетінні з ними все ширше впроваджуються інші ключові технології, в тому числі гнучкі автоматизовані виробництва, нові технології обробки матеріалів, біотехнологія, ядерна енергетика і лазерна техніка. Все це висуває величезні вимоги і одночасно дає можливість досягти швидкого оновлення виробництва, підвищити якість продукції і знизити витрати в розмірах, які до цього часу були неможливими. Саме тут, на цьому ґрунті, вирішується питання про темпи зростання продуктивності праці, від чого залежить те, як економіці республіки вдається задовольнити потреби людей - вийти на рівень багатопланових вимог, які виникають в процесі розвитку країни, і закріпити позиції НДР на міжнародній арені. Необхідною умовою прискорення соціально-економічного розвитку країни є активна і творча праця трудящих, систематичне поліпшення умов їх праці. Все відчутніший вплив на усі ці процеси справляє зростаючий інтелектуальний потенціал республіки, головним джерелом якого є високорозвинута єдина соціалістична система освіти.

За 1986-1990 рр. намічено збільшити національний дохід на 24-26 %. Передбачено в системі промислових міністерств збільшення виробництва чистої продукції і продуктивності праці на 49-51 %. До 40 % запланованого зростання національного доходу планується одержати за рахунок скорочення виробничих витрат. Звичайно, в зв'язку з цим вирішальними факторами як в економічному, так і в соціальному відношенні є наука і техніка. Виробництво мікроелектронних вузлів і приладів з народному господарстві республіки вже у 1986 р. досягло 30,5 млрд марок, а до 1990 р. зросте не менш як до 42 млрд марок. У 1986-1990 рр. буде випущено і введено в дію ще 75-80 тис. промислових роботів, що широко застосовуються на монтажі, транспортних і вантажно-розвантажувальних роботах¹⁵.

З вступом ВДР в нову п'ятирічку розпочався новий етап боротьби за підвищення продуктивності праці, що становить другий важливий напрямок економічної стратегії. Саме на цій відповідальній ділянці поступального руху по шляху інтенсифікації повинен виявитися ефект оволодіння ключовими технологіями, тому що там, де знижуються витрати живої і матеріалізованої праці й одночасно підвищується якість виробів, там досягаються найкращі економічні результати, що, закономірно, відбивається на зростанні чистого продукту і національного доходу. В республіці невпинно зростає кількість комбінатів, які досягають щорічних темпів приросту продуктивності праці на 10 % і вище. Тим самим вони ставлять реальні рубежі для просування вперед на наступні роки.

Завдання підвищення продуктивності праці швидкими темпами ішли більш послідовних дій стосовно закону економії часу. В наш час, коли економіка стала і повинна залишатись головною ареною протистояння соціалізму і капіталізму - виграш у часі означає для соціалістичної системи одночасно і виграш у силі.

У 1986-1990 рр. зріст виробництва в республіці передбачається майже виключно за рахунок підвищення продуктивності праці. Взят курс на прискорення впровадження найсучаснішої техніки, автоматизацію цілих технологічних процесів і виробничих дільниць, забезпечення високого рівня раціоналізації на всіх підприємствах. В Директивах передбачається створення і переоснащення 1,2-1,3 млн робочих місць, поставлено завдання щорічно економити 300-600 млн годин робочого часу і використати вивільнені, таким чином ресурси праці для розв'язання інших народногосподарських завдань¹⁰. Все це дасть змогу ліквідувати тяжкі роботи 440-450 тис. трудящих, а наукова організація праці приведе до скорочення затрат живої праці і ефективного використання виробничих фондів при раціоналізації і автоматизації цілих виробничих дільниць і технологічних ліній на основі прогресивних технологій і нових виробів. Поліпшення умов праці буде сприяти зростанню задоволення роботою, піднесенню трудового ентузіазму і творчої енергії.

Важливе місце в одному з напрямків економічної стратегії СЄШ посідає забезпечення зростання обсягів виробництва при одночасному зниженні питомих витрат сировини і матеріалів, а також енергоносіїв. "Одна з основних цілей курсу на повнішу переробку сировини і матеріалів, виробництво економічних товарів високого технічного рівня налягає в тому, - заявив на XI з'їзді СЄШ Голова Ради Міністрів НДР В.Штоф, - щоб постійно розкривати нові джерела скорочення витрат енергії і матеріалів. Так, в системі промислових підприємств при наміченому на 1986-1990 рр. нарощуванні виробництва товарної продукції на 22-24 % передбачається забезпечення зниження питомих витрат важливих в народногосподарському відношенні видів сировини і матеріалів на 4 % в рік"¹¹. З цією метою в період до 1990 р. Директивами передбачається зекономити не менше як 2,6 млн т сталюого, прокату, близько 44 тис. т алюмінію, близько 13 тис. т міді, близько 1,8 млн т цементу. "Нарощувати віддачу від кожного кілограма матеріалу - такий головний критерій всієї нашої роботи", - підкреслювалось на Ж з'їзді СЄШ¹⁹.

Складовою частиною економічної стратегії є також завдання виробляти продукцію лише високої якості, яка відповідає рівню світових стандартів. В Директивах висувається вимога створення і освоєння виробництва 15-16 тис. нових видів конкурентоздатної продукції, яка відзначається високими споживчими і естетичними якостями¹². Директивами на нову п'ятирічку передбачено довести ступінь оновлення продукції більш як до 30 %, в тому числі у сфері виробництва товарів для народу - до 30-40 % щорічно. До 1990 р. довести виробництво нових товарів в промисловості до 140-150 млрд марок. Не менш як 60 % нової продукції повинно відповідати вищим світовим стандартам, і тим самим буде створено необхідні передумови для доведення до 1990 р. випуску продукції вищої категорії якості до 150-160 млрд марок¹³. Ігнорування якості, заявив на з'їзді партії Е.Хонеккер, не теорію застою. Той, хто не поспіє постійно і з неослабною енергією до досягнення передових позицій, не витримає міжнародної конкуренції і відстає.

Відповідальне місце в економічній стратегії партії відводиться соціалістичній раціоналізації, яка здійснюється широким фронтом, характеризується застосуванням новітніх технічних засобів і є ще одним із шляхів підвищення продуктивності праці. Одночасно вона є для робітників, вчених і технічного персоналу широким полем діяльності і поліпшує умови праці. Завдяки впровадженню автоматизації проектування, конструювання і підготовки виробництва з допомогою ЕСМ праця сотень тисяч лкшей цієї сфери стає в багато разів продуктивнішою і ставить розширене відтворення на комбінатах і підприємствах на нову, більш ефективну основу.

Виробництво підприємствами засобів раціоналізації для власних потреб перетворюється в надзвичайно важливий елемент матеріально-технічної бази, який забезпечує широке застосування прогресивних ключових технологій. Директивами по п'ятирічному плану розвитку народного господарства НДР перед комбінатами і підприємствами поставлено завдання значно підвищити в кількісному і якісному відношенні випуск засобів раціоналізації власними силами, організувати його, щоб потужності комбінатів і підприємств по виробництву засобів раціоналізації перетворились на центри найпередовішої технології і основне джерело постачання запланованого устаткування. У 1986-1990 рр. у промисловості налічено щорічне збільшення випуску засобів раціоналізації власними силами підприємств не менш як на 13 %. При цьому до 1990 р. частка машин і устаткування, які випускаються силами самих підприємств, в загальній кількості машин і устаткування буде доведена приблизно до 25 % проти 18 % у 1985

Соціалістична раціоналізація все більше буде охоплювати торгівлю, ошадні каси, банки, страхові установи та ін. Персональні і конторські комп'ютери, новітня обчислювальна техніка приведуть і в цій галузі до глибоких змін в матеріально-технічній базі і нададуть значний економічний ефект.

Економічна стратегія спрямована також на досягнення високої ефективності праці, яка забезпечується комплексом численних факторів. Економія робочого часу повинна супроводжуватись зниженням матеріальних затрат виробництва на всіх його ділянках.

Значно вищі вимоги економічна стратегія партії висуває перед сферою капіталовкладень. Переважна частина капіталовкладень направляєється на модернізацію основних фондів. Боротьба за вищу продуктивність праці повинна поєднуватись з модернізацією основних фондів, з підвищенням коефіцієнта змінності їх роботи, щоб темпи зростання продуктивності праці випереджали темпи зростання фондооснащеності. До 1990 р. намічено підвищити фондовіддачу на 12 % порівняно з 1985 р. На основі широкого розгортання робіт по технічному переозброєнню і підвищенню віддачі від основних фондів у масштабах всієї економіки будуть створені передумови для зміцнення матеріально-технічної бази у відповідності з вимогами всебічної інтенсифікації, передусім шляхом впровадження найновіших технологічних процесів.

Для розв'язання цього завдання намічено спрямувати для потреб раціоналізації в промисловості та інших сферах матеріального виробництва капіталовкладення з розмірі 175-180 млрд марок. В 1986-1990 рр. частка капітальних вкладень, які направляються на технічне переозброєння і реконструкцію виробництва, в загальному обсязі капіталовкладень в переробну промисловість становитиме близько 80 %. Освоєння капіталовкладень в раціоналізацію виробництва буде найтісніше поєднуватись з заходами модернізації діючих основних фондів у формі капітального ремонту. До 1990 р. частка витрат на капітальний ремонт в загальному обсязі асигнувань на технічне обслуговування в промисловості буде доведена до 15 % проти 7 % у 1985 р.²⁴

З економічної стратегії партії велика увага приділяється випуску значно більшої кількості товарів широкого вжитку. Директиви розвитку народного господарства зобов'язують державних і господарських керівників сфери виробництва і торгівлі налагодити стабільне і безперервне постачання населення товарам повсякденного попиту, товарами для дітей і молоді, спортодягом, запчастинами і комплектуючими виробами, а також товарами, що входять в асортимент "тисячі дрібниць". Перед комбінатами, які випускають переважно засоби виробництва, поставлено завдання дальшого збільшення вкладу в постачання населення товарами народного вжитку, розширення випуску високоякісних виробів, які користуються попитом у кількостях, необхідних для задоволення потреб населення. Суспільство, як і раніше, покладає на комбінати обов'язок по забезпеченню випуску товарів для населення в розмірі 5 % від загального обсягу товарної продукції, яка ними ви-

пускається"⁰. Випуск промислових товарів широкого вжитку для населення, громадських установ та на експорт зросте до 1990 р. на 30-32 % порівняно з 1985 р., а випуск нових товарів широкого вжитку - на 45-50 .

Суспільно-політичні цілі, піднесення матеріального і культурного рівня життя людей в республіці шмагають могутнього і стабільного зростання економіки. Тому економічна стратегія партії зорієнтована на безперервне і динамічне нарощування економічної могутності країни. "Наша економічна стратегія, заглядаючи у 2000 рік, - говорив на VІ з'їзді СЄШ ЕДонеккер, - намічає безперервне поглиблення інтенсивного розширеного відтворення і підведення під нього міцних основ. Така необхідність диктується об'єктивними законами розвитку соціалізму. В той же час планове ведення соціалістичного господарства в Німецькій Демократичній Республіці надає можливість поставити сучасну техніку і насамперед ключові технології на службу розв'язання даного завдання. Наш народ, господар своїх підприємств і дослідних установ, все ефективніше використовує невичерпні джерела науки для посилення економічної могутності, примноження суспільного надбання і розвитку соціального прогресу нашої країни. І кожна нова п'ятирічка переконливо демонструє, що тільки соціалізм у змозі використати величезні продуктивні сили нашого століття для блага людей"¹.

Прийнята з'їздом партії економічна стратегія цілком і повністю відноситься і до сільського господарства НДР. У цій галузі все робиться для того, щоб якнайкраще використати великі можливості кооперативної власності на засоби виробництва. До кінця п'ятирічки намічено довести урожайність зернових в середньому до 47 ц з га. Якщо взяти загальну продукцію рослинництва, то передбачається одержати у 1990 р. 52 ц умовних зернових одиниць з гектара. Це дозволить більш повно забезпечити тваринництво кормами за рахунок власного виробництва, все більше скорочувати їх імпорт. При цьому ж поголів'я тварин і тваринницька продукція буде зростати далі за рахунок підвищення продуктивності праці"⁰.

З ЗЕ'ЯЗКУ з піднесенням матеріального і культурного рівня життя народу в НДР приділяється величезна увага розв'язанню житлового питання як соціальної проблеми. Рубежем для цього на початку 70-х рр. було визначено 1990 рр. У 1986-1990 рр. повинно бути побудовано і модернізовано ще і млн квартир. В кінці п'ятирічки кожний громадянин НДР буде забезпечений відповідним житлом. Реальні доходи населення за п'ятирічку зростуть на 20-23 %. Значення такого приросту для ефективності соціалістичного принципу оплати по труду посилюється тим, що надзвичайно велику роль відіграє випуск сучасних товарів народного споживання. Ціни на товари основного попиту, тарифи на послуги і квартплата як і раніше залишаються в країні стабільними і низькими. Прийнято ряд важливих заходів на підтримку молодих сімей, які мають дітей. Так, стали ще сприятливішими умовк надання "року малятки", як називають з НДР оплачувану відпустку молодій матері. Значно підвищено допомогу на дитину*³.

Дальше піднесення матеріального і культурного рівня життя народу НДР спрямоване на всебічне покращення умов для зміцнення соціальної забезпеченості і впевненості громадян у завтрашньому дні, на повніше задоволення диференційованих потреб населення, а також на розвиток соціалістичного способу мислення і поведінки і на цій основі на ефективне стимулювання трудової активності людей.

Важливе значення на шляху-дальшого просування з процесі будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в НДР надається співробітництву Німецької Демократичної Республіки з Радянським Союзом та іншими країнами - Членами Ради Економічної Взаємодопомоги. "Однією з вирішальних основ нашого дальшого успішного просування вперед, - говорив на XI з'їзді партії В.Штоф, - є братерська дружба і співробітництво НДР з СРСР та іншими братніми соціалістичними країнами. Наша партія, народ НДР з великим задоволенням сприйняли результати роботи XXVII з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. Ми вітаємо перспективи, що відкриваються на їх основі, для дальшого зміцнення непорушного, сплямованого

в майбутнє єднання між нашими партіями, державами і народами, для зміцнення і процвітання світового соціалізму"⁴⁰.

З ході реалізації прийнятої з грудні 1985 р. на засіданні сесії РЕВ Комплексної програми науково-технічного прогресу на період до 2000 р. НДР активно співробітничав у спільному розв'язанні завдань по впровадженню в народне господарство електроніки, комплексної автоматизації, розвитку ядерної енергетики, створенню нових матеріалів і технологій, а також в галузі біотехнології. Це співробітництво здійснюється з метою виходу на найпередовіші рубежі науки, техніки і виробництва. Розв'язанню цього ж завдання служать і підписані з СРСР міжурядові галузеві програми співробітництва міністерств і комбінатів. Програми економічного і науково-технічного співробітництва на період до 2000 р., підписані також з ЧССР, ПНР, УНР, СРР і НРБ, демонструють тверду рішимість Німецької Демократичної Республіки шляхом об'єднання зусиль домогтися прискореного суспільного прогресу, дальшого зміцнення соціалізму. В основу Директив покладені підписані на період 1986-1990 рр. з Радянським Союзом та іншими соціалістичними країнами угоди про обсяги експортних та імпорتنих поставок. Намічено збільшити до 1990 р. обсяг експорту в соціалістичні країни на 29 %, з тому числі в СРСР - на 30 %. Між НДР та СРСР погоджений взаємний товарооборот на суму 380 млрд марок - обсяг, який певною мірою є своєрідним рекордом в практиці довгострокового зовнішньоторгового врегулювання між двома державами, що є яскравим свідченням високого рівня кооперування їх народних господарств³².

На XI з'їзді СЄПН майже кожен з виступаючих говорив про конкретні переваги тісної взаємодії ЩР з СРСР та іншими братніми країнами, про те, які зобов'язання в зв'язку з цим бере на себе той або інший колектив. Наводилися численні хвилюючі приклади того, як в процесі спільної роботи над розв'язанням спільних завдань зміцнюються й поглиблюються узи дружби між великими колективами і багатьма громадянами братніх країн.

Підписані з Радянським Союзом угоди про поставки сировини та енергоносіїв покривають значну частину імпорتنих потреб НДР, що створює сприятливі умови для дальшого стабільного соціально-економічного розвитку республіки.

Визначаючи на XI з'їзді СЄШ завдання внутрішньої і зовнішньої політики ЩР, партія підтверджувала головну установку - робити все для забезпечення миру, припинення гонки озброєнь на Землі і недопущення її поширення на космос. На наступні роки СЄШ і уряд НДР висувають такі першорядні цілі і напрямки в галузі зовнішньої політики: 1. Послідовний виступ за активізацію і єдність дій усіх сил миру, розуму і реалізму з тим, щоб шляхом ефективних кроків в напрямку обмеження озброєнь і роззброєння відвернути ядерну війну, не допустити милітаризації космічного простору, ліквідувати ядерну зброю і подолати конфронтацію розвитком співробітництва країн. 2. Цілеспрямований розвиток братнього союзу з СРСР та іншими соціалістичними країнами, всіляке сприяння всебічному зміцненню й нарощуванню могутності й міжнародного авторитету соціалізму шляхом повнішого розкриття його переваг. 3. Активна антиімперіалістична солідарність з усіма народами, які борються за своє національне і соціальне визволення, розвиток рівноправних і дружніх відносин з усіма країнами, що визволилися, надання підтримки їх боротьбі за новий міжнародний економічний порядок на основі рівноправності. 4. Послідовний виступ на користь розвитку відносин мирного співіснування з капіталістичними державами, підтримка і розвиток ділового політичного діалогу і взаємовигідного співробітництва на основі загально-визнаних принципів і норм міжнародного права і взаємного врахування законних інтересів. "Ми виступаємо за повне припинення ядерних випробувань, вважаючи це першим кроком, спрямованим на звільнення світу від атомної зброї; припинення розміщення й поступовий демонтаж вже розгорнутих в Європі систем ядерної зброї, ліквідацію всіх ракет середньої дальності, встановлених в Європі; створення зон, вільних від ядерної і хімічної зброї; створення з Центральної Єв-

ропі,зони, вільної від ядерної зброї поля бою; радикальне оздоровлення міжнародної обстановки і надійне забезпечення безпеки народів, - заявив ЕДонеккер на XI з'їзді партії. - Нехай за 1986 роком, оголошеним ООН Роком миру, наступлять роки миру для всіх прийдешніх поколінь"®.

Таким чином, XI з'їзд СЄШ дав новий поштовх політиці діалогу й співробітництва з усіма заінтересованими в підтримці миру силами, яка вже себе виправдала. Він повністю схвалив радянську ініціативу про припинення ядерних випробувань як перший крок, спрямований на вивільнення світу від ядерної зброї.

У Звітній доповіді ЦК СЄШ з'їзду відзначалось, що ФРН підтримує деструктивну політику американської адміністрації, що ускладнює її відносини з соціалістичними країнами, в тому числі й з НДР, і завдає шкоди співробітництву в Європі. Становище на Європейському континенті можна було б істотно змінити на краще, якби така велика держава, як ФРН, стала на шлях розрядки, активно виступала за обмеження озброєнь і роззброєння. З'їзд прийняв рішення й надалі будувати свої зв'язки між ВДР і ФРН у дусі принципів мирного співіснування, на яких базується договір про основи відносин між двома німецькими державами. "Не видно логіки і в політиці ФРН, - заявив на XI з'їзді СЄШ М.С.Горбачов. - Її уряд постійно говорить про свою миролюбність, прагнення розвивати співробітництво з соціалістичними країнами, запевняє, що з території країни ніколи не почнеться війна. А що ж на ділі? Якраз на території ФРН притаїлися націлені на Схід "Першінги" і крилаті ракети. Мабуть, немає в Західній Європі іншого уряду, який би з такою запопадливістю підтримував американську мілітаристську програму СОІ. Більше того, Бонн доповнив її європейським варіантом "зоряних воєн". Все це тим більше насторожує, що правлячий клас ФРН, як і раніше, заявляє про існування "відкритого німецького питання", не відмовився від реваншистських розрахунків... Ми цілком підтримуємо законну вимогу ВДР до ФРН про те, щоб відносини між ними як рівноправними, суверенними державами були повністю приведені у відповідність з загально визнаними нормами міжнародного права"⁴.

Одночасно з економічною стратегією та основними напрямками зовнішньополітичної діяльності на XI з'їзді набула дальшого розвитку і концепція ідеологічної діяльності СЄШ, докладно обговорені завдання партійної роботи в плані її тісного зв'язку з життям робітничого класу і всього народу. У Звітній доповіді ЦК відзначається: "З врахуванням всіх завдань, які ми ставимо перед собою на наступні роки, ми ще чіткіше переконались в тому, що керівна роль партії у будівництві соціалізму постійно зростає... Тепер більше ніж будь-коли необхідно заохочувати трудовий ентузіазм, міцні знання й професійну майстерність трудящих, виробляти в них зацікавленість у пошуках нового, розвивати такі традиційні риси, притаманні нашому робітничому класу й інтелігенції, як працьовитість, надійність і дисципліну. Революційні діла і помисли виявляються нині в заінтересованій підтримці науково-технічного прогресу, здійсненні нашої економічної стратегії"⁵.

В роботі XI з'їзду СЄШ взяли участь делегації з 143 країн. З'їзд став справжньою трибуною пролетарського інтернаціоналізму, широким антиімперіалістичним форумом, де відбувався цінний обмін досвідом. З'їзд дав змогу розширити й зміцнити відносини з усіма прогресивними силами світу, які виступають за мир, за відвернення людської цивілізації від ядерної катастрофи, ще раз продемонстрував, що реальний соціалізм шрیشه гострі проблеми сучасності на благо всього людства. "Керуючись Програмою нашої партії, - заявив на з'їзді ЕДонеккер, - ми будемо далі будувати розвинуте соціалістичне суспільство і створювати таким чином основні передумови для поступового переходу до комунізму. Ми зробимо все, щоб наш народ, народи всієї планети могли жити в умовах миру" . І творчі діла трудящих першої на німецькій землі робітничої держави якраз свідчать, що сьогодні НДР є бастионом миру й соціалізму, надійним союзником всіх, хто прагне до світу без зброї і війн, миру, свободи і прогресу.

1. Ненеа Вен-БзсБіапй. - 1986. - 22. Аргії; XI съезд Социалистической единой партии Германии. Берлин, 17-21 апреля. 1986 года. - М., 1987. - С. 268.
2. СССР - ІДР: Дружба и сотрудничество. Документы и материалы об участии делегации КЕС во главе с М.С.Горбачевым в работе XI съезда СЕПГ. Берлин, 16-22 апр. 1986 г. - М., 1986. - С. 10.
3. Директиви УШ съезда Социалистической единой партии Германии по пятилетнему плану развития народного хозяйства ІДР на 1971-1975 гг. - Дрезден, 1971. - С. 11; Про^окоіі сїег УегБаміліпЕеп аез ТОП: Раг-БейііаБее іег ЗЕВ. - Зегііп, 1971. - М. 1. - 8. 61-62.
4. УШ съезд Социалистической единой партии Германии. - М., 1972. - С. 41.
5. ІХ съезд Социалистической единой партии Германии. - М., 1977. - С. 225-227.
6. Там же. - С. 223, 234.
7. 2 съезд Социалистической единой партии Германии. - М., 1982. - С. 3.
8. Яопескег Е. Веісіііг <іез 2К <іег ЗЕП ап сїеп XI. Рагліеіфге сїег ЗЕЙ. - Зегііп. 1986. - 3. 21; Неіее Оені;сблжл. - 1986. - 18 Аргії; XI СЪЕЗД СЕПГ... - С. 18.
9. Ноіескег Е. Ор. сі-ь. - 3. 21; П съезд СЕПГ... - С. 49.
10. Шюф З. О директивах XI съезда СЕПГ по пятилетнему плану развития народного хозяйства ІДР на 1986-1990 гг. - Дрезден, 1986. - С. 9; XI съезд СЕПГ... - С. 122.
11. Там же.
12. Правда. - 1986. - 8 мая.
13. Неіез Зен-БзсБіапй. - 1986. - 18. Аргії; XI СЪЕЗД СЕПГ... - С. 20-26; Правда. - 1986. - 8 мая.
14. Ноіескег Е. Ор. сі-ь. 3. 22; XI СЪЕЗД СЕПГ... - С. 23.
15. Шюф В; Указ. СОЧ. - С. 10; Неіез ЦейізсБіапсі. - 1986. - 18.Аргії; ТІ съезд СЕПГ... - Д, 124.
16. Директиви м съезда СЕПГ по пятилетнему плану развития народного хозяйства ІДР на 1986=1990 гг. - Дрезден, 1986. - С. 27; XI съезд СЕПГ... - С. 167.
17. Шюф В. Указ. соч. - С. 12; XI съезд СЕПГ... - С. 124.
18. Директивніі съезда СЕПГ... - С. 31; П съезд СЕПГ... - С. 170.
19. Неіез Кейізспіамі. - 1986. - 18. Аргії; П СЪЕЗД СЕПГ... - С. 50.
20. Директивніі съезда СЕПГ... - С. 30; П съезд СЕПГ... - С. 169.
21. Там же. - П. 31; П съезд СЕПГ... - С. 169.
22. Кеіез ВеіізоБіапа. - 1986. - 18. Аргії; Ц СЪЕЗД СЕПГ... - С. 51.
23. Директивніі съезда СЕПГ. - С. 42; И съезд СЕПГ... - С. 178.
24. Там же. - СТ 41-42; П съезд СЕПГ... - С. 177-178.
25. Шюф В. Указ. соч. - С. 26; XI съезд СЕПГ... - С. 133-134.
26. Директиви XI съезда СЕПГ... - С. 83; Ш съезд СЕПГ... - С. 208.
27. Неіез ЗейізсБіапсі. - 1986. - 18. Аргії; XI СЪЕЗД СЕПГ... - С. 54.
28. Шюф В. Указ. соч. - С. 27-31; Директивніі съезда СЕПГ... - С. 94-106; П съезд СЕПГ... - С. 134-137, 217-225.
29. Директиви XI съезда СЕПГ... - С. 115-141; XI съезд СЕПГ... - С. 232-252.
30. Шюф В. Указ. соч. - С. 7; XI съезд СЕПГ... - С. 120.
- а. Там же. - С. 39; XI съезд СЕПГ. - С. 141.
32. Правда. - 1986. - 8 мая.
33. Неіез Вен-БзсБіапй. - 1986. - 18. Аргії; XI СЪЕЗД СЕПГ... - С. 17-18.
34. СССР - ІДР: Дружба и сотрудничество... - П. 18-19.
35. Ноіескег Е. Ор. сі*. - з. 83-84, 86.
36. Неіез ВеігБзсБіапкі. - 1986. - 18. Аргії; XI СЪЕЗД СЕПГ... - С. 91.

С. В. ВІДНЯНСЬКИЙ., І.М. С ю с ь к о

РОЗРОБКА КОМУНІСТИЧНОЮ ПАРТІЄЮ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ СТРАТЕГІЇ ПРИСКОРЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧССР

Стратегія прискорення, розроблена Комуністичною партією Радянського Союзу - визначний вклад марксистсько-ленінської партії в теорію і практику будівництва нового суспільства. Сучасний розвиток світового соціалізму свідчить про міжнародну значимість концепції прискорення соціально-економічного розвитку та розгортання процесу інтернаціоналізації стратегічного курсу КПРС.

Ідеї прискорення пронизують найважливіші документи і рішення комуністичних та робітничих партій країн соціалістичної співдружності, що були прийняті останнім часом. Основні положення стратегії прискорення розвитку радянського суспільства, при врахуванні національно-специфічних умов, стали для багатьох братніх партій платформою обґрунтування перспектив соціалістичного будівництва, наукового керівництва суспільними процесами. Одночасно спільними зусиллями братніх партій формується концепція прискорення інтернаціональної взаємодії країн соціалістичної співдружності, переходу до якісно нового етапу їх співробітництва.

Інтернаціоналізація стратегії прискорення зумовлена об'єктивним розвитком кожної з братніх держав, соціалістичної співдружності й світу в цілому на сучасному історичному етапі. Прискорення соціально-економічного розвитку братніх країн - відповідь соціалізму на виклик історії.

Реальним підтвердженням міжнародної значимості та інтернаціоналізації стратегії прискорення, висунутої Комуністичною партією Радянського Союзу, є діяльність Комуністичної партії Чехословаччини по динамізації економічного і соціального розвитку ЧССР на сучасному етапі.

Розгорнуту програму прискорення соціально-економічного розвитку ЧССР сформулював XVII з'їзд КПШ (24-23 березня 1986 р.). Відзначивши великий вплив ідей та матеріалів XXVII з'їзду КПРС на хід підготовки до найвищого партійного форуму чехословацьких комуністів і його роботу, з'їзд КПШ підкреслив, що ключовим питанням для нашої внутрішньої і зовнішньої політики є необхідність прискорення соціально-економічного розвитку суспільства, суттєве підвищення ефективності народного господарства. Головні завдання стратегічного курсу на прискорення містяться в усіх документах з'їзду: в Політичній доповіді Центрального Комітету Комуністичної партії Чехословаччини ХХ з'їзду партії, з якого виступив Генеральний секретар ЦК КПЧ, Президент ЧССР Г.Гусак, в письмовому "Звіті Центрального Комітету Комуністичної партії Чехословаччини про виконання рішень 121 з'їзду партії", в доповіді голови уряду ЧССР Л.Штроугала "Про основні напрями економічного і соціального розвитку ЧССР на 1986-1990 рр. й на перспективу до 2000 р.", у схвалених з'їздом "Основних напрямках економічного і соціального розвитку ЧССР на 1986-1990 рр. і на період до 2000 р."

XVII з'їзд КПШ конкретно визначив ряд найважливіших рубежів, котрих країні необхідно досягти шляхом прискорення соціально-економічного розвитку. У 1986-2000 рр. національний доход планується збільшити більш як на 2/3, при значному зниженні матеріально-енергоємності виробництва. Суспільна продуктивність праці має зрости майже на дві третини. Тільки так можна забезпечити суттєве зростання обсягу ресурсів, необхідних для реалізації широкої програми модернізації та реконструкції, структурних змін у народному господарстві, так і для зростання особистого споживання населення не менш як на половину, подальшого підвищення споживання з суспільних фондів, будівництва й модернізації 1,5 млн квартир і вирішення екологічних проблем.

Як вирішальний шлях прискорення соціально-економічного розвитку ЧССР заїздом партії накреслена довгострокова стратегія інтенсифікації народного господарства, що базується на науково-технічному прогресі.

Концепцію прискорення КПШ, як і КПРС, визначила комплексно. В інтересах прискорення, вважає партія чехословацьких комуністів, потрібно не тільки добитися високих темпів економічного росту, підняти на якісно новий рівень народне господарство країни, а й провести глибоку перебудову всіх сфер суспільного життя, спираючись на ініціативу і творчість народних мас. На виконання завдань прискорення, відзначається в Політичній доповіді Ж КПШ XVII з'їзду партії, необхідно мобілізувати могутній матеріальний і духовний потенціал чехословацького суспільства, виробництво й сферу надбудови, спрямувати на реалізацію стратегічного курсу всю роботу партії, соціалістичної держави, господарських органів, профспілкового руху, Національного фронту, національних комітетів, усіх громадян ЧССР.

В нових умовах подальшого зміцнення й постійного вдосконалення вимагають керівна діяльність Комуністичної партії Чехословаччини, форми і методи партійної роботи. На посилення авангардної ролі комуністів націлені положення Статуту КПЧ, текст якого з знесеними змінами затвердив XVII з'їзд партії.

Важливим етапом на шляху прискорення соціально-економічного розвитку ЧССР повинна стати восьма п'ятирічка (1986-1990). Заплановано до 1990 р. збільшити

національний дохід країни на 18-19 %, порівняно з 1985 р., 92-95 % приросту національного доходу передбачається досягти за рахунок зростання продуктивності суспільної праці. В 1986-1990 рр. випуск промислової продукції збільшиться на 15-18 %, сільськогосподарської - на 6-7 %.

В "Основних напрямках економічного і соціального розвитку ЧССР на 1986-1990 рр. і на період до 2000 р." виділено 8 головних завдань восьмої п'ятирічки⁴. Перше - прискорити впровадження в практику найновіших досягнень науково-технічного прогресу. Цим питанням присвячений спеціальний підрозділ "Основних напрямків", де вказується, як впровадження досягнень науково-технічного прогресу з метою структурної перебудови економіки необхідно здійснювати на базі державних науково-технічних і цільових програм, а також завдань, які витікають для ЧССР з Комплексної програми науково-технічного прогресу країн - членів РЕВ до 2000 р. Конкретно визначені також основні завдання науково-дослідної сфери".

Два наступні завдання на восьму п'ятирічку зв'язані з переводом економіки на ресурсозберігаючий шлях розвитку. Друге - скорочувати енергосмність народного господарства. Третє - економічно використовувати метал. Планується з ході виконання державних цільових програм раціоналізації використання палива і енергії, а також металу досягти в 1990 р., порівняно з 1985 р., загальної економії паливно-енергетичних ресурсів 15,4 млн т умовного палива, 2,5 тис т чорних і 70 тис. т кольорових металів. Слід підкреслити, що курс на економію, ефективне й раціональне використання всіх ресурсів - одна з характерних рис розвитку Чехословаччини в рони восьмої п'ятирічки. Суттєве зростання національного доходу з 1986-1990 рр. має бути забезпечене в основному на базі того ж різня сировинних, енергетичних і матеріальних ресурсів, що й в роки попередньої п'ятирічки (1981-1985).

Четверте завдання восьмої п'ятирічки - темпи росту зовнішньоторговельного обороту повинні перевищувати темп приросту національного доходу. Зовнішньоекономічні зв'язки ЧССР орієнтовані в першу чергу на СРСР та інші соціалістичні країни, обсяг торгівлі з якими за 1986-1990 рр. збільшиться на 22

П'яте завдання пов'язано з вдосконаленням людського фактору соціально-економічного розвитку. З метою неухильного зростання продуктивності праці передбачається раціонально використовувати багатий досвід і творчий потенціал трудящих, постійно підвищувати їх кваліфікацію, зміцнювати трудову дисципліну. Темпи росту продуктивності праці повинні випереджати ріст середньої зарплати.

Шосте - докорінно має бути покращене використання основних виробничих фондів, Планується у восьмій п'ятирічці перебороти негативні тенденції розвитку фондівддачі, яка у минулій п'ятирічці в більшості галузей виробництва знижувалась. Капітальні вкладення будуть спрямовуватись насамперед на оновлення, модернізацію і реконструкцію виробництва.

Реалізацію сьомого завдання п'ятирічного плану 1986-1990 рр. - забезпечити дальший розвиток життєвого рівня чехословацького народу - КПЧ тісно пов'язує з конкретними досягненнями в економіці. Особливість восьмої п'ятирічки - суттєві зміни в розподілі національного доходу. Якщо в 1981-1985 рр. на внутрішнє споживання спрямовувалося тільки 25 % загального приросту національного доходу, а 75 % його використано для відновлення зовнішньоекономічної рівноваги, то в 1986-1990 рр. - 75 % приросту національного доходу планується спрямувати на внутрішнє споживання, що буде сприяти, в першу чергу, виконанню масштабних соціальних програм, накреслених XVII з'їздом КПЧ⁷.

Нарешті, восьме завдання передбачає постійне вдосконалення систем планування і управління народним господарством.

XVII з'їзд КПЧ підкреслив, що виконання всього комплексу завдань повинно забезпечити вже в роки восьмої п'ятирічки нову якість економічного росту ЧССР,

яку в сукупності складають: більш ефективне використання всіх виробничих затрат, більш виразний ріст техніко-економічних параметрів і технологічного рівня, а також якості⁰.

Порівняльний аналіз конизпдій прискорення, висунутих Комуністичною партією Радянського Союзу і Комуністичною партією Чехословаччини, свідчить, що саме перехід до нової якості зростання обидві братні партії вважають основною суттю прискорення. Всемірна інтенсифікація виробництва на базі науково-технічного прогресу, структурна перебудова економіки, використання ефективних форм управління, організації і стимулювання праці, суворий режим економії, орієнтація на якісні показники - основні положення довгострокової економічної політики як КПСР, так і КПШ.

В цілому рівнозначним є підхід братніх партій до питань динамізації науково-технічного прогресу, випереджаючого розвитку машинобудівного комплексу, вдосконалення інвестиційної політики. Спільним є і зовнішньоекономічний курс на поглиблення всебічного співробітництва з країнами - членами РЕВ.

Принципово єдина й головна ціль КПСР та КПШ - підвищення життєвого рівня народу, все повніше задоволення матеріальних і духовних потреб трудящих, створення сприятливих умов для гармонійного розвитку особи, курс на соціальну справедливість. Стратегія прискорення соціально-економічного розвитку суспільства знаменує крок вперед в справі зміцнення єдності економічної і соціальної політики партій. Прискорення економічного розвитку має забезпечити прогрес в соціальній сфері. В свою чергу, зростає вплив соціальних факторів на динаміку народногосподарського росту. І далі - соціальне й економічне зростання діалектично взаємозв'язане з політичним і духовним розвитком соціалістичного суспільства. Все це - яскраве свідчення комплексного характеру стратегії прискорення соціально-економічного розвитку.

Таким чином, за суттю, характером, основними напрямками стратегія прискорення соціально-економічного розвитку чехословацького суспільства, розроблена Комуністичною партією Чехословаччини, відповідає довгостроковій концепції партії радянських комуністів. Однак було б помилковим вважати, що XIII з'їзд КПШ затвердив наче б то лише пристосовану до умов Чехословаччини довгострокову стратегію розвитку радянського суспільства. Саме таку оцінку діяльності КПШ на сучасному етапі намагаються нав'язати світовій громадськості антисоціалістичні сили на Заході, які спекулюють на нібито відсутності пошуку, творчого елементу в роботі партії, звинувачують чехословацьких комуністів в копіюванні так званої радянської моделі. Тому правильна оцінка діяльності КПШ по виробленню довгострокової стратегії прискорення соціально-економічного розвитку чехословацького суспільства принципово важлива і в контексті ідеологічного протистояння.

Реальні факти, досвід соціалістичного розвитку ЧССР свідчать, що перехід до прискорення зумовлений об'єктивною логікою розвитку країни. До висунення цілісної концепції соціально-економічного прискорення Комуністична партія Чехословаччини йшла шляхом творчого пошуку, експериментів, апробації на практиці теоретичних узагальнень й передбачень. Глибокий марксистсько-ленінський аналіз проблем, які нагріли, врахування конкретних умов й обставин дозволили партії привести у відповідність до вимог часу форми і методи науково обгрунтованого управління суспільством. Одночасно КПШ враховувала глибинні зміни на міжнародній арені, інтернаціональні інтереси і цілі соціалістичної співдружності, досвід братніх країн.

Насамперед слід підкреслити, що Комуністична партія Чехословаччини мала й має свою довгострокову генеральну лінію - програму будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в ЧССР, висунуту XIV з'їздом КПШ (1971 р.) і розроблену далі XV (1976 р.) та III (1981 р.) з'їздами партії. Ця генеральна лінія стала основою економічної і соціальної політики КПШ на період 1971-1985рр.

XVI з'їзд КПШ проаналізував хід виконання генеральної лінії будівництва розвинутого соціалізму і на базі об'єктивної оцінки досягнутого рівня розвитку країни визначив основні напрями й завдання стратегії прискорення соціально-економічного розвитку чехословацького суспільства. "В другу половину 80-х років, - підкреслюється в зв'язку з цим у Політичній доповіді ЦК КПШ XVI з'їзду партії, - Чехословацька вступає ЯП згуртована, політично сильна, економічно і соціально розвинута держава, з високим життєвим і культурним рівнем народу"^а.

За період 1971-1985 рр. національний дохід ЧССР збільшився на 81 %. Зростання продуктивності праці на 70 % забезпечило в ці роки 92 % приросту національного доходу. Випуск промислової продукції за 15 років збільшився на 97, сільськогосподарської - на 33 %. В промислово-виробничому комплексі випереджаючими темпами розвивались галузі, тісно зв'язані з науково-технічним прогресом: машинобудування збільшило випуск продукції в 2,6, електротехнічна промисловість - в 3,3, хімічна - в 2,2 рази¹⁰.

Значний народногосподарський ріст дозволив виконати головне завдання соціально-економічної політики КПШ - підняти на вищий щабель життєвий рівень народу. В 1971-1985 рр. особисте споживання населення зросло на 44 %, споживання із суспільних фондів - на 109 %. Середньомісячна заробітна плата робітників і службовців в народному господарстві збільшилась на 53 % і досягла на кінець 1985 р. 2973 крони. Реальні доходи населення за 15 років зросли більш як наполовину, реальна зарплата - на 20 %. Споживання м'ясних продуктів на душу населення в 1985 р. досягло 86 кг. Покращилось забезпечення трудящих товарами довгострокового користування: на 100 сімей в 1985 р. припадало 145 пральних шпич, 115 холодильників, 125 телевізорів, 49 легкових автомобілів, У 1971-1985 рр. було побудовано майже 1,8 млн квартир, в які переселилася більш як третина сімей в ЧССР^а.

Зріс культурний рівень трудящих. В 1976-1984 рр. була проведена в країні реформа шкільної системи і здійснено перехід до загальної обов'язкової політехнічної десятирічної освіти підростаючого покоління. Завдяки цьому питома вага працівників з середньою освітою серед зайнятих у народному господарстві ЧССР збільшилась з 14 % в 1970 р. до 21 % в 1985 р., кваліфікованих робітників - з 43 до 57 %, спеціалістів з вищою освітою - з 4,1 до 8. За роки будівництва розвинутого соціалізму на більш високий рівень піднялись чехословацька література й мистецтво. Своєю культурною активністю трудящі вносять суттєвий вклад в скарбницю соціалістичної культури: в 80-і рр., наприклад, в ЧССР художньою самодіяльністю займається більш як 600 тис. чоловік, об'єднаних в 35 тис. колективів

XVI з'їзд КПШ вказав на найбільш важливі фактори, завдяки яким було досягнуто таких вагомих успіхів у будівництві розвинутого соціалізму з ЧССР. Серед внутрішніх - принципова політика Комуністичної партії Чехословацької, її зв'язок з трудящими, її організаторська й ідеологічна діяльність. Серед зовнішніх - ЧССР, КПШ спираються на соціалістичну співдружність, на міцну дружбу і співробітництво з Радянським Союзом і його Комуністичною партією^{*4}.

Матеріали і рішення XVI з'їзду КПШ підтверджують, що ці фактори будуть і надалі справляти вирішальний вплив на реалізацію стратегії прискорення соціально-економічного розвитку чехословацького суспільства, затверджену XVI з'їздом КПШ. Про це, зокрема, говорив у виступі на XXVI з'їзді КПРС Г.Гусак. "Дальший розвиток соціалістичної Чехословацької, - відзначав він, - ми нерозривно пов'язуємо з поглибленням співробітництва з Радянським Союзом та іншими братніми країнами, яке ґрунтується на принципах марксизму-ленінізму і соціалістичного Інтернаціоналізму. Наш досвід свідчить, що по мірі ускладнення завдань, які ми вирішуємо, зостає необхідність дальшого збагачення форм і змісту цього співробітництва"^{а0}.

Закономірність і запорука успішного соціалістичного будівництва - зростання керівної ролі комуністичної партії в суспільстві. Неухильне зростання керівної ролі КШ на новому історичному етапі, як справедливо відзначає чехословацький дослідник І.Гутіра, зумовлене комплексом причин¹⁶. По-перше, з вступом до етапу будівництва розвинутого соціалістичного суспільства зростають і ускладнюються завдання, які суспільство повинне вирішувати, особливо в народногосподарській сфері. По-друге, з процесі соціалістичного будівництва в ЧССР і переходу до етапу побудови розвинутого соціалізму відбулися глибокі зміни з галузі суспільних відносин. По-третє, - необхідністю розвитку політичної системи суспільства і поглиблення соціалістичної демократії. Ш-четверте, зростає значення марксистсько-ленінської ідеології та ідейно-зиховної роботи в ході будівництва розвинутого соціалізму. Новий історичний етап потребує дальшого розвитку теорії марксизму-ленінізму, вдосконалення виховання трудящих мас в дусі наукового світогляду і комуністичної переконаності, протидії ворожій ідеології.

Все це висуває нові вимоги до самої партії, її політико-виховної роботи і керівної діяльності в суспільстві в цілому. Як підкреслювалось на ХІІІ з'їзді КШ, кожна первинна організація, а їх нараховується в країні понад 47 тис., кожний з більш як 1 млн 600 тис. комуністів повинні підвищувати оівень і ефективність своєї діяльності¹.

Діяльність Комуністичної партії Чехословаччини в умовах будівництва розвинутого соціалізму в країні свідчить, що партія чехословацьких комуністів на ділі забезпечила зростання своєї керівної ролі в усіх сферах суспільного життя. Наприклад, соціально-економічні досягнення Чехословаччини в 1971-1985 рр. значною мірою були зумовлені чітким і цілеспрямованим керівництвом з боку КШ розвитком народного господарства і соціальної сфери, науково обгрунтованою економічною та соціальною політикою партії. Довгострокову соціально-економічну стратегію розвитку ЧССР розробляли найвищі партійні форуми - ХІІІ, ХІІІІ та ХІІІІІ з'їзди КШ, конкретизували, доповнювали й контролювали хід реалізації даної стратегії всі партійні ланки, насамперед Центральний Комітет. З 16 пленумів ЦК КШ, які були проведені після ЦТ з'їзду партії, 8 розглядали питання розвитку економіки, на порядку денному 7 з 19 пленумів Центрального Комітету, проведених після ХІІІІІ з'їзду КШ, також стояли економічні питання¹⁸. Після ХІІІІІ з'їзду КШ у 1981-1985 рр. Центральний Комітет партії на 9 засіданнях: з 16 конкретно розглядав економічні проблеми¹³. В практиці роботи ІЖ КШ першочергове місце посідає щорічний аналіз на пленумі ходу виконання народногосподарських планів і визначення перспективи на наступний рік. Заслуговує на увагу досвід роботи ЦК КШ по політичному керівництву розвитком ключових галузей народною господарства. Так, вересневий (1976 р.) Пленум ЦК КШ розглянув питання "Про розвиток металургійної і машинобудівної промисловості ЧССР після ХІІІІІ з'їзду КШ", а в квітні 1984 р. Центральний Комітет партії проаналізував хід виконання попередніх рішень і накреслив нозі завдання по розвитку машинобудівної, електротехнічної й металургійної промисловості. Закономірно, що й розвиток цих промислових галузей в 70-80-і рр. був динамічним. В 1972, 1975, 1979, 1981 і 1984 рр. на пленумах ЦК КШ розглядалися питання розвитку сільськогосподарства і виробництва продовольчих товарів. Перед працівниками аграрно-продовольчого комплексу було поставлене економічне й політичне завдання - досягти самозабезпечення країни основними видами продовольства. В цілому це відповідальне завдання виконано, а до кінця сьомої п'ятирічки забезпечена незалежність ЧССР від імпорту зерна²⁰.

Грунтовного вивчення заслуговує досвід Комуністичної партії Чехословаччини по вдосконаленню політичних методів керівництва народним господарством, суспільними процесами, накопичений з першої половини 80-х рр. Діяльність партії в цьому напрямку, на нашу думку, була одним з головних факторів поступального розвитку ЧССР в роки сьомої п'ятирічки. Саме політичними методами КШ

в середині п'ятирічки добилася перелому в соціально-економічній ситуації: з 1983 р. було відновлено динаміку зростання народного господарства ЧССР^{2*}. Аналіз діяльності партії в складних умовах початку 80-х рр. міститься в Політичній доповіді Центрального Комітету XVII з'їзду КШ²².

Як відомо, на зламі 70-80-х рр. різко погіршилось міжнародне становище. Більшість імперіалістичних держав, і насамперед США, посилили дискримінаційний курс проти соціалістичних країн. Зміни в світовій економіці негативно вплинули на внутрішній розвиток ЧССР, як і деяких інших країн соціалізму. Зросли витрати на сировину, матеріали, паливно-енергетичні ресурси. Політичного та економічного значення набула необхідність прискореного відновлення зовнішньоекономічної рівноваги країни по відношенню до Заходу, виплати кредитів у вільно конвертованій валюті. Крім того, перші два роки сьомої п'ятирічки в ЧССР були неурожайними. З ряду причин, насамперед суб'єктивного порядку, непослідовно використовувалися фактори інтенсифікації, досягнення науково-технічного прогресу. Тому в 1981-і 1982 рр. національний дохід ЧССР практично не зростав: в 1981р. вироблений національний дохід складав 99,9 % рівня 1980 р., в 1982 р. - 100 %. За ці два роки п'ятирічки випуск промислової продукції зріс тільки на 3%, сільськогосподарської - на 2 %. Західні пропагандистські центри розгорнули шалену античехословацьку кампанію, спекуючи на тимчасових економічних проблемах ЧССР. Керівники КШ і ЧССР неодноразово підкреслювали, що Чехословаччина належить до тих країн, які піддаються особливо злісним нападам антикомуністичних сил. "Пропагандистська агресія, яку проти нас розгортає імперіалізм, - пише секретар ЦК КШ В.Біляк, - не самоціль для нього. Саме кризові роки (1968-1969. - Авт.) показали, які завдання при цьому переслідуються... Ми не повинні забути і випустити з виду цей урок, особливо актуальний сьогодні, коли "психологічна війна" перетворилася в офіційну політику, яка централізовано спрямовується штабом НАТО під диктування Білого дому"²⁴.

В складних умовах початку 80-х рр. Центральний Комітет КШ оперативно змінив тактичну лінію соціально-економічної політики. Перевага була віддана цілі відновлення зовнішньоекономічної рівноваги над темпами розвитку економіки. У відповідності з рішеннями грудневого (1981 р.) Пленуму ЦК КШ Законом про сьомий п'ятирічний план розвитку економічного і соціального розштку на 1981-1985 рр. були скориговані в сторону зменшення основні показники народногосподарського росту²⁵. Партія орієнтувала трудящих на мобілізацію всіх внутрішніх резервів росту, на всебічну економію, динамізацію-науково-технічного прогресу, перехід на інтенсивні шляхи розштку народного господарства.

Життя показало правильність прийнятих рішень. Вже в 1982 р. був забезпечений активний торговий баланс в зовнішньоекономічних відносинах і скорочено заборгованість у вільно конвертованій валюті²⁶. А на 1985 р. Чехословаччина була одною з небагатьох зарубіжних соціалістичних країн, які повністю збалансували свої зовнішньоекономічні відносини з розвинутими капіталістичними країнами. Виплати ЧССР по позиках Заходу зараз випереджають за часом строк виплати. Збалансованості ЧССР досягла як активною експортною політикою, так і все більшою орієнтацією на розвиток економічного співробітництва з соціалістичними країнами. Доля країн - членів ІЗВ в зовнішньоторговельному обороті ЧССР в 1985 р. досягла 74 %²⁷.

Позитивні зрушення дозволили партії на листопадовому (1982 р.) Пленумі ЦК ШН висунути завдання прискорення загальної динаміт економічного росту на 1983 р. Планувалось, зокрема, за рік збільшити валовий суспільний продукт на 1,8 %, а національний дохід - на 2 %.

Комуністична партія ЧехоСловаччини розгорнула багатогранну політичну організаторську й виховну роботу по мобілізації трудящих на виконання плану 1983 р. В ході звітно-виборної кампанії первинних, районних, міських і обласних організацій КШ, що пройшла напочатку 1983 р., були розкриті резерви рос-

ту й визначені конкретні завдання партійних організацій. В серпні 1983 р. Президія ЦК КПСР проаналізувала виконання плану за перше півріччя, а уряд ЧСРСР провів нараду з керівниками виробничо-господарських об'єднань (ВГО), де були розглянуті не тільки досягнення, але й недоліки в роботі підприємств і організацій. Динамізації науково-технічного прогресу сприяло виконання рішень червневого (1983 р.) Пленуму ЦК КПСР, який розглянув питання науково-технічного розвитку в ЧСРСР. Завдяки цілеспрямованій діяльності партії, зростанню соціальної активності мільйонів трудящих основні завдання плану 1983 р. були перевиконані. Національний дохід в 1983 р., порівняно з 1982 р., зріс на 2,2 %, промислове виробництво - на 2,7, сільськогосподарське - на 2,2 %. Особисте споживання населення збільшилось на 2, споживання із суспільних фондів - на 3,3 .

Виступаючи на листопадовому (1983 р.) Пленумі ЦК КПСР, Г. Іусак відзначив, що результати 1983 р. вказують на два основні факти: "По-перше, наше народне господарство завдяки створеним потужностям, досвіду і кваліфікації людей має передумови й можливості для того, щоб в наступні роки розвиватися ще більш швидкими темпами і вирішувати більш складні завдання; по-друге, ми пересвідчилились в тому, що для використання цих можливостей необхідний наступальний політичний підхід. Такий наступальний підхід партійних органів на всіх рівнях і на всіх ділянках до вирішення народногосподарських завдань ... був вирішальним в досягненні результатів нинішнього року"¹⁰. Саме політичними методами КПСР скерувала народне господарство на підвищення темпів економічного розвитку в 1983 р., що забезпечило виконання й наступних річних планів і п'ятирічки в цілому. За період 1983-1985 рр. було досягнуто майже всього приросту національного доходу. Сьомий п'ятирічний план економічного і соціального розвитку ЧСРСР в основному був виконаний. В 1981-1985 рр. національний дохід країни зріс на 11,5 %, випуск промислової продукції - на 13, сільськогосподарської - на 9,1 %. Особисте споживання населення збільшилось на 5, споживання із суспільних фондів - на 23,2 %³¹.

Заслуговує на увагу й використання досвіду Чехословаччини по переводу економіки на ресурсозберігаючий шлях розвитку, який був накопичений в 1981-1985 рр. Використання економічних нормативів, державних і громадських перевірок дозволило перевиконати завдання державних цільових програм по економії матеріальних ресурсів. При значному зростанні виробництва в 1985 р. в ЧСРСР споживалось в абсолютному відношенні менше, ніж в 1980 р., нафти, кам'яного вугілля, залізної руди, прокату, природного каучуку, шерсті, цементу, кольорових металів і ряду інших видів сировини⁰². Курс КПСР на раціональне використання ресурсів, в проведення якого в життя активно включилися державні і громадські організації, був одним з факторів прискореного розвитку чехословацької економіки в другій половині сьомої п'ятирічки.

Таким чином, Комуністична партія Чехословаччини вже в першій половині 80-х рр. набула певного досвіду по використанню політичних методів керівництва для прискорення розвитку країни. В той же час складність економічних проблем змушувала партію концентрувати увагу в першу чергу на прискоренні темпів економічного росту. Динамізація економіки в другій половині сьомої п'ятирічки, в свою чергу, створила базу для подальшого прискорення розвитку країни. Посилена увага партії до соціальних факторів зростання. Але потребою часу було формування комплексного, по-справжньому цілісного підходу до питань соціально-економічного прискорення.

Саме такий системний і комплексний підхід здійснила Комуністична партія Радянського Союзу. Висунута-квітневим (1985 р.) Пленумом ЦК КПСР ідея прискорення стала програмною установкою, довгостроковою стратегією партії. Як підкреслюється з нової редакції Програми КПРС, прискорення соціально-економічного розвитку країни - це стратегічний курс партії, націлений на якісне перетворення всіх сторін життя радянського суспільства: докорінне оновлення його матеріаль-

но-технічної бази на основі досягнень науково-технічної революції; вдосконалення суспільних відносин, і в першу чергу економічних, глибокі зміни у змісті й характері праці, матеріальних і духовних умовах життя людей; активізацію всієї системи політичних, суспільних та ідеологічних інститутів³³. Розроблена Комуністичного партією Радянського Союзу комплексна і всеохоплююча концепція прискорення стала для КШ, як і для інших братніх партій, прикладом принципово нового підходу до проблем динамізації розвитку соціалістичного суспільства. Основні положення стратегії прискорення, сформульовані квітневим (1985 р.) Пленумом ЦК КПРС, знайшли широкий відгук серед чехословацьких комуністів, усіх трудящих братньої країни.

Глибоко проаналізувавши принципово нові ідеї, висунуті квітневим (1985 р.) Пленумом ЦК КПРС, Комуністична партія Чехословаччини на червневому (1985 р.) Пленумі ЦК КШ з позицій прискорення визначила найважливіші завдання і напрями партійної роботи на період, який залишився до чергового XVII з'їзду ШН. В доповіді Президії ЦК КШ пленуму підкреслювалось, що країна знаходиться на етапі, який гостро ставить необхідність прискорення соціально-економічного й суспільного розвитку на базі більш повного використання можливостей та переваг соціалізму³⁴.

Червневий (1985 р.) Пленум ЦК КШ в житті соціалістичної Чехословаччини, КШ займає особливе місце. Як і квітневий (1985 р.) Пленум ЦК КПРС для СРСР, він накреслив основні положення стратегії прискорення соціально-економічного розвитку для ЧССР. Пленум ЦК КШ вказав, що підготовка планів на восьму п'ятирічку і на період до 2000 р. - одне з ключових завдань, на якому в передз'їздовський час потрібно концентрувати зусилля. Спираючись на всі позитивні досягнення реалізації сьомого п'ятирічного плану, уже в восьмій п'ятирічці необхідно здійснити значний крок вперед у виконанні довгострокової стратегії економічної і соціальної політики партії. В зв'язку з цим ЦК КШ підкреслив, що для повної реалізації перспективних завдань потрібно забезпечити щорічний приріст національного доходу не менш як на 3,5 %. Загальний поворот до інтенсифікації, посилення якісних рис виробництва, підвищення технічного рівня народного господарства - невідкладна вимога часу, підкреслювалось на Пленумі. Зростає необхідність ефективного розвитку, здійснення структурних змін та модернізації, в першу чергу, машинобудівної, електротехнічної та інших галузей промисловості, інтенсифікації й стабільності сільського господарства і виробництва продовольчих товарів. Виконання всіх цих завдань залежить насамперед від темпів впровадження досягнень науково-технічного прогресу в практику. Суттєвого покращення потребує політика капіталовкладень. "Питанням принципового значення, на вирішенні котрого ми повинні в інтересах нашої економічної політики зосередити великі зусилля, - вказував Г.Гусак у виступі на Пленумі ЦК КШ, - є далі вдосконалення планування і управління народним господарством, покращення функціонування господарського механізму на всіх рівнях" .

Червневий (1985 р.) Пленум ЦК КШ вказав на зовнішні фактори прискорення соціально-економічного розвитку ЧССР. "Економічне і науково-технічне співробітництво з соціалістичними країнами, в першу чергу з Радянським Союзом, - відзначалося в доповіді Центрального Комітету, - було й залишається ключовим фактором стабільності та розвитку нашого народного господарства"³⁶. Довгострокова програма економічного і науково-технічного співробітництва СРСР і ЧССР до 2000 р. (1985 р.), рішення Економічної наради країн - членів ЕЕВ на найвищому рівні (1984 р.) були визначені Пленумом як основа для розробки завдань восьмої п'ятирічки і довгострокового розвитку.

Прискорення динаміки розвитку чехословацького суспільства, як відзначив червневий (1985 р.) Пленум ЦК КШ, повинно забезпечуватись також вдосконаленням політичної системи і поглибленням соціалістичної демократії. Невичерпне джерело розвитку - ініціатива й активність мас. На зміцнення соціалістичної

свідомості, зростання соціальної активності трудящих повинна бути націлена вся ідеологічна і політико-виховна робота партії, вказав Пленум.

Відповідно до рішень червневого (1985 р.) Пленуму Ш КПШ в кінці 1985 - на початку 1986 р. були проведені звіти й вибори в усіх партійних ланках. В ході звітно-виборчої кампанії відбулося предметне й принципове обговорення концепції прискорення соціально-економічного розштку ЧССР. Кожна партійна організація, кожен трудовий колектив по-діловому включився в пошук резервів перспективного росту. Де свідчить про те, що діяльність Комуністичної партії Чехословаччини по виробленню політичної лінії на прискорення соціально-економічного розвитку ЧССР була справою всієї партії, всіх комуністів.

Творчо використовуючи передовий досвід КПРС, партія чехословацьких комуністів до свого XVI з'їзду прийшла, таким чином, з науково обгрунтованою довгостроковою стратегією прискорення соціально-економічного розвитку країни. Стратегічний курс КПШ, затверджений XVI з'їздом партії, його практична реалізація в ході дальшого будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в ЧССР являють собою реальний внесок чехословацьких комуністів в теорію Марксизму-ленінізму, в загальну скарбницю спільного досвіду соціалістичного будівництва. Досвід ЧССР, як і інших країн соціалістичної співдружності, переконливо свідчить, що прискорення - це об'єктивна властивість соціалістичного суспільства і в той же час - це свідомий, спрямовуючий марксистсько-ленінськими партіями процес, ключ до вирішення проблем, що висуваються життям перед країнами реального соціалізму.

1. XVI съезд Коммунистической партии Чехословакии. Прага, 24-28 марта 1986 г. - М., 1987. - С. 89.
2. Там же. С. 15
3. Там же. - С. 234, 243, 255.
4. Там же. - С. 234-237.
5. Там же. - С. 238-243.
6. Там же. - С. 265.
7. Там же. - С. 163-164.
8. Там же. - С. 163.
9. Там же. - С. 88.
10. Там же. - С. 218.
11. Там же. - С. 219.
12. Там же. - С. 9
13. Там же. - С. 62
14. Там же. - С. 88
15. Правда. - 1986. - 28 февр.
16. Ни-Бига I. Уесиса илюба К86 V еиоапоз-Бі. - Ва-Біаіата. - 1978. - С. 38-59.
17. Якеш М. Курсом ускорення социально-экономического развития// Проблемы мира и социализма. - 1986. - № 6. - С. 6.
18. Чехословацкая Социалистическая Республика. - М., 1984. - С. 39.
19. Некоторые вопросы внутрипартийного развития коммунистических и рабочих партий социалистических стран на современном этапе. - М., 1985. - С. 379-381.
20. XVII съезд Коммунистической партии Чехословакии. - С. 218.
21. Мельникова I. М., Віднянський С. В. ЧССР: впевнена хода соціалізму. - К., 1985. - С. 85-87.
22. XVI съезд Коммунистической партии Чехословакии. - С. 85-89.
23. Статистический ежегодник стран - членов Совета Экономической Взаимопомощи 1986. - М. 1985. - С. 50.
24. Биляк В. Документ, прошедший проверку временем// Коммунист, - 1986. - № 12. - С. 109.
25. Чехословацкая Социалистическая Республика. - С. 124; гарізіпк агі-ьї-іога, 1985. - Прага, 1984. - 8. 91.
26. Гусак Г. Избранные статьи и речи. Май 1980 г. - май 1985. - М., 1985. - С. 284-285
27. XVII съезд Коммунистической партии Чехословакии. - С. 17.
28. Кше ргїто. - 1982. - 26 іізі;ор.
29. Народное хозяйство социалистических стран в 1983 году: Сообщения стат. управлений. - М., 1984. - С. 158-159.
30. Йсак Г. Указ. соч. - С. 335.
31. XVII съезд Коммунистической партии Чехословакии. - С. 175.
32. Там же. - С. 224.
33. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу: Нова ред. - К., 1986. - С. 24.
34. Кісіе прауо. - 1985. - 20. бегупа.
35. Ібісі.
36. Ібіа.

Т. В. К л и н ч е н к о

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-КЛАСОВОЇ СТРУКТУРИ УГОРСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В МАТЕРІАЛАХ III З'ЇЗДУ УСРП

З 25 по 28 березня 1985 р. у столиці Угорської Народної Республіки Будапешті проходив XIII з'їзд Угорської соціалістичної робітничої партії. Найвищий партійний форум угорських комуністів відбувся напередодні святкування 40-ї річниці визволення Угорщини Радянською Армією від фашизму. В його документах, у виступах делегатів, як і загалом в усій суспільно-політичній атмосфері країни в дні роботи з'їзду і підготовки до ювілею, знайшли яскраве відображення історичні досягнення угорського народу під керівництвом марксистсько-ленінської партії за чотири десятиліття. "Епохальні завоювання за минулі 40 років досягнуті в тісному співробітництві партії і народу, комуністів і безпартійних. Встановлення і зміцнення влади робітничого класу і трудящих, усупільнення засобів виробництва, перехід до планового ведення господарства, значний розвиток соціалістичної промисловості, соціалістичне перетворення сільського господарства, вдосконалення системи управління народним господарством, розвиток і розширення соціалістичної демократії, створення міцної національної єдності та інші завоювання сприяли піднесенню нашої нації, корінному перетворенню умов життя, значному підвищенню життєвого рівня і культури населення"*, - відзначено у Звітній доповіді Центрального Комітету УСРПХІ з'їзду партії.

Порівняно з 1950 р., - у середині 80-х рр. в Угорській Народній Республіці валовий суспільний продукт збільшився в 6,6 раза, національний дохід зріс більш як у 5 разів, у 9 разів зросла валова продукція промисловості і в 2,3 раза - сільського господарства. За цей же період реальні доходи на душу населення зросли в 3,5 раза².

Стрижем процесу зміцнення національної єдності є прогресивні зміни в соціально-класовій структурі суспільства. Спільність корінних економічних і політичних інтересів і цілей усіх соціальних класів і верств угорського соціалістичного суспільства стала передумовою їх тісного співробітництва. В той же час виникнення і зміцнення соціалістичної національної єдності, що разом з утвердженням нових суспільних відносин прийшла на зміну класовій ворожнечі буржуазного суспільства, створює широкі можливості для економічного і соціального прогресу Угорщини, зближення класів і стирання відмінностей в їхньому соціально-економічному, суспільно-політичному, культурному становищі.

Як було підкреслено на з'їзді, необхідною передумовою зміцнення соціалістичної національної єдності є також єдина соціалістична класність, коли всі засоби виробництва належать трудящим. "В Угорщині на основі соціалістичних відносин власності і завдяки спільності корінних інтересів і цілей всіх класів і верств виникла і розвивається соціалістична національна єдність"³, вказано у Звітній доповіді.

З завершенням будівництва основ соціалізму, з початку 60-х рр. засоби виробництва майже повністю належать в Угорській Народній Республіці соціалістично-державному і кооперативному секторам. Сьогодні їм належить 99 % основних виробничих фондів країни, вони дають близько 96 % національного доходу, причому на державний сектор припадає майже 70 % національного доходу, в ньому виробляється 91,7 % обсягу промислового виробництва, 93 % продукції машинобудування, що свідчить про провідну роль загальнонародної державної власності в економічному розвитку країни⁴.

Ключові положення курсу партії в сфері розросту суспільних відносин були сформульовані у Програмній заяві Угорської соціалістичної робітничої партії, що прийнята XI з'їздом у 1975 р. В ній, зокрема, зазначено, що державна власність на переважну частину засобів виробництва є "найважливішою основою і гарантією соціалістичного планового ведення господарства"⁵. Важливе значення

для розвитку угорської економіки і суспільних відносин в країні в 60-80-і рр. мало також визнання рівноцінності на сучасному етапі розвитку державної і кооперативної форм власності. "Важливою умовою дальшого планомірного розвитку народного господарства і продуктивних сил є ефективне використання, дальший розвиток, зміцнення соціалістичного характеру ж державної, так і кооперативної власності"⁶, - підкреслюється у Програмній заяві. Тим самим був визначений курс на майбутні 15-20 років - зміцнювати соціалістичний характер кооперативної форми власності, сприяти діяльності кооперативів, їхній взаємодії, кооперації з держгоспами і промисловими підприємствами. Сьогодні в кооперативах - сільськогосподарських, промислових, будівельних та інших - зайнято більш як чверть самодіяльного населення (1,2 млн чоловік), в кооперативному секторі виробляється майже 1/4 національного доходу Угорщини, більш як 2/3 всієї сільськогосподарської продукції'. Значну частину зайнятих у кооперативному секторі становить кооперативне селянство.

У матеріалах з'їзду - Попередньому звіті ЦК УСРП делегатам XIII з'їзду, у Звітній доповіді, у виступах Генерального секретаря Угорської соціалістичної робітничої партії Я.Кадара, делегатів з'їзду - представників найширших верств угорського суспільства - міститься фактичний матеріал, зроблені узагальнення і висновки про зміни в соціально-класовій структурі угорського суспільства за роки будівництва розвинутого соціалізму в Угорщині і, зокрема, за останні п'ять років, що минули від попереднього XII з'їзду, дано характеристики сучасному соціально-економічному і суспільно-політичному положенню класів і соціальних прошарків угорського суспільства.

В основних рисах сучасна соціально-класова структура в Угорській Народній Республіці склалась на початку 60-х рр. Із завершенням будівництва в країні основ соціалізму, ліквідацією буржуазії як класу, проведенням кооперації селянства визначилась соціальна структура, складові частини якої протягом наступних двох з половиною десятиліть зазнали значних кількісних і якісних змін. Сьогодні, як і на початку 60-х рр., основними суспільними групами в Угорській Народній Республіці виступають робітничий клас, кооперативне селянство, службовці та інтелігенція - працівники розумової праці і незначна кількість дрібних товаровиробників, дрібних власників приватного сектора. Головна тенденція розвитку соціально-класової структури угорського суспільства, що йде шляхом будівництва розвинутого соціалізму, яскраво проявляється водночас із зміцненням, поглибленням соціалістичного характеру усіх основних класів і соціальних груп, зближенням між ними, поступовим стиранням відмінностей в умовах праці, рівні доходів, розподілі, структурі споживання матеріальних і духовних благ, в освіті, громадсько-політичній активності, загалом в усіх проявах повсякденного способу життя. Динаміка цих змін знайшла своє яскраве відображення в матеріалах з'їздів Угорської соціалістичної робітничої партії і, зокрема, останнього, XIII з'їзду.

На сьогоднішній день відмінності між двома основними соціальними класами Угорщини - робітничим класом і кооперативним селянством - проявляються насамперед в тому, яке місце вони займають у системі суспільного виробництва, а також у їх відношенні до засобів виробництва. Так, переважна більшість робітничого класу (близько 90 %) зв'язана з державною власністю і зайнята переважно в промисловості і будівництві, на транспорті і в торгівлі⁸. Відповідно селянство традиційно зайняте у сільському господарстві, працює у сільськогосподарських виробничих кооперативах.

Разом з тим в результаті значних якісних змін, що відбулися у розвитку класів угорського суспільства, соціальні відмінності все більше простежуються на міжкласовому рівні. Міжкласові грані стираються - і в суспільних процесах все більш помітною стає внутрішньокласова диференціація. Межі соціально-економічних, суспільно-політичних, культурно-освітніх характеристик все частіше

не збігаються з класовим поділом. Показовим у зв'язку з цим є той факт, що на основі проведених у першій половині 80-х рр. соціологічних досліджень співробітники Інституту суспільних наук ЦК УСРП під керівництвом відомого угорського соціолога Т.Колоші з метою поглибити дослідження соціальної структури сучасного угорського суспільства, відобразити зміни всередині класів запровадили нові статусні груп в соціальній моделі суспільства. Результати дослідження знайшли своє відображення у монографії "Статус і верства"⁹. В ній до традиційних соціальних груп - керівники, інтелігенція та інші працівники розумової праці, кваліфіковані, навчені і підсобні робітники, кооперативне селянство, дрібні товаровиробники - запропоновано додати ряд нових, таких, як, наприклад, міські верхня і нижня верстви, споживацька верхня верства, міський заможний робітник та ін. Це, як вважають угорські вчені, дозволяє більш чітко представити соціальне положення і мобільність різних груп трудящих, враховуючи також і їхній спосіб життя, матеріальне становище, умови і місце проживання тощо.

Процеси стирання граней між класами, з одного боку, і внутрішньокласової диференціації (за рівнем освіти, рівнем матеріального добробуту, у способі життя) - з іншого, не відмінюють на сьогоднішній день класову структуру суспільства, що є визначальною.

Робітничий клас складає нині в Угорщині 55,5 % активного населення, кооперативне селянство - 13,8, працівники розумової праці - 26,5, дрібні товаровиробники, ремісники і торговці - 4,2 %, - згідно з даними матеріалів Ж з "Ізду УСРП"⁰. Якщо розглядати зміни у соціально-класовій структурі за період двох з половиною десятиліть в цілому, то досить чітко визначені найбільш характерні процеси: зростання кількості і питомої ваги робітничого класу, службовців та інтелігенції, скорочення числа зайнятих в сільському господарстві, кооперативного селянства - і майже стабільне місце в цій структурі дрібних товаровиробників (близько 3 %). Так, на початку 60-х рр. в країні було 2,4 млн робітників, що становило 50,8 % економічно активного населення, а у 1980 р. - майже 3 млн чоловік, 58,5 % усіх працюючих. Питома вага кооперативного селянства після завершення колективізації складала майже чверть зайнятих у соціалістичному секторі, на початок 80-х рр. - вже 13,3 % (члени, сільськогосподарських виробничих кооперативів разом з працівниками по найму) .

Процеси кількісних змін не в усі роки були однорідними. Слідом за динамічними перетвореннями 60-х рр., коли в соціально-класовій структурі відбивалися процеси стрімкої урбанізації, першіщення сільського населення в міста, екстенсивного розштку промисловості, науково-технічної революції, в 70-і рр. соціально-класова структура стабілізувалася, кількісні зміни уповільнилися. А з початку 80-х рр. проявилися деякі нові тенденції: скорочення кількості і питомої ваги робітничого класу, збільшення кількості і питомої ваги членів сільськогосподарських виробничих кооперативів, зростання питомої ваги дрібних власників. Незмінним в усі роки лишається процес збільшення кількості працівників розумової праці.

У матеріалах XII і XIII з "Іздів УСРП містяться числові дані, що відображають кількісні зміни у соціально-класовій структурі угорського суспільства в першій половині 80-х рр.: за п'ять років з 3 до 2,7 млн скоротилась кількість, з 59 до 55,5 % - питома вага робітничого класу, з 670 до 679 тис. чоловік, з 13 до 13,8 % - зросла питома вага працюючих членів сільськогосподарських виробничих кооперативів (разом з працівниками по найму), з 3 до 4,2 % збільшилась частка дрібних товаровиробників, ремісників, торговців^{*2}.

На кількісних змінах соціально-класової структури угорського суспільства позначився цілий комплекс економічних, соціальних, демографічних процесів, що відбуваються в Угорщині на сучасному етапі.

Демографічні фактори виступають тією матеріальною основою, від якої залежить кількість і штома вага зайнятих у народному господарстві. З 1960 р. на-

селення Угорщини виросло з 9,9 до 10,7 тис. чоловік. Природний приріст відбувався проте нерівномірно, з кожним десятиліттям зменшувачись. У 1960 р. він становив 4,5 (різниця між кількістю народжених і померлих на 1 тис. мешканців), у 1970 р. - 3,1, у 1980 р. - 0,3. З 1981 р. проявилась нова тенденція - абсолютне скорочення чисельності населення. У 1983 р. показник скорочення досяг - 2,0³.

У Попередньому звіті ЦУСРПХШ з"їзду партії, зокрема, вказується, що за період з 1980 р. по 1985 р. населення країни скоротилося з 10 млн 710 тис. до 10 млн 658 тис. чоловік, низький рівень народжуваності не забезпечує простого відтворення населення⁴. Зменшилися також чисельність і питома вага самодіяльного, економічно активного населення: у 1980 р. кількість усіх працюючих в країні дорівнювала 5 млн 83 тис. чоловік (47,5 % всього населення Угорщини), у 1985 р. - 4 ш , 920 тис. чоловік (46,2 %).

Окрім того, характерною ознакою сучасних демографічних процесів є те, що збільшується питома вага людей похилого віку, так, за минуле п'ятиріччя кількість людей, які живуть на пенсії, виросла на 193 тис. Сьогодні з 10,7 млн мешканців Угорщини вони складають 2,3 млн.

Зниження народжуваності з другої половини 70-х рр., і особливо з початку 80-х, зумовлене в Угорщині багатьма причинами: знову дали про себе знати людські втрати часів війни, при труднощах, що склалися з економічному розвитку країни в останні роки, уповільнилось зростання життєвого рівня, а також позначилися інші соціальні і соціально-психологічні фактори. У документах ХІІІ з"їзду УСРП вирішення завдань демографічної політики розглядається як важлива складова частина соціально-економічного розвитку країни. "Справою великої суспільної важливості є формування демографічних процесів у нашій країні, - підкреслюється у "Рішенні ХІ з"їзду УСРП про роботу партії і дальші задачі". - Узгодженими державними і суспільними зусиллями необхідно зупинити скорочення чисельності населення, а в перспективі й добитися її росту⁵. Уряд Угорської Народної Республіки розробив довгострокову демографічну програму, спрямовану на вирішення цілого комплексу важливих соціально-економічних завдань.

Для розкриття причин і напрямків змін у соціально-класовій структурі угорського суспільства слід звернутися до характеристик економічного розвитку країни в минулі п'ятиріччя, які були дані на партійному з"їзді. На початку 80-х рр. у країні проводилась економічна політика, визначена пленумами Центрального Комітету УСРП в 1977-1978 рр. і розпочата в 1979 р., головна мета якої полягала в поліпшенні зовнішньоекономічної рівноваги і збереженні досягнутого рівня життя населення. Слід відзначити, що протягом кількох років у минулому десятилітті витрати Угорщини значно перебільшували її доходи, при цьому в умовах зростаючого негативного впливу криз в економіці країн Заходу в Угорщині зберігалися відносно високі темпи виробництва, капіталовкладень, життєвого рівня населення, що призвело до значного росту зовнішнього боргу країни. Так, небувалих розмірів досяг пасив зовнішньоторговельного балансу УНР, особливо з неосоціалістичними країнами - більше 1 млрд дол⁶,

В той же час на середину 70-х рр. в Угорщині практично були вичерпані ресурси екстенсивного розвитку - як у відношенні трудових ресурсів, так і у відношенні капіталовкладень. Отже, стратегічні завдання інтенсифікації економічного розвитку збіглися з вимогою поліпшення зовнішньоекономічної рівноваги. Головний принцип розробленої партією економічної політики в умовах, що склалися, впливав з необхідності підпорядкувати темпи економічного розвитку, розміри капіталовкладень, доходів і споживання головній задачі поліпшення збалансованості економіки країни. На порядок денний стало завдання тимчасового уповільнення темпів соціально-економічного розвитку заради досягнення цієї мети⁸.

Як показав час, практика господарської діяльності в минулій п'ятирічці підтвердила правильність накресленого партією курсу на економічний розвиток країни. XIII з'їзд у прийнятому рішенні відзначив, що основні цілі економічного розвитку, визначені XII з'їздом, були досягнуті. "Ми зберегли, а в деяких важливих галузях і покращили внутрішню рівновагу економіки®, - підсумовано у Звітній доповіді. Важливим досягненням було поліпшення зовнішньоторговельного балансу: вже у 1982 р. вдалося досягти постійно зростаючого активу у торгівлі з несоціалістичними країнами, на 15 % скоротилась також заборгованість Угорщини у вільно конвертованій валюті.

Значними були успіхи у впровадженні інтенсивних методів господарювання, хоча зони й не набули ще широкого розштку в масштабі всього народного господарства. Процес інтенсифікації набував все ширшого запровадження в промисловості. Характерно, що у минулій п'ятирічці чисельність зайнятих в промисловості скоротилась більш як на 100 тис. чоловік, при цьому промислове виробництво збільшилось на 10,3 %, продуктивність праці зростала у темпах, що переважали темпи росту виробництва, в середньому на 4 % щороку²⁰. При скороченні числа зайнятих - і насамперед в тих галузях промисловості, на тих підприємствах, які виявились нерентабельними, - при скороченні капіталовкладень, виробничі завдання вирішувались у промисловості шляхом підвищення ефективності виробництва, перебудови виробничої структури, більш рентабельного, економного господарювання, удосконалення організації праці, більш гнучкої господарської діяльності підприємств, тобто загалом завдяки підвищенню продуктивності праці.

Характерною рисою економічної політики, направленої на пошук нових форм ефективнішого господарювання, стало в минулій п'ятирічці створення нових господарських організацій, зокрема нових форм дрібних підприємств, господарських трудових товариств, що могли б, підпорядковуючи свою діяльність вирішенню економічних завдань великих підприємств і в цілому окремих галузей, більш гнучко і швидко задовольняти потреби населення і виробництва. Створення з 1981 р. дрібних кооперативів, дрібних підприємств, господарських трудових товариств на приватній основі, кількість яких на 1 січня 1985 р. вже переважала 7 тис. де було зайнято 39 тис. чоловік, також позначилося на кількісних змінах у соціально-класовій структурі .

У промові по Звітній доповіді на XIII з'їзді Угорської соціалістичної робітничої партії Генеральний секретар Ш УСРП Я.Кадар, характеризуючи економічний розвиток країни за роки шостої п'ятирічки, відзначив: "Проведений п'ять років тому назад XII з'їзд партії висунув жорстку і сувору економічну програму. В числі задач на перше місце було поставлене поліпшення міжнародного платіжного балансу країни. Заради цього ми пішли на уповільнення темпів росту виробництва, обмежили капіталовкладення і поставили за мету збереження досягнутого життєвого рівня. Центральний Комітет дуже високо цінує те, що наш робітничий, клас, трудовий народ зрозуміли цю сувору програму і підтримали її справами"²².

Як неодноразово було підкреслено в документах з'їзду, у виступах багатьох делегатів, у цей складний для економіки країни час, коли необхідні були висока організованість, свідомість трудящих, підвищення їхньої трудової активності, повною мірою проявилась провідна роль робітничого класу в соціалістичній Угорщині. Робітничий клас, що становить в країні найбільш чисельну соціальну групу трудящих і більшість населення, як провідна сила у господарському і політичному житті суспільства забезпечував розвиток економіки, соціалістичної демократії, зростання ідеологічної свідомості. "Для стабільності і дальшого розвитку нашого ладу, - підкреслено у Звітній доповіді ЦК УСРП, - вирішальне значення має відданість робітничого класу справі соціалізму, його активність і стійкість" .

Велику увагу ролі і місцю робітничого класу в соціально-економічному і суспільно-політичному розштку сучасної Угорщини приділив у виступі перед деле-

татами з'їзду член ЦС УСРП, голова Угорської ради профспілок Ш.Гашпар. Він, зокрема, наголосив на тому, що саме робітничий клас, робітництво великих підприємств на всіх етапах історичного прогресу протягом 40 років народної влади: в країні завжди був не лише історично покликаний[^] а й на практиці спроможний виступати провідною силою угорського суспільства*[^],

У минулі роки ще більше зміцнився соціалістичний характер робітничого класу, відбулися нові якісні зміни, розвинулась його професійна і галузева структура. На початку 80-х рр. близько 40[^] робітників було зосереджено на великих державних підприємствах промисловості[^]. Щодо галузевого поділу, то найвищих показників зайнятості робітників у промисловості досягла у 1974 р. - 1,7 млн чоловік, а через двадцять років знизилась на 14 % і становила 1,5 млн чоловік. З завершенням процесів індустріалізації народного господарства зменшилась і питома вага індустріальних загонів робітничого класу. Водночас швидко зростала чисельність робітників і службовців у галузях соціально-побутового і соціально-культурного обслуговування: у 1960 р, вона становила в Угорщині 41 % від кількості робітників і службовців в індустріальних галузях матеріального виробництва, а в 1983 р. - вже 68 %²⁵.

Характерно, що кількість і питома вага робітничого класу у 1980-1985 рр., завдяки реконструкції багатьох підприємств, скоротилась на тих ділянках роботи, які не вимагають кваліфікації. Водночас з 44 до 46 % зросла питома вага кваліфікованих робітників, а також збільшився процент навчених робітників²⁷.

За минулі роки зріс і рівень загальноосвітньої підготовки робітників. На кінець 70-х рр. 8-річну освіту мав кожен другий робітник, тоді як на початку 50-х - лише кожен п'ятий представник робітничого класу. Завдання і надалі підвищувати рівень професійної і загальноосвітньої підготовки робітників зазначене в "Рішенні XIII з'їзду УСРП" як необхідна умова дальшого просування вперед, економічного і політичного розвитку соціалістичного суспільства²⁸.

Серед важливих факторів розширення сфери виробничої діяльності і громадської активності робітничого класу - нові заходи, запроваджені в Угорщині в господарському управлінні підприємствами. Введені з 1 січня 1985 р. у країні зміни в системі управління економікою, розширення прав, і повноважень, самостійності підприємств у регулюванні цін, прибутку, заробітної плати, що стимулюватиме рентабельні підприємства, підвищить ефективність господарювання, разом з тим сприяли запровадженню нових форм виробничої демократії, розширенню безпосередньої участі виробничих колективів в управлінні підприємством. У другому півріччі 1986 р. більш як на 80 % заводів і фабрик країни діяли ради підприємств і посада директора була виборною. З складу рад, крім директора і керівників виробничих підрозділів, половина членів - обрані колективом робітники і інженери. Повноваження рад у рішенні стратегічних питань господарської діяльності підприємств - досить широкі: це і визначення плану, і фінансові питання, і кадрові проблеми, скорочення, перекваліфікація робітничої сили тощо. Практичне розширення участі трудящих, робітничого класу в управлінні економікою стало новим кроком на шляху до соціалістичного самоуправління, запровадження в життя широких можливостей демократизації суспільного життя, які відкриває соціалістичний лад.

Робітничий клас Угорської Народної Республіки на практиці здійснює свою керівну роль через політичний авангард - марксистсько-ленінську партію, профспілки, а також через систему центральних і місцевих органів державної влади. Сьогодні в лавах Угорської соціалістичної робітничої партії половину усіх її членів складають робітники - працівники фізичної праці і безпосередні керівники виробництва, 62 % членів за своєю першою професією - представники робітничого класу³⁰. Ці показники фактично не змінилися у міжз'їздівський період, відображаючи провідні позиції робітничого класу у керівництві процесами соціалістичного будівництва. У минулі роки робітники були ініціаторами і активними

учасниками масових трудових рухів - за виконання підвищених зобов'язань на честь з'їздів УСРП і КПРС, проведення комуністичних суботників і змін, інтер-національного соціалістичного змагання, руху бригад соціалістичної праці та інших починань. Все це переконливо свідчить про авангардну роль робітничого класу у формуванні і зміцненні соціалістичного способу життя, нових паростків комуністичної свідомості, моралі.

Розвиток класу кооперативного селянства з початку 60-х рр. становить дво-единий процес - зміцнення внутрішніх, притаманних йому характеристик (таких, як розвиток кооперативної форми власності, вдосконалення кооперативної демократії) і в той же час все більш повно проявляється його зростаюча спільність з робітничим класом. Інтенсифікація сільського господарства, динамічний розвиток агропромислової інтеграції, широке запровадження несільськогосподарської (переробної, будівельної тощо) діяльності СТЕК створили широкі можливості для зближення в соціально-економічній сфері кооперативного селянства з робітничим класом, що було останні два з половиною десятиліття найбільш помітним явищем в соціальному ЖИТТІ Угорщини.

Як уже зазначалось вище, у першій половині 80-х рр. дещо збільшились кількість і питома вага працюючих, економічно активного населення у сільськогосподарських виробничих кооперативах. При цьому характерно, що серед працівників фізичної праці значно скоротилось, як було відзначено на з'їзді, число зайнятих безпосередньо сільськогосподарською діяльністю (на 60 тис. чоловік). Водночас на 78 тис. чоловік зросла кількість зайнятих у виробництві промислової продукції, будівництві, торгівлі, обслуговуванні - на початок 1985 р. ця категорія працівників у сільськогосподарських виробничих кооперативах дорівнювала майже половині (49 %). Обсяг їхньої діяльності лише за перші три роки п'ятиріч-ки збільшився у 1,5 раза, а в прибутку СТЕК частка від несільськогосподарської праці зросла з 31 до 38 %. Характерно також, що на кінець п'ятиріччя зі 306 тис. до 196 тис. чоловік виросло число працівників по найму в сільськогосподарських кооперативах, робітників і службовців, значна кількість яких - міські жителі². На з'їзді велика увага була приділена питанню дальшого розвитку кооперативної демократії, активізації участі кооперативного селянства у громадсько-політичному житті країни. У своєму виступі голова одного з найбільших в Угорщині господарств - кооперативу ім. В.І.Леніна Я.Ковач, зокрема, підкреслив: "Ми усвідомлюємо, що розвиток кооперативного руху зумовлений правильною аграрною і кооперативною політикою нашої партії. Ця політика підняла на високий рівень кооперативи, дозволила і активно сприяла тому, щоб розвиткові продуктивних сил завжди відповідали і виробничі відносини у кооперативах, система їхнього самоуправління"³⁰.

Разом з розвитком країни, з науково-технічним прогресом в країні швидко зростає кількість працівників переважно розумової праці. У 1960 р. інтелігенція і службовці склали 750 тис. чоловік, або 16 % усіх трудящих, у 1980 р. - 1,3 млн чоловік, майже четверту частину економічно активного населення країни, а ще через п'ять років - 26,5 % працюючих; кожен десятий трудівник в Угорській Народній Республіці має вищу освіту. Інтелігенція і службовці - після робітничого класу друга за кількістю соціальна група в Угорщині. Вона тісно пов'язана з робітничим класом і кооперативним селянством своїм походженням, своєю працею служить інтересам усіх трудящих мас, соціально-економічному і духовному прогресу країни. На сучасному етапі, як було відзначено на з'їзді, значно зросли роль і відповідальність інтелігенції в усіх сферах життя, практика соціалістичного будівництва висуває нові, все складніші завдання в інтенсифікації економіки, у зближенні науки з практикою, у розвитку соціалістичної за характером культури, вихованні нової людини, в ідеологічній боротьбі. Водночас у виступах делегатів йшлося про необхідність підвищення престижу інтелектуальної праці, що було записано в рішеннях з'їзду.

Піднесенню соціального статусу інтелігенції в останні роки сприяли надання широких прав і зросла відповідальність керівників, сільськогосподарських колективів, що розширили самостійність у виробничій діяльності, прийнятті рішень. При збільшенні фінансування наукових і науково-технічних робіт, при реорганізації наукових установ був впорядкований кадровий склад зайнятих в сфері науки, що сприятиме зростанню ефективності і віддачі наукової праці, підняттю престижа працівників науки.

З'їзд звернув увагу і на ті недоліки, невирішені проблеми, які існують сьогодні в діяльності інтелігенції. Так, у Звітній доповіді, у виступі Я.Кадара було підкреслено, що у соціалістичній країні не повинні мати місце принципові політичні поступки у творчості працівників суспільних наук і мистецтва, слід посилити вимоги до ідейного змісту наукових праць і художніх творів. Інтелігенція своєю працею повинна сприяти збагаченню культури угорського народу, утверджуючи соціалістичні, гуманістичні цінності

ХІІІ з'їзд підтвердив положення, сформульоване у Програмній заяві УСРП десять років тому, про те, що потреба в діяльності дрібних власників-товаровиробників, ремісників, торговців існуватиме ще протягом тривалого часу. Вони становлять зовсім незначну - 4,2 % - частину економічно активного населення, виробляють 1,4 % обсягу промислового виробництва³⁶. З виникненням на початку 80-х рр. нових організаційних форм економічної діяльності швидко зросла кількість дрібних ремісників, для яких їхня нова робота не є основною, а додатковою до постійної роботи в державній установі, у кооперативі. Вони становлять третину всіх зайнятих у приватному секторі, 11 % дрібних ремісників - пенсіонери³⁷. Решта зайнята у торгівлі, побутовому обслуговуванні. їхня діяльність дає відчутну допомогу в обслуговуванні іноземних туристів, яких Угорщина у 70-80-і рр. приймала у кількості, що перебільшує її власне населення, та в сільській місцевості, де ще недостатньо розвинута державна і кооперативна сфера побутового обслуговування.

Успіхи, яких Угорщина досягла в минулі роки в економіці, у вирішенні соціальних питань, незважаючи на всі зовнішні і внутрішні труднощі і проблеми, стала можливими лише завдяки соціалістичній, загальнонародній системі господарювання і міцній соціалістичній національній єдності усіх класів і соціальних верств населення. Спільність їх корінних інтересів, політика партії, яка враховує специфічні інтереси кожної з суспільних груп, інтенсифікація економічного і суспільного розвитку країни створюють умови для стирання класових меж, формування соціальної однорідності угорського суспільства.

1. XIII съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - М., 1985. - С. 3-4.
2. Статистический ежегодник стран - членов Совета Экономической Взаимопомощи. 1985. - М. 1985. - С. 24.
3. III съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 12.
4. Там же. - С. 217; Пунтс В.И., Савольский И.С. Венгерская Народная Республика: Справочник. - М., -1985. - С. 25.
- 2*315' ~ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - М., 1975. -
- " 6, Там же. - С. 231-232.
7. ХЖ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 210-211; Цунтус В.И7, Савольский И.С. Указ. соч. - С. 25.
8. Желички Б.И. Рабочий класс социалистической Венгрии. - М., 1984. - С. 145
9. Коїозі Т. З'їзд в г^іеє. - Вр., 1984.
10. XI съезд Венгерской соіциалистической рабочей партии. - С., 205-206.
- II. Венгерская Народная Республика, - М., 1983. - С. 57; Мавуаг зі;аі;ів-гіікаі 28сб_коаулг. 1980. - Вр., 1980. - 154. оій.
- т ^2.^Х11 съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - М., 1981 -
- С. 19. XIII съезд Венгерской социалистической рабочей партш. - С. 205-206І
13. МаБуагогзгае пезезеіезе, першоаеаіша. - Вр.. 1984 - 3-5. оій.
14. XIII съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 205.
15. Там же; XII съезд Венгерской социалистической рабочей партии. ~С.18-19.
16. лЩ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 148.
17. Венгерская Народная Республика. - С. 143.
18. Там же.. - С. 138-144.

19. ХХ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 24.
20. Там же. - С. 217-218.
21. Там же. - С. 215-216.
22. Там же. - С. 69.
23. Там же. - С., 12.
24. Оазраг З. Нгоаіі^ик а типказьаІжІтаі, уесіоик а сіоіеогбк егаекеі-Ь // Керзаабайае. - 1985. - тато. - 28.
25. Венгерская Народная Республика. - С. 59.
26. Межднародное рабочее движение: Вопросы истории и теории. М., ГУВО.-
- *27. ІП съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 205.
28. Там же. - С. 146.
29. Шавда. - 1986. - 20 авг.
30. ХІІІ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. <100.
31. Там же. - С. 205-206, 219.
32. Там же. - С. 210-211; ХІІ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 24.
33. Коуаоз .1. Зок Г%Б а зготел;ке2ел;і йешокгасіа Гедіезгііезеіуі // Іеі)32абасіак--1985. - шаго. -28.
34. Венгерская Народная Республика. - С. 63; ХІ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 206.
35. ХІІІ съезд Венгерской социалистической рабочей партии. - С. 49-50, 75.
36. Там же. - С. 206, 217.
37. Там же. - С. 216.

І. Т. І і с е в и ч

ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРНОГО БУДВНИЦТВА В НАРОДНІЙ ПОЛЬЩІ В СВІТЛІ РІШЕНЬ Х З"ІЗІУ ПОРП

В червні-липні 1986 р. у Варшаві відбувся! з"їзд Польської об"єднаної робітничої партії. Він заслухав і обговорив звіт про роботу ЦК ПОРП і про виконання рішень ІХ надзвичайного з"їзду партії, прийняв першу в історії ПОРП Програму партії, в якій визначено завдання чергового етапу соціалістичного будівництва в країні. З"їзд вніс доповнення і зміни до статуту ПОРП й прийняв інші документи. Він, безумовно, посідає особливе місце в історії як самої партії, так і всієї народної Польщі.

З"їзд став визначною подією і в світовому комуністичному і робітничому русі. В його роботі взяли участь 107 зарубіжних делегацій братніх комуністичних і робітничих партій, революційно-демократичних, соціалістичних і соціал-демократичних партій, національно-визвольних та інших прогресивних рухів та організацій. Серед них в роботі форуму польських комуністів взяла участь делегація КПРС на чолі з Генеральним секретарем ЦК КПРС М.С.Горбачовим. Його яскрава промова на Х з"їзді ПОРП справила глибоке враження на делегатів з"їзду, на громадськість країни. Теплі розмови М.С.Горбачова з комуністами, трудящими країни, сердечна зустріч з робітничим колективом Варшавського заводу ім.К.Сверчевського вилилися в хвилюючу маніфестацію дружби і згуртованості КПРС і ПОРП, радянського і польського народів.

Х з"їзд підбив підсумки діяльності партії і розвитку країни за період від попереднього ІХ надзвичайного з"їзду ПОРП, який відбувся в липні 1981 р. Це був складний період в історії партії і країни, період подолання тяжкої суспільно-політичної кризи, яка мала місце на зламі 70-80-х рр., період гострої ідейно-політичної конфронтації з антисоціалістичними силами. Уроки цієї кризи були детально проаналізовані на з"їзді, намічені шляхи остаточного подолання її наслідків, дальшого суспільно-політичного і економічного розвитку країни. З"їзд проходив у творчій атмосфері. Його характеризували критичний підхід до стану справ, ділові пошуки найкращих шляхів подолання труднощів, які ще мають місце в країні. Як підкреслювалось на з"їзді, на його хід великий вплив справили ХХУІІ з"їзд КПРС, який показав приклад творчого розвитку марксизму-ленінізму на сучасному етапі.

З"їзд продемонстрував ідеологічну єдність і політичну згуртованість ПОРП, її міцніючий зв"язок з робітничим класом, всім польським народом. Він засвідчив авторитет партії в масах. Форум польських комуністів підтвердив започат-

ковану IX з'їздом партії лінію соціалістичного оновлення, реформ, боротьби. X з'їзд ПОРП проходив під знаком згуртування рядів партії, мобілізації народних мас на досягнення високих результатів у розвитку народного господарства, вирішення соціалістичних завдань, в культурному будівництві.

З'їзд затвердив основні напрямки соціально-економічного розвитку ПНР на 1986-1990 рр. і до кінця 1995 р., визначив як стратегічну мету його прискорення на базі досягнень науково-технічної революції.

X з'їзд виразив тверду рішучість ПОРП розвивати всебічне співробітництво з братніми соціалістичними країнами як в політичній, так і в економічній галузях. У виступах на з'їзді і в його рішеннях твердо і чітко наголошувалось, що основою зовнішньої політики народної Польщі є нерозривний союз і дружба з СРСР, висловлювалась глибока подяка нашій країні за велику братню допомогу, подану в подоланні наслідків кризи кінця 70 - початку 80-х рр. і економічних санкцій Заходу. З'їзд прийняв "Декларацію про безпеку і співробітництво в Європі", гаряче підтримавши відомі радянські ініціативи, спрямовані на збереження миру в усьому світі. Делегати з'їзду одностайно підтримали курс Радянського Союзу, інших братніх країн на інтеграцію зусиль у вирішенні завдань прискорення соціально-економічного розвитку.

Велику увагу в своїй роботі з'їзд приділив і проблемам культурного будівництва. За роки народної влади Польща добилась визначних успіхів у розвитку своєї культури. Досягнення її літератури і мистецтва загальновідомі. Досить згадати творчість В.Броневського, М.Домбровського, Л.Кручковського, Я.Івашкевича, К.Галчинського, З.Налковської, Т.Брези, Є.Путрамента, В.Зукровського, Г.Аудерської і багатьох інших талановитих польських письменників, фільми "польської школи", концерти прославлених ансамблів "Мазовше" і "Пільонськ". Великих успіхів було досягнуто у поширенні культури серед мас, чому сприяв і розвиток освіти, яка, за висловом В.І.Леніна, створює ґрунт для культури. В соціалістичний етап своєї історії Польща вступила у 1945 р. з кількома мільйонами неписьменних, з вкрай малою кількістю фахівців з середньою і вищою освітою. Буквально за кілька післявоєнних років було ліквідовано неписьменність, перед дітьми трудящих широко відкрито двері шкіл і вузів, які закінчили сотні тисяч випускників. Це дозволило забезпечити країну кадрами висококваліфікованих спеціалістів, створити нову, народну інтелігенцію.

Проте з часом, особливо в 70-і рр., труднощі, які проявлялися в суспільно-політичному і економічному житті країни, не минули і сферу культури. Знизився ідейний і художній рівень багатьох творів літератури і мистецтва, чому сприяли серйозна недооцінка, особливо в 70-і рр., значення ідеологічної роботи серед мас взагалі і запущеність її серед творчої інтелігенції зокрема, з середовища якої проникло чимало носіїв антисоціалістичної ідеології. В період суспільно-політичної кризи керівництво більшості творчих спілок опинилось в руках саме цих людей, які блокувалися з екстремістськими елементами "Солідарності". Народній владі довелося піти на розпуск більшості творчих спілок. Щоправда, здорові сили в середовищі діячів літератури і мистецтва невдовзі розпочали створення нових творчих спілок, і процес цей, як відомо, успішно розвивається. На естрадних підмостках широкою хвилею розливалась халтура. Невиправдано широкого розповсюдження набрала демонстрація на екранах країни не кращих за своїми художніми, не кажучи вже про ідейні, якостями фільмів країн Заходу, постановки п'єс, виконання музичних творів.

Виявились, особливо в 70-і рр., значні труднощі і в питаннях поширення культури. Намагаючись пом'якшити економічну ситуацію в країні, тодішні керівні органи ПНР з року в рік скорочували видатки на культурні потреби: на утримання культурно-освітніх закладів, розвиток матеріальної бази культури і т.д.

Зменшилась в роки кризи кількість культурно-освітніх установ, в першу чергу на селі і при підприємствах. Як сказав Перший секретар ПОРП В.Ярузельський

в Звітній доповіді Ш ПОРПХ з"їзду партії, розкрились ножиці між потребами і засобами в галузі культури*.

В галузі освіти на початку 70-х рр. була зроблена смілива спроба реформи школи. Головною її суттю була ідея загальної середньої освіти. Тому основною ланкою реформованої системи освіти повинна була стати загальна безплатна обов'язкова 10-річна середня школа з однаковою програмою навчання як в місті, так і на селі. Однією з головних проблем, які слід було вирішити в цьому напрямку, була проблема підтягнути роботу сільських шкіл до рівня навчально-виховної роботи в міських школах. З цією метою була зроблена спроба реорганізувати роздроблену структуру і мережу сільських шкіл, створивши так звані гмінні збірні школи (шіна - найнижча сільська адміністративна одиниця в ПЕР, об'єднує кілька сіл). Передбачалось, що це дасть змогу укрупнити дрібні сільські школи, скоротити їх число, сконцентрувати в шіній збірній школі найбільш кваліфіковані педагогічні кадри, забезпечити їх належним чином необхідним навчальним обладнанням і наочними посібниками. Намічався організований підвіз дітей в гмінну збірну школу, їх харчування. З часом мінні 8-річні школи повинні були перерости в середні 10-річні школи.

Наміри ці, звичайно, були благородними і в цілому відповідали актуальним потребам польської школи, однак скінчилися вони невдачею. Економічні труднощі, які з відомих причин все більше наростали в ЕБР в 70-і рр., не давали можливості виділяти на здійснення шкільної реформи необхідні кошти, які в першу чергу вкрай були необхідні для організації гмінних збірних шкіл. А коли на початку 80-х років в ПЕР розпочалась глибока економічна криза, здійснення шкільної реформи взагалі було припинено.

Брак коштів не дозволив забезпечити реформі належну матеріальну базу, завадив проведенню реформи, однак питання залишалось актуальним.

Ще перед з"їздом питання про школу розглядалось на двох пленумах ЦК ПОНІ, один з яких - XXIV - відбувся незадовго до з"їзду і був спеціально присвячений справам освіти. Значну увагу цим питанням присвятив і X з"їзд ПОРП. Він і визначив основні напрямки розвитку польської школи, спрямовані на забезпечення соціалістичного змісту навчально-виховної роботи в ній. На з"їзді констатовалось, що Польща стоїть перед великим освітнім викликом. Його кидають країні історичні умови епохи науково-технічної революції і цивілізаційні процеси, що відбуваються на світі, а також молодість польського суспільства і високий демографічний приріст, який спостерігається в ПНР. Система народної освіти, підкреслювалось в Звітній доповіді з"їзду, від підготовчої групи до вищої школи, праця вчителів і всіх тих, хто допомагає школі, повинна служити меті виховання поколінь, готових до життя і праці в соціалістичній Польщі на зламі Ж і Ш от.²

А між тим польська школа стоїть перед рядом проблем: тут і матеріальні труднощі в умовах складного економічного становища країни, і недоліки в ідейно-виховній роботі в школі, і соціальний склад учнів та студентів, який поки що не на користь дітей робітників і селян. Останнє є предметом особливої уваги партії. І щоб ліквідувати це явище, в перспективі планується запровадити обов'язкове середнє навчання: загальноосвітнє і спеціальне. Таким чином, ідея обов'язкової середньої освіти для всіх дітей в народній Польщі-не знята з порядку денного, але з огляду на-сучасне економічне становище країни пересунуто на дещо пізніший період. На даному етапі основним завданням польської школи є піднесення на більш високий рівень навчально-виховної роботи у всій системі народної освіти. З цією метою рішеннями з"їзду передбачається: усучаснення матеріальної бази школи, вдосконалення навчальних програм, особливо в середній школі, введення спеціальної програми виховної роботи, що повинно сприяти зміцненню виховних функцій школи, підвищення ролі і значення професійно-технічної освіти, зокрема шляхом зміцнення зв'язків школи з промисловими підприємствами,

і більш широкий розвиток політехнізації навчального процесу з використанням в школах інформаційно-обчислювальної техніки; забезпечення вчителів і учнів підручниками та навчальними посібниками; викоринення явищ бюрократизму і вдосконалення керівництва системою освіти з метою підвищення її ефективності; розширення співробітництва і взаємодії школи з батьками; максимальне прискорення шкільного будівництва і ремонту приміщень установ освіти. Для цього уже в поточній п'ятирічці планується будівництво близько 24 тис. шкільних приміщень, частково за участю громадськості через рух Всенародного почину допомоги школі, який набирає в ПЕР все ширшого розмаху⁰. В 1990 р. асигнування на освіту повинні становити понад 5 % національного доходу, а до кінця століття вони досягнуть 6-7 % - залежно від успіхів економічного розвитку країни.

Розбудовуватиметься також мережа дошкільних дитячих закладів, що дозволить охопити вихованням в них 60 % всіх дітей дошкільного віку (в 1986 р. охоплено 50 % дошкільників).

Планується до кінця 1988 р. розробити перспективну програму розвитку освіти в країні, яка б відповідала вимогам ХХІ ст. "Польська школа була і залишається світською, - підкреслюється з Програмі ШРП, - активною в ознайомленні молоді з сучасними досягненнями людської думки, в розробленні наукошк основ світогляду"⁴. Особлива увага звертатиметься на кращу підготовку учнівської молоді до застосування досягнень науково-технічної революції, глибше ознайомлення її з гуманістичним змістом національної культури, виховання учнів в дусі ідей соціалізму, прищеплення почуттів громадянськості і патріотизму.

Високий авторитет школи, підкреслювалось на з'їзді, - це передусім високий авторитет вчителя, і партія дбатиме про нього і буде робити все, щоб він був високим. Зараз в країні спостерігається недобір педагогічних кадрів. Саме з цим зв'язана планована необхідність підвищення навантаження вчителів з одночасним підвищенням їх заробітної плати. На з'їзді вказувалось на необхідність максимально розширити підготовку і перепідготовку педагогічних кадрів, їх тенденційним напрямком повинна стати підготовка вчителів з вищою освітою.

Не менш відповідальні завдання поставив Х з'їзд ПОРП і в галузі вищої школи, де за останні роки теж нагромадилось чимало проблем. Серед них проблемою особливого значення Програма ПОРП називає підвищення суспільної ефективності вищої освіти⁰. Народна Польща, зазначалось на з'їзді, може пишатись своєю широко розбудованою багатонапрямовою вищою школою. Вона внесла надзвичайно важливий вклад в справу підготовки висококваліфікованих кадрів для потреб соціалістичної Польщі. Але новий сьогоднішній етап життя країни ставить перед вузами особливі вимоги. Тому навчально-диховну роботу в вузах теж слід піднести на значно вищий рівень. Напрямок і програми навчання в них повинні бути добре пристосовані до потреб країни. Вивд школа тепер покликана оперативно готувати кадри для тих галузей народного господарства, від яких найбільше залежить прискорення науково-технічного прогресу: електроніки, інформатики, біотехнології та ін.

На з'їзді вказувалось на необхідність розроблення щонайменше до 2000 р. перспективного прогнозування потреб ШР в кадрах, наголошувалось на необхідності підвищення якості їх підготовки в вузах. "Колись, - говорив в Звітній доповіді ПК ПОРП В.Ярузельський, - дуже поширеним було гасло: "Польща - країна людей, які вчаться". І сьогодні воно не втратило своєї актуальності. Але до визначення "які вчаться" слід лише додати - серйозно. Не можемо примиритись з фактом, що значна частина студентів не закінчує навчання в строк, що аж 70 їх процентів на екзаменах отримує лише оцінку "посередньо". Це не приватна справа. Для суспільства не байдуже, з яким багажем знань приступає до праці випускник вищої школи, як він використовує так суспільно дорогий час"⁶.

На з'їзді наголошувалось на потребі підвищення рівня ідеологічної роботи в вузах, в чому, як показали події періоду суспільно-політичної кризи, мають

місце серйозні прогалини. Відзначалось також, що слід підвищувати рівень викладання суспільних марксистсько-ленінських наук, підготовку кадрів для цього.

Обличчя вузу визначають його викладацькі кадри. На з'їзді вказувалось на необхідність в зв'язку з кадровою ситуацією в вузах прискорення підготовки і висування молодих здібних і активних кадрів викладачів.

З рішень з'їзду вказується на необхідність покращання матеріальних умов навчання студентів, а також матеріальної бази вузів, поліпшення соціальної структури студентства в бік збільшення серед нього молоді робітничо-селянського походження, якій слід подавати належну допомогу в підготовці до вступних екзаменів.

З'їзд вказав на необхідність підвищення ролі партійних організацій вузів та створених в них організацій Соціалістичної спілки молоді в покращанні якості навчання і соціалістичного виховання студентської молоді. А для того щоб реалізувати це завдання, підкреслювалось на з'їзді, слід зміцнити ідейно та організаційно сили партії з системи освіти.

На з'їзді зазначалося, що обов'язковим принципом роботи вищих шкіл повинна бути єдність навчальної, виховної та наукової роботи. Значення останньої особливо зростає в зв'язку з завданнями науково-технічної революції в країні. Передбачено значно розширити участь працівників вузів у наукових дослідженнях, реалізації конкретних урядових науково-дослідницьких замовлень. В поточній п'ятирічці вузи країни координують виконання 52 центральних програм фундаментальних досліджень і 10 центральних програм прикладних досліджень .

Коротко зупинимось на завданнях, які поставив! з'їзд ПОРІ у галузі науки, оскільки остання, як відомо, теж входить в сферу культури. Польська наука за роки народної влади дуже розбудувалась і мала визначні досягнення. Зросли численні висококваліфіковані кадри вчених в усіх галузях науки. Але в 70-і рр. її розвиток значно загальмувався. Асигнування на наукові дослідження з кожним роком скорочувались, а в роки кризи наука взагалі опинилась в скрутному становищі, залишившись на дуже мізерних коштах. Це призвело до того, що матеріальна база польської науки почала значно відставати від світового рівня, що, звичайно, не сприяло ефективності наукових досліджень.

Але все це в основному вже в минулому. Польща значною мірою пододала економічну кризу, стала трохи багатшою, що дозволило уже в 1984-1985 рр. асигнувати значно більші кошти на наукові цілі. Необхідність прискореного соціально-економічного розвитку країни на основі досягнень науково-технічної революції ставить в новій п'ятирічці великі завдання в цьому відношенні перед польською наукою. "Партія, - читаємо в Програмі ПОРЦ, - буде добиватись значного підвищення участі науки в процесах розвитку економіки і держави, розширення сфери і взаємодії науки з економікою, державним життям і загальною освітою... Наука буде виконувати провідну роль в пристосуванні польської економіки до вимог науково-технічної революції і всієї системи народної освіти, підвищенні рівня життя трудящих, в прогресі організації і управління, охорони здоров'я і охорони навколишнього середовища"⁰.

Звичайно, це все вимагає значного розширення видатків на розвиток науки, і держава на це йде. Уже в поточній п'ятирічці на потреби наукових досліджень виділяються значні кошти. Видатки на розвиток науки і техніки до 1990 р. зростуть майже вдвічі і досягнуть рівня, не баченого в ПНР навіть і в докризові часи - близько 1000 млрд злотих за п'ятирічку. В 1990 р. капіталовкладення в галузі науки становитимуть 3 % національного доходу (в 1985 р. - близько 1,7 %), а в наступні роки виростуть ще більше.

Однак Польщі, як і будь-якій іншій відносно невеликій країні, важко, звичайно, самостійно проводити дослідження в усіх галузях науки. Вихід вона бачить тільки один - всебічно розвивати наукове і науково-технічне співробітництво з братами країнаш соціалістичної співдружності в рамках підписаної ними "Комп-

лексної програми науково-технічного прогресу країн - членів РЕВ до 2000 р." Особливо активно і широко розвивається наукове і науково-технічне співробітництво ГЕР з СРСР на основі підписаної між нашими країнами довгострокової комплексної програми науково-технічного прогресу. Впроваджуються нові форми співпраці: організація спільних конструкторських бюро, науково-виробничих центрів, розвиток прямих контактів між науковими установами обох країн та ін. Такі прямі контакти уже в 1986 р. здійснювали, наприклад, 47 польських і 44 радянських науково-дослідних організацій®.

Значно покращалась ситуація в галузі суспільних наук в ШР, де певна частина науковців в період суспільно-політичної кризи виступала з хибних методологічних позицій або підтримувала зв'язки з антисоціалістичними силами з "Солідарності" та інших екстремістських організацій. Велике значення мало створення в Варшаві Академії суспільних наук - головного осередку марксистсько-ленінської дослідницької думки в ПЕР, підготовки висококваліфікованих партійних кадрів. Її діяльність має серйозний вплив на польських зчених-суспільствознавців. Марксистсько-суспільствознавці ПЕР внесли свій вклад в розробку проекту Програми ПОРП, з якій знайшли творче вирішення ідеї Марксизму-ленінізму, кращий досвід польського робітничого руху. При її розробці використано досвід братніх партій, особливо КПРС.

І з"їзд поставив перед вченими-суспільствознавцями завдання зосередити свої інтелектуальні зусилля на пізнанні соціальної дійсності, прогнозуванні і програмуванні її розвитку, пов'язувати свої дослідження з ключовими проблемами соціалістичного будівництва. Він закликав вчених-суспільствознавців всебічно аналізувати дійсність, до дослідницької сміливості, чесної критики недоліків та помилок. Необхідно розробити довгострокову програму досліджень в галузі суспільних наук, розвивати ділову критику, організувати творчі дискусії. Все це сприятиме ідеологічній активності марксизму в суспільних науках, необхідній для того, щоб забезпечити його домінуючі позиції в суспільній свідомості.

Значне місце в роботі з"їзду та в його рішеннях зайняли і справи, які торкалися безпосередньо сфери культури, де, як відмічалось в Звітній доповіді ЦК ПОРП, "ми віддали багато поля ворогу. І щоб це поле скоріше назад відбити, не досить лише вживати великих слів. Від повторювання слова "соціалізм" культура не стане соціалістичною. Не має істотного значення питання, як з допомогою культури соціалізм рекламувати, але як з її допомогою його творити, активніше перетворювати в дійсність, жити в ньому і покращувати його, брати участь в процесах духовного, інтелектуального і морального розвитку"^. Тому завданням ПОРП є заохочення художньої творчості, пов'язаної з прогресивними ідеями. В оцінці явищ культури партія, вказується в Програмі ПОРП, керується єдністю таких критеріїв: гуманістичними цінностями, художнім рівнем, впливом на позицію і образ життя трудящих, на соціалістичний розвиток народу і інтеграцію його основних класів .

Основним принципом політики ПОРП в галузі культури є здійснення загального права на культуру. Партія добиватиметься забезпечення рівного доступу до благ культури всім суспільним колам. Саме доступ до культури робітникам, селянам, дітям і молоді, вирівнювання існуючих в цій галузі наявних диспропорцій, як середовищних, так і територіальних, - і буде показником ефективності політики партії в області культури. Намічається цілий ряд спрямованих на це заходів. Вводиться, зокрема, в систему освіти на всіх рівнях і у всіх типах шкіл, включаючи професійно-технічні училища, предмет з області знань про культуру і естетичне виховання. Передбачено розроблення і здійснення програми поширення культури і естетичного виховання всього народу в засобах масової інформування і системі культурно-освітніх установ. Планується активізувати на підприємствах діяльність первинних партійних організацій з тим, щоб разом з профспілками і відомствами культури покращити діяльність фабрично-заводських будинків культ-

зи, клубів, червоних кутків і бібліотек. Так само разом з Об'єднаною селянською і Демократичною партіями, іншими громадськими і державними організаціями, які діють на селі, намічається активізувати роботу культурно-освітніх установ на селі, розширити їх мережу.

Передбачено збільшити асигнування на потреби культури, розширити мережу культурно-освітніх установ в країні, зокрема бібліотек, збільшивши їх книжкові фонди. Серйозна увага приділяється книговидавничій справі. Народна Польща добилась великих досягнень в цій галузі, але в 70-і рр. тут через цілий ряд об'єктивних і суб'єктивних причин (відставання поліграфічної бази, брак паперу того) ПНР зайняла одне з останніх місць в Європі по кількості книг, що видаються у розрахунку на одного жителя країни, а серед соціалістичних країн - останнє. З результаті прийнятих в 1983-1985 рр. надзвичайних заходів вдалося цю ситуацію значно виправити і довести випуск книг до 6 примірників на одного жителя. Тепер ставиться завдання збільшити на 1990 р. випуск книг до 8 примірників на одного жителя. З цією метою в поточній п'ятирічці виділяються необхідні кошти на модернізацію і реконструкцію поліграфічної промисловості, що дозволить видати з 1990 р. 300-310 млн примірників книг. Відпускаються значні кошти і на будівництво приміщення Національної бібліотеки в Варшаві - основно-го КНИГОСХОВИЩЕ в країні - яка повинна бути збудована на рівні найкращих світових технічних досягнень як в галузі будівництва, так і в галузі обслуговування читачів. Буде завершена розбудова приміщення Національного музею в Кракові і відбудовано та модернізовано Національний театр в Варшаві, що згорів кілька років тому.

Намічається також значно збільшити виробництво грамплатівок і відеокасет, відеоапаратури, що також можна зробити лише шляхом розширення необхідної для цього матеріальної бази. Виробництво повнометражних фільмів шанується довести до 50 в 1990 р. (в першій половині 80-х рр. щороку випускалось менш як 40). Передбачується також належно потурбуватись про те, щоб рівень фільмів, а також, до речі, і книг, відповідав суспільно-виховним потребам,

"На справи особливо важливі і те даінові, як книга, телебачення, фонографія, а в перспективі відеотехніка - кошти ми повинні знайти, - вказувалося в Звітній доповіді НК ПОРПІ з ізду. - Але повинна бути також і більша відповідальність за витрату грошей. Не можна їх розтринькувати на нічого не варті заходи, марнотратити папір на графоманські книги і часописи, або легкою рукою видавати мільйони на хибні фільми, в той час, як зменшується кількість кінотеатрів"^{1^}.

В справі поширення культури, як і в справі пропаганди політики партії і з реалізації її господарської стратегії, соціальної політики, в формуванні громадянської свідомості мас, їх моралі значно зростає роль засобів масової інформації. Останні набудуть дальшого розвитку. Для піднесення якості і скорочення часу друку преси великою мірою послужить модернізація друкарень. Намічається систематичне зростання тиражів газет і журналів, з тим щоб до кінця п'ятирічки видавати 108 примірників на одного жителя країни. Ставиться завдання розробити довгострокову програму розштку радіомовлення і телебачення, в якій передбачити, зокрема, охопити всю країну другою програмою Центрального телебачення. "Партія, - вказується в постанові з ізду, - будучи кровно-зацікавлена незмінним піднесенням ралі і рангу журналістів як працівників ідеологічного фронту, дбатиме про усунення бар'єрів їх доступу до джерел інформації, створюючи умови для відповідальної дійової критики в пресі, протиставляючись всяким спробам її приглушення і легковажного до неї ставлення"⁰.

"Партія - зазначається в Програмі ПОРПІ, - надаватиме підтримку творчості, близькій проблемам трудящих, яка черпає з їх класового досвіду і мудрості, сміливо і критично ставить історичні і сучасні проблеми з точки зору ідеалів соціалізму. ПОРПІ забезпечує творчу свободу і свободу художнього пошуку, не втру-

чаючись в творчі процеси. Разом з тим вона вестиме боротьбу з антисоціалістичним змістом культури, її використанням проти інтересів держави і народу". "Хартія буде... - записано в постанові Х з'їзду, - рішуче, протистояти спробам антисоціалістичних сил і зарубіжних центрів диверсії перетворити культурне життя в поле ідеологічної боротьби проти інтересів соціалістичної держави і польського народу"¹".

Партія ставить своєю метою залучення до здійснення цілей культурної політики видатних представників творчих кіл, використання їх знань і досвіду. Така політика ПОРП, яка з великою користю проводиться в 80-і рр., дає свої добрі плоди. Її прикладом є створення Національної ради культури, в яку входять багато найвидатніших представників сучасної польської культури і діяльність якої отримала високу оцінку на з'їзді за багато важливих ініціатив і ефективність інтегруючих середовище дій. Рада опрацювала, зокрема, глибокий і змістовний рапорт про стан культури, багато зробила і в справі розробки програми розвитку польської культури, підготовленої комісією культури ЦК ПОРП. З'їзд підкреслює також важливість підтримки розвитку художніх, особливо молодих, талантів, художньої самодіяльності, народної творчості.

З'їзд авторитетно висловився і в питанні про міжнародні культурні зв'язки "У нас відкриті двері для того, щоб прийняти від інших народів все, що нас може інтелектуально і духовно збагатити, - відзначалось в Звітній доповіді ЦК ПОРП - Але для творів деморалізуючого змісту вільного доступу до нас бути не може"¹. З'їзд наголосив на необхідності широко розвивати культурне співробітництво з братніми соціалістичними країнами. "У друзів, - говорив на з'їзді З.Ярузельський, - наше мистецтво має найбільш масову аудиторію, репрезентоване найповніше і найсердечніше. Не їм платимо тим же і будемо відплачуватись в щораз більшому обсязі"¹⁸. Так воно і є. Красномовне свідчення цього наприклад, надзвичайно широка культурна програма, проведена з участю діячів радянської літератури і мистецтва в народній Польщі на честь 70-річчя Великого Жовтня.

Варто тут ще додати, що в Програмі ПОРП спеціально акцентується важливість засвоєння досягнень культури і мистецтва братніх соціалістичних народів*.

Одночасно на з'їзді підкреслювалось, що одним з важливих завдань культурної політики партії є охорона духовної спадщини народу, досягнень і прогресивних традицій національної культури, в тому числі збереження і реставрація її матеріальних цінностей, включаючи старовинні архітектурні ансамблі Кракова, Торуні та інших міст.

В Програмі ПОРП, в інших документах і матеріалах з'їзду значне місце зайняло й питання про інтелігенцію. На з'їзді наголошувалось, що партія вірить в польську інтелігенцію. Зараз її головним завданням є прокладання шляху науково-технічній революції. Від інтелігенції, зазначається в Програмі ПОРП, великою мірою залежить, наскільки Польща буде на висоті вимог цивілізації і культури. "Партія, - читаємо ми тут, - вважає своїм обов'язком створити умови для збільшення потенціалу знань і задоволення творчих устремлінь інтелігенції... За інтелігенцію, її переконання і погляди ведеться безперервна боротьба. Переконаючи і залучаючи на свій бік тих, хто хитається, полегшуючи пошук шляхів до плідного служіння Польщі дезорієнтованим і загубленим людям, партія буде послідовно обмежувати і усувати руйнуючий вплив антисоціалістичних сил і тенденцій"¹. З'їзд висловився за те, щоб ряди партії поповнювались віддалиш справи соціалістичної Польщі представниками всіх поколінь інтелігенції і професіоналів різних груп. Це дозволить зміцнити партійні кола інтелігенції, підвищити їх вплив на це середовище, що відповідає й корінним його інтересам. В зв'язку з цим слід додати, що в рішеннях з'їзду, вироблена чітка програма ідеологічної роботи ПОРП на наступний період, включаючи і роботу серед інтелігенції.

Абсолютна більшість польського народу сприйняла рішення з'їзду ПОРП-як

такі, що відповідають його запитам і прагненням. Про це красномовно свідчить успішне здійснення накреслених з"їздом планів як в галузі розвитку економіки, таї; і в галузі культурного будівництва.

- і. Ярузельский В. Задачи партии в социалистическом развитии и упрочении Польской Народной Республики. Доклад Центрального Комитета ПОРП X съезду партии. - М., 1986. - С. 57.
 2. Трубина Бисп. - 1986. - 30 сгегм.
 3. Ібій. - 1 іір.
 4. Ргоегаш і'оізсіет г^есіпосгопед Рагііі РоБоІпісге;). - іагзгакта,1986.
3. 63.
5. Ібій.
 5. Ярузельский В. Указ. соч. - С. 59.
 7. Трубина Бисп. - 1936. - 1 Іір.
 8. Ргодгаш Роізкіео' 2леіпосгопед Рагііі НоБсгпісгеЗ. - 3. 64.
 9. іаазда. - -1986 - 14 окт.
 10. Трубина Іііі. - 1986. - 30 сгегі.
 - іі. Ргоегаш Роізкіел а^есіпосгопео Рагііі НоБоІгпісгео. - 3. 65.
 12. Ярузельский В. Указ. соч. - С. 54.
 15. О гії^кзгепіе еГекБутоойсі £05роа.ато»апіа і рорган? і*гагшіко» гусіа, о ро£І\$Біепіе востііізіуогпед аетокгасоі," о шпоспіепіе ш^йгупагойодаед рогус^і Роізкі. Поыгаіа Х а^арсіі Роізкіез гдеапосаопеі Рагііі КоБоіпісгеЗ. - ііагвгата, 1986 // Каківаеш Трубіпу Іліди. - \$. 15.
 14. Ібіі.
 15. Трубина Ілкіі. - 1986. - 30 сгегм.
 16. Ярузельский В. Указ. соч. - С. 56.
 17. Ргоргат Роізкіео 2оеіпос2опео Рагііі йоБоІпісге;). - 3. 66.
 18. Ібій. - 2. 69.

БОРОТЬБА СОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇН ЗА МИР І БЕЗПЕКУ НАРОДІВ

С. К. А с а т у р о в

НДР У БОРОТЬБИ КРАЇН СОЦІАЛІСТИЧНОЇ СПІДЦЕШОСТІ ЗА МИР І ВВЗЯШКУ В ЄВРОПІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Виключно важливим фактором оздоровлення міжнародної обстановки на сучасному етапі є світова соціалістична система. "Сьогодні доля миру і соціального прогресу тісніше, ніж будь—коли, пов'язана з динамізмом економічного і політичного розвитку світової системи соціалізму"¹, - зазначається в Політичній доповіді ЦК КПРС ЦУЦ з'їзду партії.

Зосереджуючи увагу на вивченні досвіду розвитку світового соціалізму, радянські суспільствознавці приділяють серйозну увагу конкретно-історичному аналізу спільної боротьби за збереження і зміцнення миру як невід'ємної складової частини і, одночасно, найважливішої умови, створення нового суспільства в СРСР, інших соціалістичних країнах*".

Разом з тим науковий і практичний інтерес становить з'ясування того, наскільки узгоджений зовнішньополітичний курс обслуговує не тільки загальні завдання соціалістичної співдружності, але й особливі завдання соціалістичних держав, взаємовпливу скоординованої зовнішньої політики і конкретних кроків у цій області кожної соціалістичної країни. Тому у статті поряд з висвітленням і аналізом фактичного матеріалу робиться спроба прослідкувати, як проявляється діалектичний зв'язок між загальними і специфічними інтересами в конкретній зовнішньополітичній практиці НДР, спрямованій, зокрема, на забезпечення і зміцнення миру на Європейському континенті. Інакше кажучи, як в цій частині зовнішньої політики НДР діє ленінський принцип поєднання національного з міжнародним? Відповідь на це запитання великою мірою дозволяє розкрити необгрунтованість і хибність тверджень ідеологічних опонентів про несамотійність зовнішньої політики країн соціалістичної співдружності, залежність і підкорення її інтересам і цілям Радянського Союзу, наявність і зростання непереборних суперечностей між країнами Варшавського Договору, в тому числі - з принципових питань реалізації мирного курсу.

Такий аспект дослідження викликає інтерес ще й тому, що у вітчизняній історіографії ця проблема висвітлюється переважно з точки зору спільного вкладу СРСР і ЦДР у справу забезпечення миру і безпеки в Європі. Взаємодії НДР у цій сфері з іншими країнами Варшавського Договору на дво- і багатосторонній основі приділяється порівняно менше уваги. В історичній літературі НДР ці питання найбільш давно представлені, на наш погляд, у виданій Інститутом міжнародних відносин при Німецькій академії держави і права в Потсдамі-Бабельсберзі монографії "Зовнішня політика НДР. Соціалістична німецька політика миру" і "Нарисі історії зовнішньої політики ЦДР"². Однак і в них висвітлені події, які в основному відносяться щонайпізніше до початку десятиріччя. Наявні на сьогодні джерела дають змогу проаналізувати результати мирної політики ЦДР принаймні до середини 80-х рр. включно, причому в умовах чи найнесприятливішої міжнародної обстановки за весь післявоєнний період.

Оскільки в статті неможливо дати вичерпну відповідь на все коло питань, пов'язаних із здійсненням ВДР курсу на мирне сьогодні і майбутнє Європи навіть протягом порівняно короткого відрізка часу, увага у ній сконцентрована лише на найважливіших, вузлових моментах цієї політики. З такою метою обрано проблемно-хронологічний принцип викладення матеріалу.

Європейська політика країн соціалізму - один із основних об'єктів координації їх зовнішньополітичної діяльності. Боротьба за забезпечення миру в усьому світі, безпеку і співробітництво, в тому числі народів Європи, займає важливе місце серед головних зовнішньополітичних цілей і інтересів Німецької Демократичної Республіки, що законодавчо підтверджується в її Конституції⁴. "Мир на земній кулі великого мірою залежить від забезпечення миру на нашому Європейському континенті", - відзначав Генеральний секретар Щ СЄШ, Голова Державної ради ВДР Е.Хонеккер[^]. У Програмі СЄШ постійне забезпечення надійного захисту миру і соціалістичних завоювань, зміцнення миру в Європі і сприяння створенню сприятливих умов для соціалістичного і комуністичного будівництва визначаються в числі основних критеріїв удосконалення розвинутого соціалістичного суспільства[^].

Якщо спробувати сформулювати ключові довгострокові цілі зовнішньополітичної діяльності ВДР на Європейському континенті, то це насамперед відвернення зовнішньої загрози, досягнення з Європою міцного миру, зниження рівня військового протистояння, формування системи колективної безпеки замість існуючих блокових об'єднань. В умовах погіршення на рубежі 70-30-х рр. не з вини соціалістичних країн міжнародної обстановки політичний курс ВДР заключався в тому, щоб разом із своїми союзниками зберегти і зміцнити тенденції і успіхи розрядки, протиставити наступу сил мілітаризму і реакції нові конструктивні ініціативи, що створюють реальні основи для переговорів і вирішення існуючих проблем.

Держави - учасниці Варшавського Договору спільно розробили і представили широку програму продовження політики розрядки. Принципова точка зору щодо зовнішньої політики ВДР на 80-і рр. була викладена у виступі Е.Хонеккера перед партійним активом м.Гері 13 жовтня 1980 р.[']. Надійною основою для її успішної реалізації був у цілому успішний розвиток республіки в 70-і рр., зміцнення політично стабільної, економічно високорозвинутої держави в соціалістичній співдружності, що забезпечило значне посилення її міжнародних позицій. У свою чергу, в зв'язку з широким міжнародним визнанням, прийняттям ВДР в ООН, її можливості в цій області помітно розширились. Таким чином, внутрішня і зовнішня політика республіки сприяли створенню позитивних висхідних позицій для вирішення завдань 80-х рр.

Керівники ВДР взяли активну участь в розробці платформи планомірного продовження мирного наступу соціалістичної співдружності на нарадах Політичного консультативного комітету (ПКК) держав - учасниць Варшавського Договору в 1980 р.

З'їзди братніх партій, які відбулися на початку 80-і рр., підтвердили, що лінія на зміцнення загального миру і створення сприятливих зовнішніх умов для соціалістичного будівництва залишається стрижнем зовнішньополітичного курсу країн соціалістичної співдружності. Цілковито і повністю підтримавши Програму миру на 80-і рр. XXVI з'їзду КПРС, відзначивши, що висунуті в ній пропозиції "...дають миролюбним силам усі можливості посалити свій наступ і що її реалізація привела б до значного прогресу в боротьбі за забезпечення миру в усьому світі", I з'їзд СЄШ (квітень 1981 р.) заявив, що Німецька Демократична Республіка буде і далі послідовно дотримуватися ясної концепції миру, яка об'єднує конструктивні кроки по забезпеченню миру із заходами, що необхідні для воєнної оборони соціалістичної Вітчизни .

Неухильна боротьба за забезпечення миру, припинення гонки озброєнь, для того, щоб відстояти і розширити політичну розрядку, стабілізувати її насамперед шляхом здійснення заходів по воєнній розрядці і роззброєнню і зробити її безповоротною, була названа з'їздом з числі першочергових зовнішньополітичних цілей . Відзначимо, що основою для реалізації цих завдань незмінно залишається цілеспрямоване зміцнення братнього союзу з СРСР та іншими державами соціалістичної співдружності, всебічне збільшення притягальної сили соціалізму на міжнародній арені шляхом більш повного розкриття і використання його переваг.

Важливим напрямом діяльності НДР по зміцненню миру і співдружності в Європі було продовження політики мирного співіснування.

Процес розрядки 70-х рр. показав, що у маролюбивого людства є підстави для історичного оптимізму, що завдання збереження і зміцнення миру може бути успішно вирішене. Але якщо після 1 серпня 1975 р. реальним було доповнення політичної розрядки ефективними засобами по розрядці у военній області з тим, щоб розширити її і зробити безповоротною, то в досліджуваний період перед світом соціалізму постало завдання усіма силами зберегти, відстояти розрядку, не дати знищити її основи.

З цією метою ВДР всебічно прагнула укріпити міжнародну безпеку насамперед політичними засобами, вважаючи, що лише з їх допомогою і лише мирним шляхом повинні вирішуватися виникаючі між країнами проблеми і конфлікти. Передумовою для конструктивного вирішення подібних питань повинна бути повага взаємних інтересів і безпеки.

Перетворюючи в життя політику мирного співіснування, НДР продовжувала курс на здійснення положень Заключного акту Хельсінкської наради, розглядаючи її як довгострокову програму розрядки напруженості в усіх її головних напрямках. Після наради в Хельсінкі НДР уклала понад 190 угод та домовленостей з капіталістичними країнами - учасниками наради, які охопили майже всі області відносин. Зокрема, більш як 80 з них мали економічний характер^{*0}. Про розвиток цих відносин говорить також і підпис цілого ряду консульських домовленостей з цими державами.

Досвід НДР, як і інших країн соціалістичної співдружності, свідчить, що такі кроки відповідають не лише двостороннім інтересам, але й інтересам оздоровлення політичного клімату на Європейському континенті.

Як член РЕВ НДР активно виступає за встановлення стабільних, рівноправних та впорядкованих відносин між цією організацією та СЕС до взаємної вигоди держав, які входять в ці економічні утворення. Республіка підтримує також всі зусилля, що сприятимуть розвитку відносин з тими державами НАТО, які, в свою чергу, готові розвивати відносини з країнами Варшавського Договору на основі рівноправ'я та однакової безпеки. Це стосується і її відносин з ФРН. НДР завжди готова до конструктивного внеску у розвиток між ними нормальних, більше того, добросусідських відносин. ССШ та уряд ЩР беззастережно визнають себе прихильниками договірних засад співробітництва між НДР і ФРН, на основі узгоджених цілей і принципів, зокрема суверенітету всіх держав, поваги незалежності, самостійності та територіальної цілості, невтручання, права на самовизначення та недопущення дискримінації. Висхідна позиція ВДР в розвитку відносин з ФРН на основі принципів мирного співіснування має неабияке значення не лише для обох німецьких держав, але й для становища в Європі в цілому. В її політиці по відношенню до ФРН надзвичайно важливо насамперед служіння справі зміцнення миру. Сказане стосується і відносин соціалістичної німецької держави до Західного Берліну. В інтересах збереження миру і дотримання спокою в цьому регіоні ЩР незмінно готова вести з сенатом цього міста переговори з питань, що становлять взаємний інтерес, і добиватись рішень, які приносять користь обом сторонам, на основі суворого дотримання і повного застосування чотирьохсторонньої угоди по Берліну (Західному) від 3 вересня 1971 р.

З метою просування вперед загальноєвропейського процесу НДР активно використовує і багатосторонні форми міжнародного співробітництва. Вже на белградській зустрічі держав - учасниць наради в Хельсінкі (4.10.1977-9.03.1978) її делегація сконцентрувала зусилля насамперед на досягненні практичних результатів по доповненню політичної розрядки воєнної, обмеженню і припиненню гонки озброєнь. Інтересами збереження і зміцнення миру визначалися позиції НДР і У відношенні другої такої зустрічі - в Мадриді (11.11.1980-9.09.1983). Ця позиція характеризувалась як принциповістю і реалізмом, так і готовністю до розумних

компромисів. ЩР домагалася того, щоб мадрідська зустріч і її підсумки внесли позитивний внесок до зусиль, які покликані повернути хід європейських подій у русло розрядки.

Згідно з своєю принциповою лінією - реалізувати Заключний акт Хельсінкі як єдине ціле, ЩР в Мадриді енергійно виступила за досягнення домовленості про конкретні заходи по всіх розділах цього документу, запропонувавши закріпити принципи мирного співіснування в національних законодавствах країн - учасниць. Це стосувалось як розв'язання питань безпеки, розширення економічного науково-технічного співробітництва, взаємодії в області інформації і освіти, так і результатів наради.

У процесі розробки текстів по співробітництву в культурній і гуманітарній областях НДР внесла в цю сферу як досягнення в практичній реалізації так званої "третьої корзини", так і цінний досвід. Цей досвід, відзначав міністр іноземних справ держави О.Фішер у промові на мадрідській зустрічі, "включає в себе насамперед висновок, що продовження і поглиблення співробітництва з питань контактів між людьми, інформації, культури і освіти з усією очевидністю знаходиться в найтіснішому зв'язку з тим, наскільки міцний мир і які перспективи відкривають перед розрядкою всі держави-учасниці"¹.

Одним із головних підсумків мадрідської зустрічі стало досягнення домовленості про реалізацію важливої ініціативи, яка була висунута братніми соціалістичними державами, - скликання конференції з питань зміцнення довір'я і безпеки і розрядки в Європі. Пропозиція про скликання такої конференції вперше пролунала в Декларації Московської наради ПЖК (1978 р.) і була конкретизована на Берлінському (травень) і Будапештському (грудень) засіданнях Комітету міністрів іноземних справ держав Варшавського Договору в 1979 р. З того часу питання підготовки і проведення такого форуму постійно були в центрі уваги європейської політики ЩР. Конференція почала свою роботу 17 січня 1984 р. Згідно із своєю концепцією миру ЩР, як і інші країни соціалістичної співдружності, вважала, що її проведення і конструктивний хід могли б стати конкретним внеском в послаблення напруженості, досягненням договорів, які дійсно служили б зміцненню миру і безпеки в Європі, зниженню рівня воєнного протистояння і укріпленню довір'я між державами.

З метою вжиття практичних заходів в області воєнної розрядки делегація ЩР разом з делегаціями СРСР і НРБ підготувала в Д 985 р. документ із пропозиціями про обмеження масштабів військових навчань¹¹¹.

Незважаючи на нележку, а часом і незадовільну обстановку на конференції, соціалістичним країнам, завдяки гнучкості їх політики, послідовному співробітництву з іншими країнами, вдалося добитися конструктивного її завершення, прийняття підсумкового документу. Поворотним пунктом до зміни стану справ в Стокгольмі стали пропозиції М.С.Горбачова, викладані ним у Заяві від 15 січня 1986 р. По суті, стокгольмський документ став першою угодою в рамках широко-масштабної програми миру, роззброєння і безпеки, що її висунув в своїй Заяві Генеральний секретар ЦК КПРС.

Керівництво країн соціалістичної співдружності позитивно оцінило підсумки конференції. Від імені делегацій держав Варшавського Договору керівник делегації ЩР посол Г.Бюрінг зазначив, що прийняття її документу - це перемога розумного сенсу, підтвердження того, що при наявності політичної волі і бажання можна домовитися з майже всіх питань щодо проблем безпеки навіть за складних міжнародних обставин. Але, підкреслив він далі, реалізація заходів, що містить підбумковий документ, повинна стати не тільки новим елементом європейських міждержавних відносин. Зона може насамперед створити сприятливі умови для переходу до рішення питань обмеження озброєнь і роззброєння в рамках всієї Європи³.

Отже, перша половина 80-х рр., як і попереднє десятиріччя, незважаючи на

всю складність міжнародної обстановки, свідчить, що державам Європи, які належать до різних суспільних систем, під силу продовжити нелегкий процес налагодження відносин мирного співробітництва. Рішимість НДР, як і всіх країн Варшавського Договору, зробити для цього все, що від неї залежить, - незмінна. "Дух Хельсінкі був і залишається актуальним", - вказувалось у передовій статті газети "Нойес Дойчланд", присвяченій річниці наради.

У тому, що в середині десятиріччя намітилися можливості для повороту від нервозності, конфронтації і напруженості до плідного діалогу, є вклад і її миролюбної політики. Те, що такі можливості дійсно існують, підтвердили результати зустрічі Генерального секретаря ЦК КПРС М.С.Горбачова з президентом СІМ, яка відбулася в листопаді 1985 р. у Женеві. Разом з тим соціалістичні країни вважають, що це лише початок того шляху, який передбачається пройти європейцям, і не тільки їм, від історії війн до історії мирного співробітництва по всіх напрямках - політичному, економічному, гуманітарно-культурному і т.д. Цим визначається і їх підхід до зустрічі у Відні представників держав - учасниць загальноєвропейської наради. Однією із особливостей підготовки до неї стало проведення попередніх консультацій між зацікавленими країнами. ЩР, наприклад, провела такі консультації із ФРН.

З метою сприяння успішному проведенню віденської наради у вересні 1986 р. у Варшаві зібрались заступники міністрів закордонних справ держав Варшавського Договору. В цьому ж місяці представники НДР взяли участь у 14-денній підготовчій зустрічі до неї всіх країн-учасниць.

Другим найважливішим напрямком реалізації узгодженого миролюбивого курсу СРСР, ЩР, усіх країн соціалістичної співдружності є боротьба за припинення гонки озброєнь, перехід до роззброєння. У першу чергу це стосується скорочення і з перспективи - цілковитого припинення виготовлення ядерного і всіх інших видів зброї масового знищення. Роззброєння займає одне із важливих місць серед використовуваних країнами соціалістичної співдружності і миролюбивими силами засобів забезпечення міжнародного миру. Боротьба за його здійснення тісно зв'язана з боротьбою за міжнародно-правову заборону агресивних війн, тобто за ліквідацію самого інституту міжнародних війн. Сьогодні, коли гонка озброєнь загрожує звести нанівець багато з того, що зроблено у роки розрядки, більше того, коли вона може стати неконтрольною і невідворотною, СРСР, ЩР, їх союзники настійно борються за вжиття конкретних заходів приборкання гонки озброєнь і роззброєння на найбільш небезпечних напрямках.

В питаннях обмеження і скорочення ядерного озброєння ЩР виступає із такою концепцією: загальна і повна заборона випробувань ядерного озброєння; заборона нейтронного озброєння; нерозміщення ядерної зброї на території тих країн, де її немає; створення зон, вільних від ядерної зброї, в різних регіонах планети, особливо в Європі, і забезпечення твердих гарантій для держав, в яких немає ядерної зброї; заборона використання ядерної зброї, а в останні роки, в зв'язку з авантюристичним курсом воєнно-промислових 'кругів США - недопущення милітаризації космосу.

Кроки в цьому напрямку багато в чому могли б сприяти наближенню мети, до якої прямують ЩР і всі країни соціалістичної співдружності, - припиненню виробництва ядерного і інших видів зброї масового знищення, а також звичайної зброї.

Підтримуючи позицію СРСР, ЩР сама виступає з ініціативами, спрямованими на реалізацію загального курсу соціалістичних країн по роззброєнню. Період, що розглядається, дає тому чимало прикладів.

Вагомим доказом миролюбності країн соціалістичної співдружності на початку 80-х рр. стало одностороннє зобов'язання СРСР не застосовувати першим ядерної зброї, про що заявив Генеральний секретар ЦК КПРС з посланні Д спеціальної сесії ГА ООН (червень 1982 р.), а також поймає ним рішення припинити в

односторонньому порядку заміну застарілих новими ядерними ракетами середньої дальності в європейській частині країни і провести скорочення уже наявних ракет цього класу. ЩР та інші союзники СРСР заявили про підтримку цих ініціатив. Так, на переговорах партійно-державних делегацій ЩР і ШР в березні 1982 р. у Берліні ці пропозиції були оцінені як нове свідчення миролюбності політики СРСР, її конструктивності і реалістичності на противагу авантюристичному курсу агресивних кіл імперіалізму на конфронтацію. Керівники двох країн, народам яких добре відомо, що таке війна, заявили також, що насущним інтересам ЩР і ШР відповідав би успіх женевських переговорів між СРСР і США про обмеження ядерних озброєнь в Європі і стратегічних озброєнь в цілому^{1*}.

ЩР вітала початок цих переговорів 30 листопада 1981 р., розглядаючи їх як ще один доказ можливості запобігти нового загрозливого витка гонки озброєнь, усунути загрозу ядерного конфлікту. Вона підтримала конструктивні пропозиції, внесені СРСР на цих переговорах, неодноразово підкреслюючи, що для їх успіху необхідна зміна деконструктивної позиції США. "Досягнуті в Женеві результати, заявив О.Фішер, не тільки благотворно сприяли б відношенням між Радянським Союзом і Сполученими Штатами, але й були б дуже важливими для миру і безпеки в міжнародному масштабі"⁵. Трудящі НДР підтримали проголошені Радянським Союзом ініціативи по усуненню загрози ядерної війни, ліквідації ядерних арсеналів, конструктивний підхід СРСР до питань контролю над озброєнням і роззброєнням. Розуміння і підтримку народу ЩР знайшли широкомасштабні ініціативи, висунуті державами Варшавського Договору на нараді ПЖК 4-5 січня 1983 р. у Празі. Політбюро ЦК СЄШ, Рада Міністрів республіки в спільній заяві підтвердили повну прихильність ЩР до витікаючих з прийнятих рішень зобов'язань, запевнили, що соціалістична німецька держава зробить все для того, щоб разом з СРСР та іншими братніми кваліями перетворити в життя положення прийнятої в Празі Політичної декларації¹⁰. Як захід надзвичайної ваги для стабілізації обстановки в Європі, зміцнення миру і безпеки усіх європейських країн та народів, розглядала НДР пропозицію наради в Празі заключити між учасниками Варшавського Договору та країнами - членами БАТО договір про взаємне незастосування військової сили і дотримання між ними відносин миру.

Разом із своїми союзниками ЩР виступила з пропозицією звільнити наш континент від хімічної зброї, заявивши при цьому, що готова разом із всіма зацікавленими країнами розглянути питання про створення в центрі Європи зони, вільної від такої зброї. В боротьбі за знищення військового протистояння НДР виступила за створення зон, вільних від ядерної зброї в різних регіонах Європи, підкреслюючи свою готовність розглянути та реалізувати всі реалістичні пропозиції з цього напрямку. Вона підтримала пропозицію Фінляндії та Болгарії про створення таких зон, зокрема, на півночі Європи та на Балканах.

У відповідь на ініціативу Швеції від 8 грудня 1982 р. створити на лінії розподілу між Варшавським Договором і НАТО зону, вільну від ядерної зброї по-ля бою, ВДР уже 27 січня 1983 р. заявила про свою готовність надати з цією метою, враховуючи принцип рівності та однакової безпеки, усю свою територію¹¹. Голова Держради НДР звернувся 4 лютого 1983 р. до ФРН з пропозицією підтримати ініціативу Швеції, але уряд Західної Німеччини відхилив її.

28 червня 1983 р. керівництво країн Варшавського Договору провело в Москві нараду, на якій підтвердило актуальність висунутої в Празі програми дій. Вони підтримали радянські пропозиції в Женеві і висловились за невідкладний початок переговорів про заборону розміщення будь-яких видів зброї в космосі. Учасники наради запропонували країнам НАТО провести переговори про незбільшення з 1 січня 1984 р. воєнних витрат з подальшим їх скороченням. Разом з тим було підкреслено, що в випадку запланованого розміщення нових американських ракет першого удару в країнах Західної Європи держави Варшавського Договору зроблять все необхідне для збереження військової рівноваги.

Партійне та державне керівництво ВДР після Московської зустрічі висловило впевненість в тому, що ще не пізно перебороти виникаючу небезпеку воєнного зіткнення в Європі в разі розміщення нового американського озброєння середньої дальності. Проте, якщо будуть реалізовані плани НАТО і почнеться розміщення ракет, то небезпека війни для європейців не зможе не вирости до небезпечних розмірів. З такому випадку, підкреслювалось з заяві, подальше ускладнення відносин між державами Сходу та Заходу неминуче^{1^}.

Таким чином, зовсім не втратила актуальності висловлена Е.Хонеккером на Хельсінкській нараді думка про те, що забезпечення безпеки європейських держав є основою будь-якого співробітництва, а відсутність безпеки, навпаки, підриває його. З метою відвернути розміщення нового американського ядерного озброєння в Західній Європі, в інтересах збереження життя на планеті теперішніх і майбутніх поколінь, ЦК ССШ спільно з Правлінням Німецької комуністичної партії та Соціалістичної" єдиної партії Західного Берліну звернулись 27 вересня 1985 р, до всіх робітничих партій, профспілок, молодіжних спілок, до всіх народів Європи, які хочуть жити в мирі, із закликом використати усі можливі політичні засоби з тим, щоб запобігти здійсненню запланованої Сполученими Штатами та їх со-

19

юзниками агресивної акції .

Розміщення американських ракет, заявив на 7-му Пленумі ЦК ССШ Е.Хонеккер, значить, що "народом Європи доведеться пережити найбільш важкий період в післявоєнній історії". Справа вже не тільки в тому, відзначив він далі, щоб ще раз підкреслити прожну ініціаторів гонки озброєнь за погіршення міжнародної обстановки, а, насамперед, щоб перешкодити їхньому авантюристичному курсу, змінити ситуацію на користь збереження миру у всьому світі^{2®}.

ВДР підтримала Заяву Генерального секретаря ЦК КПРС від 25 листопада 1983 р., в якій обґрунтовувалась вимушена необхідність прийняття учасниками Варшавського Договору спільних відповідних заходів для збереження, воєнно-стратегічної рівноваги. За узгодженням з урядами ВДР і ЧССР на їхній території були розміщені радянські оперативно-тактичні ракетні комплекси підвищеного радіусу дії. Це було непросте рішення, в тому числі і для народу ВДР. Організації Варшавського Договору в комюніке про позачергове засідання Комітету міністрів закордонних справ (Берлін, 20 жовтня, 1983 р.) ще раз підкреслили, що вони ніколи не прагнули і не прагнуть досягнення військової переваги, але і не допустять такої переваги над собою[^].

І надалі ВДР здійснювала багаточисельні політичні кроки з метою зміцнення довір'я між народами і мирного співробітництва держав. 40-річчя Перемоги і звільнення німецького народу від фашизму, 40-річчя атомних бомбардувань Хіросіми і Нагасакі, 10-річчя Наради в Хельсінкі, а також особисті контакти на вищому рівні наполегливо використовувались керівництвом ССШ, урядом ВДР для демонстрації життєвої зацікавленості ВДР і ССШ в ефективних діях на користь роззброєння і зміцнення стабільності у світі.

19 червня 1985 р. внаслідок контактів, що відбулися між представниками ССШ і СДШ був опублікований "Проект угоди про створення в Європі зони вільної від хімічної зброї", який створив передумови для досягнення в недалекому майбутньому відповідних домовленостей. Виходячи з цього документу, а також в руслі відомої пропозиції держав - учасниць Варшавського Договору про звільнення Європи від хімічної зброї, з яким вони виступили в січні 1983 р., уряди ВДР і ЧССР 13 вересня 1985 р. передали канцлеру Федеративної республіки Німеччини ідентичний лист з пропозицією уряду ФРН вступити в переговори відносно створення такої зони з Центральної Європи. Радянський Союз підтримав ініціативу урядів ВДР і ЧССР, розглядаючи її як вклад в спільні зусилля, спрямовані на звільнення народів Європейського континенту від хімічної загрози. В разі створення такої зони СРСР був би готовий гарантувати і поважати її статус. Така гарантія вступила б в силу, якби США зі своєї сторони поступили аналогічно.

Політику на зниження рівня військового протистояння в Європі ВДР проводить і як учасниця разом з іншими братніми країнами складних і довгих переговорів про взаємне скорочення збройних сил і озброєнь в Центральній Європі, а також Женевського комітету по роззброєнню*, в якому вона виступила автором і співавтором ряду ініціатив і документів.

Передумовою для прогресу на віденських переговорах, який, без сумніву, можливий, є насамперед серйозна політична воля всіх держав, які беруть в них участь, щоб в короткий термін були досягнуті перші результати. Соціалістичні держави, серед них і ЦР, внесли різноманітні пропозиції по скороченню збройних сил і озброєнь в Центральній Європі. Але не тільки пропозиції - вони дали на ділі доказ своєї готовності до скорочення як військ, так і озброєнь. СРСР, як відомо, в 1979-1980 рр. односторонньо вивів із ВДР 20 тис. солдатів і тисячу танків, здійснивши захід, на який західна сторона, як відомо, відповіла акціями протилежного характеру. Проте соціалістичні держави продовжують активно і послідовно виступати за те, щоб і в Відні як можна скоріше були зроблені перші кроки по скороченню зброї і озброєнь. Про це свідчить проект згоди, внесений ними 20 лютого 1986 р.^{2/ii} На II з'їзді в квітні 1986 р. БДонеккер заявив, що на віденських переговорах ВДР разом із іншими соціалістичними країнами виступає за серйозні та продуктивні переговори, спрямовані на досягнення конструктивних наслідків. При цьому ЦР і в майбутньому має намір керуватись тим, що ліквідація зброї масового знищення повинна йти в ногу з відповідним скороченням звичайних озброєнь і збройних сил"^a. Нову динаміку цій концепції надала висунута Генеральним секретарем ЦК КПРС М.С.Горбачовим на XI з'їзді СЄШ ініціатива про значне скорочення всіх компонентів сухопутних сил і тактичної авіації, а також ядерних озброєнь оперативно-тактичного призначення на території від Атлантики до Уралу⁴⁴. При добрій волі західної сторони ця ініціатива неодмінно могла б дати нові імпульси віденським переговорам. Тим більше, що вона містила в собі пропозиції про контроль, який включає як національні технічні засоби, так і інтернаціональні форми перевірки.

Новим важливим елементом політичного клімату Європи став широкий рух громадськості на захист миру. Грандіозні антиракетні Еиступи демонструють силу, розмах та вплив цього руху, з яким зже не можуть не рахуватися натовські стратегі. Вагомий внесок у зміцнення безпеки в Європі вносить громадськість НДР, складовими частинами зусиль якої в Рада Миру НДР та заснований її травня 1983 р. у Берліні Комітет ВДР з наукових питань забезпечення миру та роззброєння.

Проблеми нормалізації міжнародного становища створення надійного заслону проти сповзання до ракетно-ядерної війни поряд з іншими були глибоко проаналізовані XXVII з'їздом КПРС. З'їзд всебічно розглянув сувору реальність наших днів: ядерна зброя таїть в собі небезпеку змести людство з лиця землі. Тому й на майбутнє, підкреслювалось з Політичній доповіді ЦК КПРС з'їзду, магістральним напрямком діяльності партії на світовій арені залишається боротьба проти ядерної загрози, гонки озброєнь, за збереження і зміцнення загальної безпеки. Останні з'їзди братніх партій країн соціалістичної співдружності ще раз показали, що ця позиція ними розділяється та активно здійснюється.

XI з'їзд СЄШ цілком і повністю виявив солідарність з висунутою в Заяві М.С.Горбачова від 15 січня 1986 р. конкретною і реальною програмою поетапного звільнення планети від всіх видів зброї масового знищення до 2000 р. та створення на цій основі дійової систем міжнародної безпеки, кваліфікувавши її як таку, що відкриває новий етап в здійсненні мирної політики соціалізму⁴⁰. З'їзд знову підтримав одностороннє зведення та продовження Радянським Союзом мораторію на всі ядерні випробування як першого кроку на шляху до роззброєння. Ні-

*3 1984 р. - женевська Конференція по роззброєнню.

мецька Демократична Республіка не має ядерної зброї і, природно, не випробує її. Та, усвідомлюючи повною мірою свою відповідальність за долі миру в усьому світі, вона виступає за негайне припинення всіх ядерних вибухів - скрізь, усіма і назавжди, вимагає негайного вироблення та підписання договору, який би забороняв всі випробування ядерної зброї. Уже в день введення одностороннього мораторію, 6 серпня 1985 р., голова делегації НДР на Конференції по роззброєнню в Женеві І. Розе від імені своєї країни та Народної Республіки Болгарії вніс робочий документ, який містив пропозиції, щодо шляхів переговорів відносно всеосяжного припинення ядерних випробувань.

З'їзд підкреслив, що проникнуте відповідальністю за долі народів, гуманне рішення Радянського Союзу прокладає шлях в мирне майбутнє. Прийняття мораторію СІМ стало б актом справжнього стримування в області ядерних озброєнь. Двосторонній мораторій міг би стати висхідним пунктом для припинення усіх ядерних випробувань та для підписання договору про їх всеохоплююче заборонення.

З'їзд рішуче засудив наміри США милітаризувати космічний простір шляхом створення так званої СОІ - по суті, програми зоряних війн.

На з'їзді знайшов підтвердження зроблений в останні роки колективними зусиллями братніх комуністичних і робітничих партій висновок про те, що положення, яке склалося сьогодні в світі, вимагає нового політичного мислення, методів дій на міжнародній арені, виявлення пріоритетів серед поставлених завдань. Врятувати і зберегти мир неможливо, якщо не розірвати - рішуче і безповоротно - із способом думок і дій, які століттями будувались на прийнятності, припустимості війн і збройних конфліктів.

З врахуванням обстановки, що склалася в світі, з'їзд виробив стратегічний, зовнішньополітичний курс на поточне п'ятиріччя, згідно з яким першочерговими завданнями НДР є зміцнення миру і неприпустимість ядерної катастрофи. Політиці мирного співіснування, як і раніше, нема розумної альтернативи, і тому зараз більше, ніж будь-коли, необхідно консолідувати всі сили для її здійснення.

Серед першочергових цілей НДР в області забезпечення безпеки з'їзд назвав повне припинення ядерних випробувань як перший крок до звільнення планети від атомної зброї; припинення розміщення і поступовий демонтаж ядерних систем, які є в Європі; виведення з континенту всіх ракет середньої дальності, створення зон, вільних від атомної і хімічної зброї і зон, вільних від ядерної зброї по-ля бою в Центральній Європі, радикальне оздоровлення міжнародної обстановки і надійне забезпечення безпеки народів"".

Перші кроки ВДР по здійсненню цього курсу в післяз'їздівський період знову свідчать про її непорушну рішимість добитись того, щоб за оголошеним 1986 р. Роком миру наступили роки миру і спокою для всіх майбутніх поколінь.

Отже, підводячи деякі підсумки вже сказанному, зазначимо, що головним змістом відносин ВДР з країнами соціалістичної співдружності, як і в минулі роки, в досліджуваний період була спільна діяльність по створенню оптимальних зовнішніх умов для будівництва і вдосконалення соціалізму в цих країнах. Свідоме і планомірне використання факторів, які з'явилися в результаті міцного союзу СРСР та інших соціалістичних країн і які мали велике значення для зміцнення позицій соціалізму у світі, в тому числі в ВДР, все більше визначало темпи і конкретні успіхи в будівництві і вдосконаленні соціалізму на німецькій землі. Виходячи із того, що успішне вирішення завдань соціалістичного будівництва має велике значення і для долі всього людства, трудящі НДР прагнуть діяти по 'принципу: "Чим міцніший соціалізм, тим міцніший мир"*".

Європейська політика НДР, як і її зовнішня політика в цілому, визначається належністю до соціалістичної співдружності. На практиці це втілювалось в координації зовнішньої політики НДР з соціалістичними країнами в боротьбі за зміцнення розрядки, припинення гонки озброєнь і роззброєння; узгодження зовнішньої політики не означає, що соціалістичні держави не мають своїх інтересів і зав-

дань на міжнародній арені. Ці інтереси проявляються в конкретній зовнішньополітичній практиці, наприклад, у ВДР і ЧССР - в питаннях забезпечення своїх західних кордонів, Болгарії і Румунії - при рішенні проблем, пов'язаних з середземноморським басейном і Балканським півостровом і т.д. Будучи суверенною державою, ВДР, звичайно, самостійно визначає свою зовнішню політику і має свої особисті інтереси і цілі. Але вони ніяк не суперечать інтересам інших країн соціалістичної співдружності, а в головному збігаються. Питання в тому, що, як писав зовнішньополітичний щотижневик "Хоризонт", характеризуючи погоджений курс КПС і СЄШ, СРСР і ВДР, "політика КПРС є і нашою політикою не тільки в тому розумінні, що в основі її лежать спільні класові інтереси, але і тому, що ця політика продовжує узгоджуватися і координуватися в ході зустрічей на найвищому рівні... Ця політика є нашою політикою тому, що вона зустрічає повну підтримку зі сторони нашої партії і тому, що ми вносимо в її здійснення свій активний зклзд"²⁸. Наприклад, тільки після підписання Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу 7 жовтня 1975 р. відбулося 14 зустрічей керівників СРСР,НІР на найвищому рівні. Лише в першій половині 80-х рр.керівництво НДР неодноразово вступало в контакт з міністром закордонних справ СРСР з різних питань міжнародного життя.

Уряд НДР активно і конструктивно бере участь в роботі Організації Варшавського Договору і його органах, інших формах багатостороннього співробітництва, вносить свій вклад в поглиблення соціалістичної економічної інтеграції. Діалектичний зв'язок між загальними і специфічними інтересами проявляється тут саме в тому, що соціалістичний інтернаціоналізм, з одного боку,обґрунтовує певні зобов'язання співдружності по відношенню до кожної соціалістичної країни, передбачаючи, з іншого боку, - визнання пріоритету спільних інтересів.

Важливо підкреслити, що взятий на рубежі 80-х рр. найбільш агресивними колами імперіалізму курс на конфронтацію не зміг похитнути цілком конкретно визначеної тенденції на дальше зміцнення позицій світового соціалізму, інших миролюбних і прогресивних сил планети.

Реалізуючи послідовний курс соціалістичних країн, спрямований на втілення в життя принципів мирного співіснування, ВДР сприяла досягненню прогресу в міжнародних відносинах, зробила свій внесок в оздоровлення міжнародної обстановки.

1. Матеріали XXVI з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу. - К., 1986. - С. 84.
2. Див.: Вахрамеев А.В. Борьба социалистического содружества за разрядку междунаоодной нагтояженности. - М., 1979. - 285 с.: Дипломатия стран содаализма/В.Н.Белецкий. В.П.Нихамин,В.И.Попов и др.-М.:1980.-432 с.,(Внешняя политика. Дипломатия); Укрепление братской дружки и сотрудничества стран социалистического содружества. - К., 1981. - 304 с.; Международное влияние реального социализма (Отв. ред. Ю.С.Новопашин. - М., 1985. - 247 с.; Внешняя политика стран Варшавского Договора (первая половина 80~х годов). - М. 1986. - 320 с.: та ін.
3. Анззепроіі-Бік сіег ІШШ. ЗогаІіз'БізоБе Йеізопе Ргіейеіізроіі-Бік. - В., 1982. - 336 з.; йезспісь-Бе сіег АиЗзепроііі;ік аег ІШ, АБгізз. - В., 1984. - 448 з.
4. Конституция Германской Демократической Республики от 6 апреля 1968 г. в редакции Закона о дополнении и изменении Конституции Германской Демократической Республики от 7 октября 1974 г. - Берлин, 1974. - С. 13.
5. Нопескег Е. Ше УогБегеі-БипЕ ип< ВигсБГйбгше Йег Маблеп гиг Уоікзкаттег ипї іп (іет Зе2Ігкз-БаŞеп. - В., 1971. - 3. 5-
6. 12 сьезд Социалистической единой партии Германии (Берлин, 18-22 мая 1976 г.) - М., 1977. - С. 225.
7. Нопескег Е. Ипш Ргіейеп ипзеге Таї. АизвемаБ1"Бе Йесіеа ипї АиГзайге аиг Міііаг - ипї ЗісБегпеі-БзроііБік сіег ЗЕБ (1976 - 1981). - В., 1982. - 3. 237-254.
8. X сьезд Социалистической единой партии Германии. Берлин, 11-16 апреля 1981 г. - М., 1982. - С. 8, 34.
9. Там же. - С. 30-31.
10. Там же. - С. 25; Анззепроіі-Бік аег ВІЙ. ЗогаІіз1;І5сБе сіеі-БзсБе ?гіедепроіі'Бік. - 3. 171.
11. Документи по политике Германской Демократической Республики 3/1983 г., - Берлин. - С. 7-8.

12. Правда. - 1985. - 16 марта; Йенез Вециасіііапй. - 1985. - 8 РеВг.
13. Кеиз Эейл;э2ііап<і. - 1986. - 25 Бері.
14. Внешнеполитический бюллетень. - йздание Управления пенати и инсформации Министерства иностранных дел Германской Демократической Республики - Берлин, - 1982. - № 10. - С. 73-76 (Далі: ВВ МВД ГДР); Тгубша Биан. - 1982. - Зі яіагоа.
15. &езБісііі;е іег Аиззепроііігік іег ШН, АБгізз. - В., 1984. - 8.404.; Документи по полиште Германской Демократической Республика. 3/1983 г. - 0. 4.
16. ВВ МВД ГДР. - 1983. - № 2. - б. 9.-11.
17. йенез• Зеи-БвсБіаші. - 1983. - 9 ?еБг.
18. безБіоііі;е сіег Аиззепроіі'Бхк сіег ШН. АБгізз. - 5. 416; Ненез Іеиг-зобІапй. - 1983. - б Оііі.
19. Кеиз Беи-СзобІапсі. - 1983. - 2? Зер-Б.
20. 7- Та5ип§ йез 2епі:гаік:отіі;еез Йег ЗЕВ. ЕгісЬ Нопеокер, Айв <іег Піз-киззіопзегіе. - В., 1983. - 3. 11, 15.
21. Правда. - 1983. - 22 ОКТ.
22. Там же. - 1986. - 9 шня.
23. XI съезд Социалистической единой партии Германии (Берлин, 17-21 аполе-ля 1986 г77. - Ш, 1987. - С. 8. (Далі: XI съезд СЕПГ...).
24. СССР - ІДР: дружба и сотрудничество. Документи и матепіаш об участіЕ делегаций! КПС во главе с М.С.Горбачевнм в оаботе XI съезда СЕПГ, ВСОЛИЕ, 16-22 апр. 1986 г. - М., 1986. - С. 19-20.
25. XI съезд СЕПГ... - С. 7.
26. Там же. - С. 18.
27. И.ПіСІІ. - 1985. - Н. И. - 3.1016.
28. Ногіроп-Б. - 1973. - 3 Іуіі.

С. В. К л о к о в

МИР У БОРЬБЫ ЗА БЕЗПЕКУ НА АЗИАТСЬКОМУ КОНТИНЕНТІ (80-і рр.)

Питання безпеки на Азіатському континенті посідають одне з головних місць в усьому комплексі проблем міжнародної безпеки, на вирішення шейх спрямовані зусилля країн соціалістичної співдружності. Заінтересованість країн соціалізму в мирному розвитку подій у цій частині земної кулі зумовлена, поряд з іншими факторами, самим географічним розташуванням ряду соціалістичних держав, насамперед СРСР і Монголії. Велику роль у боротьбі країн соціалізму за безпеку і мирне співробітництво в Азії відіграє Монгольська Народна Республіка. Напрями зовнішньополітичної діяльності монгольської держави визначені з"їздами Монгольської Народно-революційної партії. Так, у своєму виступі на XIX з"їзді партії 28 травня 1986 р. Генеральний секретар ЦК МНРП, Голова Президії Великого Народного Хуралу Ж.Батмунх підкреслив: "Найважливішим напрямом зовнішньополітичної діяльності партії і держави є всебічне сприяння справі зміцнення безпеки на Азіатському континенті, розвитку взаєморозуміння і співробітництва між державами регіона". "ЩР, - заявив Ж.Батмунх, - виступає за те, щоб звільнити континент від джерел напруженості і конфліктів"

Слід зазначити, що на початку 80-х рр. на Азіатському континенті, як і в усьому світі в цілому, створились надзвичайно складні, тривожні умови. Погіршення обстановки в цьому найнаселеннішому районі земної кулі було викликано насамперед зростанням агресивності американського імперіалізму, авантюристичною політикою, яку проводили правлячі кола США, спрямованою на збивання воєнно-політичних угруповань, нарощування арсеналів найсмертоносніших видів зброї, боротьбу проти молодих азіатських країн, що вибрали соціалістичний або некапіталістичний шлях розвитку. Велику небезпеку для справи миру являє собою нарощування Сполученими Штатами своєї військової присутності на континенті. В Азії налічується понад 90 військово-морських і військово-повітряних баз США, причому в Східній Азії знаходиться друге після Західної Європи зосередження американських плацдармів і баз. З січня 1983 р. у США функціонує "Центральне командування", у сферу дій якого включено 19 азіатських та африканських держав, а також значна частина Індійського океану². В стратегії американських правлячих кіл робиться ставка на поглиблення воєнно-політичного співробітництва США, Японії та Південної Кореї, спрямованого проти СРСР та інших соціалістичних країн. З цією метою багато уваги американська воячина приділяє мілітаризації Японії

якій відводиться особливе місце в планах імперіалізму СІМ на Далекому Сході. Південь Корейського півострова перетворюється на американський ядерний плацдарм.

У Південно-Східній Азії підступи американською імперіалізму характеризуються дальшою підтримкою провокаційних дій проти кампучійського народу, намаганням штовхнути країни АСЕАН на конфронтацію з державами Індокитаю. США та їх союзники посилюють військові дії проти народу Демократичної Республіки Афганістан, супроводжуючи свої практичні дії провокаційним галасом навколо так званого "афганського питання" у представницьких міжнародних організаціях.

У 1982 р. світ став свідком чергової, п'ятої за рахунком за останню третину століття, війни на Близькому Сході, яку розв'язали ізраїльські агресори проти ліванського і палестинського народів. Вирішення близькосхідної проблеми продовжує залишатися в центрі уваги миролюбних сил планети. Тривала братовбивча війна між Іраном та Іраком продовжує залишатися вогнищем напруженості в цьому регіоні, що лише на руку реакційним та імперіалістичним силам. Продовжуються військові приготування США в Індійському океані.

Такий розвиток подій на Азіатському континенті не може не хвилювати народи країн соціалізму, всі прогресивні сили. Тому держави соціалістичної співдружності, в тому числі МНР, докладують максимальних зусиль для послаблення напруженості з цій частині земної кулі, надаючи в той же час активну підтримку прогресивним силам і державам, які відстоюють свій суверенітет і незалежність. Практична діяльність ШРП і народного уряду на міжнародній арені спрямована на забезпечення в тісній єдності з іншими братніми соціалістичними країнами сприятливих умов для будівництва соціалізму і дальшого удосконалення соціалістичного суспільства; зміцнення єдності країн соціалістичної співдружності, зміцнення міжнародних позицій соціалізму, солідарності і підтримки національно-визвольних рухів, відстоювання принципу мирного співіснування держав з різним соціальним ладом, боротьбу за мир і міжнародну безпеку, відвернення загрози нової світової війни¹³.

Наріжним каменем зовнішньої політики партії і уряду МНР є непорушна дружба і тісне співробітництво з Радянським Союзом та іншими країнами соціалістичної співдружності. Свою зовнішньополітичну діяльність Народна Монголія засновує на діалектичному поєднанні загальних інтернаціональних завдань соціалістичної співдружності і державно-національних інтересів. У цьому зв'язку характерними є самі тексти договорів про дружбу і співробітництво і взаємну допомогу, підписані МНР з братніми країнами соціалізму в різні роки. Так, якщо в статті 6-й Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між Союзом Радянських Соціалістичних Республік і Монгольською Народною Республікою визначено загальні інтернаціональні завдання двох сторін "продовжувати свої зусилля, спрямовані на збереження і зміцнення міжнародного миру і безпеки народів...", то в наступній 7-й статті приділено увагу конкретним державним інтересам двох країн на Азіатському континенті, їх прагненню "проводити політику підтримання і зміцнення дружніх відносин і співробітництва між державами в Азії, а також разом виступати за відвернення і усунення загрози імперіалістичної агресії в цьому районі земної кулі"⁴. В аналогічному договорі між МНР і УНР поряд із загальними завданнями боротьби за мир підкреслюється також необхідність "послідовно сприяти створенню ефективних систем безпеки в Європі і Азії"⁵, у договорі між МНР і Кубою підкреслено прагнення сторін добитися встановлення "міцного миру і безпеки в Азії та Латинській Америці"⁶.

Таким чином, договірне оформлення загальних і конкретних державних інтересів МНР та інших країн соціалістичної співдружності є доброю основою успішної координації їх зовнішньої політики з різних аспектів міжнародного життя, з тому числі з проблем безпеки на Азіатському континенті. Зусилля МНР спрямовані на те, щоб всіляко сприяти досягненню цілей координованої зовнішньої полі-

•тих братніх країн, просуванню вперед їх миролюбних ініціатив щодо оздоровлення обстановки на Азіатському континенті⁷.

На початку 80-х рр. країни соціалізму виступили з новими ініціативами з проблем азіатської безпеки. У 1981 р. на XXVI з'їзді КПРС були сформульовані пропозиції "провести конкретні переговори щодо заходів довір"я на Далекому Сході з усіма заінтересованими країнами"⁸. Передбачалось, що у таких переговорах могли б взяти участь СРСР, МНР, КБДР, КНР, Японія, а також США, які мають військові бази і проводять активну воєнну діяльність в цьому регіоні. Далі, в процесі конкретизації цієї ініціативи, зазначалось, що вона зовсім необов'язково зумовлює колективний збір відразу усіх заінтересованих країн. Почати рухатися цим шляхом цілком можливо й на двосторонній основі⁹. Радянська ініціатива одержала повне схвалення і підтримку з боку монгольського народу. Підкреслюючи її велике значення на XVII з'їзді МНРП, керівництво країни висловило надію, що "заінтересовані держави зі всією серйозністю ставитимуться до цієї важливої ініціативи, до проведення конкретних переговорів"¹⁰ Пропозиція щодо здійснення мір довір"я на Далекому Сході залишається в центрі уваги монгольської дипломатії в наступні роки.

Надзвичайно важлива ініціатива щодо азіатської безпеки була виголошена з трибуни XVIII з'їзду МНРП. Як підкреслювалося в матеріалах з'їзду, "Монгольська Народна Республіка пропонує розробити і підписати конвенцію про взаємний ненапад і незастосування сили у відносинах між державами Азії і Тихого океану"¹¹. З цією метою пропонувалося скликати конференцію країн регіону за участю держав - членів Ради Безпеки ООН. 29 червня 1981 р. Великий Народний Хурал МНР прийняв на своїй сесії звернення до парламентів країн Азії і Тихого океану щодо укладення згаданої конвенції, яке було поширено як офіційний документ Генеральної Асамблеї ООН¹². Головна мета, яку ставили перед собою партія і уряд МНР, - це виключити агресію і застосування сили у міжнародних відносинах, в даному випадку в азіатсько-тихоокеанському регіоні, тобто реалізувати глибокі сподівання народів жити в мирі, в атмосфері взаємного довір"я і дружнього співробітництва¹³. Як підкреслював міністр закордонних справ МНР М.Дугерсурен, "наша пропозиція за своєю суттю становить єдине ціле з ініціативами інших соціалістичних країн, спрямованими на зміцнення мирних відносин держав у певних регіонах або в масштабі всього світу... Такі ініціативи походять від суті зовнішньої політики соціалізму, являють собою політико-юридичне відображення ленінського прив-
Т 4

цину мирного співіснування держав з різним суспільним ладом"

При розробці конвенції МНР пропонувала врахувати досвід Бандунзької конференції і проголошені на ній відомі принципи. Як зазначалось у посланні Ж.Батмунха учасникам ювілейної зустрічі, присвяченої 30-річчю Бандунзької конференції у квітні 1985 р., "пропозиція, висунута Монголією щодо укладення Конвенції про взаємний ненапад і незастосування сили у відносинах між державами Азії і Тихого океану, йде в одному руслі з благородними принципами¹⁴, проголошеними в Бандунзі, покликана служити їх практичному здійсненню у міждержавних відносинах"¹⁵.

Відповідно до запропонованої конвенції, держави-учасниці могли б взяти на себе такі важливі зобов'язання, як вжиття разом або індивідуально заходів щодо зміцнення довір"я і взаєморозуміння, зменшення воєнного протистояння між державами, спільний розгляд заходів по попередженню небезпеки раптового нападу, прийняття активної участі у розробці заходів по припиненню гойки озброєнь і здійсненню ефективних заходів роззброєння, проведення консультацій з питань вирішення спірних ситуацій між учасниками конвенції, запобігання виникнення конфліктних ситуацій в регіоні, проведення в дусі доброї волі переговорів про усунення вогнищ напруженості та конфліктів та інші необхідні зобов'язання¹⁶.

Ініціатива МНР дістала повне схвалення і активну підтримку братніх країн соціалізму, а також миролюбної громадськості всього світу. Ця ініціатива, зазна-

чалось у посланні радянського керівництва керівникам МНР, "співзвучна відомим пропозиціям Радянського Союзу щодо зміцнення миру і безпеки в Азії" і в своїй "благородній діяльності в інтересах миру на азіатському континенті Монгольська Народна Республіка може розраховувати на співробітництво і підтримку з боку Радянського Союзу"¹¹. "Німецька Демократична Республіка, - заявив Голова Ради Міністрів ЦР В.Штоф на зустрічі з І.Батмунхом у квітні 1983 р. у Берліні, - вітає і підтримує пропозицію Монгольської Народної Республіки про укладення Конвенції про взаємний ненапад і незастосування сили у відносинах між державами Азії і Тихого океану". Ініціатива МНР "є гідним внеском у спільні зусилля держав соціалістичної співдружності, спрямовані на збереження і зміцнення миру на всіх континентах"¹⁰. Аналогічні оцінки зовнішньополітичної діяльності МНР та її конкретних кроків шляхом поліпшення обстановки на Азіатському континенті було висловлено керівними діячами інших соціалістичних країн.

Слід відзначити, що відома ініціатива МНР і в наш час продовжує лишатися в центрі уваги в ході міжнародних контактів керівництва країни з керівниками як соціалістичних країн, так і багатьох країн, що розвиваються, у виступах монгольських представників на крупних міжнародних форумах, привертаючи до себе увагу дедалі більшої кількості країн.

Проте для зміцнення миру і безпеки в Азії і в усьому світі недостатньо однієї занепокоєності. Необхідні спільні дії всіх заінтересованих сторін, тому що тільки спільними зусиллями можна надати ефективної відсічі агресивним намаганням імперіалізму та вояччини. Ось чому 7 грудня 1983 р. Великий Народний Хурал МНР виступив із зверненням до парламентів країн Азії і Тихого океану, в якому закликав парламентаріїв цих країн "активно зключитися в антивоєнний і антиядерний рух мас, об'єднати зусилля з боротьбою найрізноманітніших верств населення своїх країн проти воєнної небезпеки, використовувати, де це необхідно, свій авторитет і вплив для активізації такого руху"¹¹. Зі свого боку, Великий Народний Хурал вирішив створити групу монгольських парламентаріїв, в обов'язок якої входить підтримувати контакти з парламентаріями інших країн з проблем боротьби за мир, проти війни.

Виступаючи за "створення безпеки на Азіатському континенті в цілому, МНР проводить активну діяльність, спрямовану на справедливе й негайне вирішення міжнародних проблем, що виникають у різних районах цього неспокоїного континенту. Важливе значення для справи миру і безпеки на континенті має встановлення атмосфери добросусідства, довіри і співробітництва в Південно-Східній Азії. На досягнення цієї мети спрямовані зусилля трьох братніх країн Індокитаю - Соціалістичної Республіки В'єтнам, Лаоської Народної-Демократичної Республіки і Народної Республіки Кампучії. Як відомо, правлячі кола країн АСЕАН під тиском зовнішніх і внутрішніх сил вдалися до конфронтації з В'єтнамом, Лаосом і Кампучією. Вони не визнають законного уряду Кампучії й вимагають, як попередню умову нормалізації, виведення в'єтнамських добровільних частин з цієї країни без буді-яких гарантій безпеки НРК, СРЗ, ЛВДР і НРК протиставлять такому курсові програму мирного врегулювання проблем Південно-Східної Азії, припинення зовнішнього втручання у справи регіону, підтримання діалогу з країнами АСЕАН на основі рівноправності, поважання суверенітету і територіальної цілісності, невтручання у внутрішні справи один одного. У боротьбі за реалізацію своєї миролюбної програми країни Індокитаю координують політику, регулярно проводячи, починаючи з 1980 р., зустрічі міністрів закордонних справ, партійних і державних керівників.

МНР, як і інші країни соціалістичної співдружності, активно підтримує мирні ініціативи братніх країн Південно-Східної Азії. Так, після В'єтнянської наради вищих керівників СРВ, ЛВДР і НРК, яка відбулась у лютому 1983 р., на якій було уточнено і розширено попередні, висунуто нові миролюбні пропозиції, уряд МНР виступив із Заявою. В ній, зокрема, зазначалося, що "Монгольська

Наоодна Республіка послідовно підтримує заходи, які вживають СРВ, ЛЕДР і НРЖ по захисту і знищенню здобутків сзоіх народів" . Монгольський уряд схвалив принциповий курс трьох держав Індокитаю, спрямований на послаблення напруженості в цій частині Азіатського континенту¹. МНР виступає за широке визнання законного уряду Кампучії,- Уряд МНР, заявив, наприклад, з трибуни XXXIX сесії ГА ООН міністр закордонних справ МНР М.Дугерсурен, "рішуче виступає проти використання ООН як ширми для втручання у внутрішні справи Народної Республіки Кампучії, за якнайшвидше надання місця, що законно належить їй в цій всесвітній організації"².

Народ і уряд Монголії вітають всі мирні ініціативи Кореїської Народно-Демократичної Республіки, спрямовані на виведення американських військ і озброєнь, включаючи ядерні засоби, з Півдня Кореї, на мирне і демократичне об'єднання країни. Характерна у цьому зв'язку підтримка Монголією нових ініціатив КЕДР "відносно проведення парламентських переговорів між Північчю і Півднем та прийняття Декларації про взаємний ненапад з метою послаблення напруженості на Кореїському півострові і створення передумов і атмосфери, сприятливої для вирішення питання мирного об'єднання Кореї"³. Здійснення цих пропозицій сприяло б оздоровленню обстановки в Кореї, і в цілому на Далекому Сході.

Великої користі справі миру і безпеки в Азії додало б політичне врегулювання ситуації, яка склалася навколо Афганістану в результаті підступних дій з боку ворогів народного ладу. Шлях до врегулювання ситуації навколо Афганістану пролягає через реалізацію конструктивних пропозицій ДРА від 14 травня 1980 р. та від 24 серпня 1981 р., згідно з якими є необхідними прямі переговори між ДРА і Пакистаном, врегулювання на основі поважання незалежності Афганістану і невтручання в його внутрішні справи. МНР підтримує всі мирні ініціативи афганського керівництва й здійснює активну діяльність на міжнародній арені в боротьбі за втілення їх в життя. Одночасно Монголія виступає проти обговорення в ООН так званої афганської проблеми, нав'язаної світовому співтовариству реакційними силами, насамперед США та їх союзниками. Так, виступаючи в 1985 р. з питання "Становище в Афганістані та його наслідки для міжнародного миру і безпеки" на пленарному засіданні ГА ООН представник МНР Л.Ерденечулун заявив, що "обговорення цього питання на Генеральній Асамблеї є ніщо інше, як спроба отруїти міжнародну атмосферу, відвернути увагу від воістину невідкладних проблем міжнародного життя"⁴.

Просуванню вперед справи миру в Азії сприяють зусилля соціалістичних країн цього континенту, в тому числі ЩР, з нормалізації відносин з Китайською Народною Республікою. Монголія вітає радянсько-китайські політичні консультації, які проводяться регулярно, починаючи з 1982 р. Громадськість МНР вважає, що нормалізація відносин між СРСР і КНР, між двома безпосередніми її великими сусідами, робитиме великий волив на оздоровлення політичної атмосфери в Азії⁵.

Уряд МНР виступає за справедливе вирішення близькосхідної проблеми. Як відомо, у цій західній частині Азіатського континенту внаслідок агресивних намірів правлячих кіл Ізраїлю і США, які підтримують їх, і в наш час зберігається вибухонебезпечне становище. Після прямої збройної інтервенції проти Лівану ізраїльська воєнщина продовжує свавілля у південних районах цієї суверенної держави, провокує кровопролитні зіткнення між різними ліванськими угрупованнями, заохочує реакційні СЕЛИ ДО розправи над мирним населенням палестинських таборів. У зв'язку з цим монгольський уряд неодноразово виступав із заявами з викладенням своєї точки зору на близькосхідні події і шляхи її розв'язання, які повністю збігалися з позицією інших країн соціалістичної співдружності. Монголія рішуче виступає на підтримку суверенітету, незалежності і територіальної цілісності Лівану, за безумовне виведення ізраїльських військ з території цієї країни відповідно до відомих рішень Ради Безпеки ООН, за встановлення миру і стабільності в регіоні, за право народу Палестини на самовизначення⁶.

Важливим кроком у пошуку шляхів врегулювання близькосхідної проблеми стали висунуті СРСР у червні 1984 р. пропозиції, які передбачали як інструмент вирішення проблеми скликання міжнародної конференції за участю всіх заінтересованих сторін, включаючи Організацію визволення Палестини, СРСР та США³¹. Пропозиції Радянського Союзу були підтримані монгольським урядом, в тому числі і в ООН. Виступаючи, наприклад, на ювілейній сесії ГА ООН у 1985 р., міністр закордонних справ ШР висловився за "збереження і зміцнення національної єдності і територіальної цілісності Лівану", за скликання міжнародної конференції "за участю всіх заінтересованих сторін, включаючи ОВП, щоб добитися справедливого і міцного вирішення близькосхідної проблеми на основі повного гарантування права палестинського народу на незалежність, ліквідації всіх наслідків ізраїльської агресії"

З трибуни тієї ж сесії ГА ОСЄ представник МНР закликав уряди Ірану та Іраку "позитивно відгукнутися на міжнародні зусилля по припиненню воєнних дій між цими країнами, перейти до мирного врегулювання спірних питань"³². Ці слова достатньо мірою характеризували позицію МНР щодо тривалого і безглузкого ірано-іракського збройного конфлікту, який підточує матеріальні та людські ресурси обох сусідніх країн, здатного викликати втягування в нього інших держав і народів.

Серед усього спектра питань, покликаних сприяти позитивному вирішенню проблем азіатської безпеки, неабияке місце посідає реалізація ідеї ряду країн, що не приєдналися, - прибережних країн Індійського океану - про перетворення його на зону миру, де було б ліквідовано всі іноземні бази і не існувало б ніякої загрози безпеці, незалежності і суверенітету цих країн. МНР послідовно підтримує миролюбні зусилля прибережних держав Індійського океану і рішуче виступає за скликання міжнародної конференції з цього питання. Вона також вітала висунуту главами урядів держав південної частини Тихого океану ініціативу щодо проголошення цього регіону без"ядерною зоною"³³. Важливим практичним кроком у цьому напрямку стало ухвалення в серпні 1985 р. островними країнами Океанії, Австралії та Нової Зеландії на ХІ сесії Форуму країн південної частини Тихого океану договору про створення в регіоні без"ядерної зони"³⁴.

Слід зазначити, що сама ідея створення зон миру, без"ядерних зон, як і проблема гарантування безпеки, тісно взаємозв'язані з проблемою заборони гонки озброєнь і роззброєння. Факти свідчать, що безумовними рекордсменами експансії милітаризму є молоді держави Азії, на які припадає 80 % воєнних витрат усіх країн, що розвиваються³⁵. При цьому в ролі головного постачальника смертоносної продукції виступають США. Основний потік американської зброї йде до Близького і Середнього Сходу. Найбільшими покупцями воєнної продукції США є також Південна Корея, Тайвань і Японія. До цього слід додати, що на порозі володіння ядерною зброєю стоять ті реакційні режими, які беруть участь в регіональних конфліктах на Азіатському континенті - Ізраїль, Пакистан, Південна Корея, Тайвань. Тому проблеми нерозповсюдження ядерної зброї, як і заборони гонки озброєнь, є одними з найактуальніших для народів азіатських країн. На міжнародній арені МНР активно сприяє вжиттю дійових заходів, спрямованих на зміцнення загального миру і обмеження гонки озброєнь. Наприклад, в 1983 р. з ініціативи монгольської делегації в ОШ була схвалена резолюція про Тиждень дій за роззброєння. В ній, зокрема, підкреслювалась необхідність і важливість широкої і постійної мобілізації світової громадської думки на підтримку припинення гонки озброєнь, особливо гонки ядерних озброєнь³⁶. Делегація МНР сприяла також схваленню сесією рішень, спрямованих на відвернення перетворення космічного простору в арену гонки озброєнь, подавши свій проект резолюції з цього питання³⁷.

МНР повністю схвалює і підтримує радянську ініціативу, виголошену Генеральним секретарем ЦК КПРС М.С.Горбачовим під час переговорів у Москві 21 трав-

ня 1985 р. з прем'єр-міністром Індії Р.Ганді, про комплексний підхід до гарантування миру і безпеки в Азії. Суть його полягає в об'єднанні зусиль азіатських держав у пошуку мирного вирішення проблеми азіатської безпеки з урахуванням уже накопичених пропозицій в цій галузі, а також деякою мірою і досвіду Європи. При цьому пропонується використовувати "різні методи - і двосторонні переговори, і багатосторонні консультації - аж до проведення в перспективі якого-небудь загальноазіатського форуму для обміну думками і спільних пошуків конструктивних рішень"³⁵. Висока оцінка радянських пропозицій з боку МНР була дача під час переговорів в Москві 29 серпня 1985 р. між М.С.Горбачовим і Ж.Батмунхом. У спеціально прийнятій за підсумками цієї зустрічі постанові Політбюро ЦК МНРП було підтверджено повну підтримку Монголією нових мирних ініціатив СРСР і підкреслено необхідність "розширювати і активізувати дії МНР, спрямовані на всемірне сприяння зусиллям СРСР та інших братніх країн по зміцненню миру і безпеки в Азії, по розвитку взаєморозуміння, довіри і мирного співробітництва між азіатськими державами"³⁶.

Монголія підтримала відомі радянські пропозиції з роззброєння, що містилися в Заяві М.С.Горбачова від 15 січня 1986 р. Примітно, що в радянській програмі роззброєння питанням азіатської безпеки приділено особливу увагу. "Для Радянського Союзу як однієї з найбільших азіатських держав, - підкреслювалось в Заяві, - гарантування безпеки в Азії має життєво важливе значення". В той же час, запропонувавши до кінця нинішнього століття ліквідувати ядерну та хімічну зброю, СРСР повністю враховує інтереси народів інших азіатських держав, "для яких проблеми миру і безпеки стоять не менш гостро, ніж для народів Європи..." . Вітаючи радянську ініціативу з галузі роззброєння, ЦК МНРП і уряд МНР у своїй заяві в зв'язку з цим підкреслили, що вона "служить фактором, що об'єднує зусилля миролюбних країн в боротьбі за мир, вагомим внеском у пошук шляхів комплексного підходу до проблем встановлення міцної безпеки в регіоні"³⁸.

Керуючись прагненням до тривкого миру не тільки в Азії, а й в усьому світі і визнаючи, що тільки мирний розвиток є головною умовою збереження земної цивілізації, уряд МНР запропонував внести до порядку денного XXXIX сесії ГА ОЩ в 1984 р. питання "Право народів на мир" і подав проект відповідної декларації⁴⁰. У пояснювальній записці, поданій разом з проектом декларації, зокрема підкреслювалось, що право народів на мир повинно бути надійно гарантовано всіма державами. Юридичною і матеріальною гарантією цього права "були б створення і зміцнення атмосфери довіри між державами, здійснення принципів мирного співіснування і активного співробітництва між ними, реалізація заходів щодо загального і повного роззброєння"⁴⁰. Пропозицію Монголії вітала більшість держав - членів ООН, насамперед соціалістичні країни. Делегати цих країн у своїх виступах підкреслили, що ліквідація небезпеки ядерної війни - найголовніше питання нашого часу. Сесія ГА ООН переважною кількістю голосів схвалила Декларацію про право народів на мир.

Таким чином, успішна діяльність монгольської дипломатії на міжнародній арені є результатом миролюбних цілеспрямованих зусиль МНРП і уряду країни. Завдання на другу половину 80-х рр. в галузі зовнішньої політики, в тому числі боротьби за безпеку на Азіатському континенті були сформульовані на XIX з'їзді МНРП у травні 1986 р. У Звітній доповіді ЦК МНРП з'їздові партії, з якою виступив Генеральний секретар ЦК МНРП Ж.Батмунх, було знову висловлено підтримку радянської ініціативи щодо комплексного підходу до проблеми гарантування безпеки в Азії. "З цим підходом, - підкреслив Ж.Батмунх, - співзвучна висунута МНР пропозиція про створення механізму, який виключає застосування сили у відносинах між державами Азії і Тихого океану. Ми й надалі докладатимемо активних зусиль по просуванню своєї пропозиції у тісному зв'язку з конструктивними ініціативами інших держав регіону"^{4*}. Важливим фактором у боротьбі за відвернення

ядерної загрози, за роззброєння МНР вважає взаємодію широких кіл миролюбної громадськості держав Азії. В зв'язку з цим, було підкреслено на з'їзді, Монголія виступає "за проведення загальноазиатського форуму за мир і співробітництво за участю представників широкої громадськості азиатських країн"¹". Особливого значення МНР надає розширенню співробітництва з комуністичними і робітничими партіями країн Азії. Тому партія виступає за проведення зустрічі представників комуністичних і робітничих партій країн Азії з питань забезпечення миру і стабільності на континенті.

Партія, уряд, весь монгольський народ підтримують і схвалюють нові радянські пропозиції, з якими виступив М.С.Горбачов під час перебування у Владивостоку в липні 1986 р. Ці пропозиції стали результатом дальшого розвитку накреслених XXVII з'їздом КПРС завдань у галузі гарантування міжнародної безпеки. "Ми, підкреслив у виступі М.С.Горбачов, - за включення Азиатсько-тихоокеанського регіону в загальний процес створення всеосяжної системи міжнародної безпеки, про яку говорилось на XXIII з'їзді КПРС"

МНР висловились на підтримку Делійської декларації про принципи вільного від ядерної зброї і ненасильственного миру, підписаної у листопаді 1986 р. під час офіційного дружнього візиту М.С.Горбачова в Індію. Монголія з розумінням ставиться до рішення Радянського Союзу, прийнятого на початку 1987 р. і погодженого з монгольською стороною, про виведення частини радянських військ з цієї країни, де вони тимчасово перебувають за проханням уряду МНР.

Таким чином, будучи азиатською соціалістичною державою, МНР докладає і докладає максимум зусиль для зміцнення миру і безпеки в Азії, створення атмосфери довіри між державами континенту. Як повноправний і авторитетний член Організації Об'єднаних Націй МНР широко використовує з цією метою трибуну найкрупнішої міжнародної організації та її органів. Зусилля МНР спрямовані на те, щоб всіяко сприяти досягненню цілей скоординованої зовнішньої політики братніх соціалістичних країн, просуненню вперед їх ініціатив щодо оздоровлення обстановки в Азиатському континенті. Народна Монголія також вітає і підтримує ініціативи інших держав, які сприяють послабленню напруженості в цій частині земної кулі.

1. Новости Монголки. - 1986. - 29 мая.
2. Там же. - 1983. - 15 апр.
3. Монгольская Народная Республика. - М., 1984. - С. 168.
4. Советско-монгольские отношения, 1921-1974: Документы и материалы. - М., 1979. - Т. 2. - Ч. 2. - С. 3-4.
5. Новости Монголии. - 1984. - 5 июня.
6. Там же. - 9 нояб.
7. Там же. - 1983. - 16 сені.
8. Материалы XXVI з'їзду КПРС. - К., 1981. - С. 34.
9. Петров М. СССР за мир и безопасность в Азии // Международная жизнь. - 1986. - № 4. - С. 67.
10. XVII съезд Монгольской Народно-революционной партии. - Улан-Батор, 26-30 мая 1931-г. - М., 1982. - С. 22.
11. Там же. - С. 23.
12. Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, 1981 г.: Сб. документов. - М., 1982. - С. 226.
13. Дугзсурсун М. За укрепление доверия и взаимопонимания в Азии // Международная жизнь. - 1983. - № 2. - С. 17.
14. Дугзсурсун М. За укрепление мира и безопасности в Азии // Коммунист. - 1984. - № 11. - С. 83-84.
15. Новости Монголии. - 1985. - 26 апр.
16. Дугзсурсун М. За укрепление мира и безопасности в Азии // Коммунист. - 1984. - № 11. - С. 85.
17. Внешняя политика Советского Союза и международные отношения. 1981 год.: Сб. документов. - С. 122.
18. -Новости Монголии. - 1983. - 22 апр.
19. Там же. - 9 дек.
20. Там же - 4 марта.
21. Там же
22. Там же - 1984. - 16 окт.
23. Там же - 1985. - 14 мая.
24. Там же - 19 нояб.
25. Там же - 1984. - 23 марта.
26. Там же - 1983. - 20 мая.

27. Внешняя политика Советского Союза и международные отношения, 198[^] г.: Сб. документов. - М., 1985. - С. 99-101.
28. Новости Монголии. - 1985. - 11 окт.
29. Там же.
30. Там же. - 1984. - 16 окт.
31. Правда. - 1985. - 7, 8 авг.
32. Новости Монголии. - 1984. - 6 апр.
33. Там же. - 1984. - I янв.
34. Там же.
35. Правда. - 1985. - 22 мая.
36. Новости Монголии. - 1985. - 6 сент.
37. Правда. - 1986. - 16 янв.
38. Новости Монголии. - 1986. - 21 янв.
39. Док. ООН А Щ Е) 141.
40. Новости Монголии. - 1984. - 17 июля
41. Там же. - 1986 - 29 мая.
42. Там же.
43. Перебудова невідкладна, вона стосується всіх і в усьому: 36. матеріалів про поїздку М.С.Грбачова на Далекий Схід 25-31 липня 1986 р. - К., 1986.- С. 28,

ЗМІСТ

З'їзди правлячих партій братніх країн

ПРО розвиток світової соціалістичної співдружності

Мельникова І.М. ШІІ з'їзд КПРС про актуальні проблеми розвитку світової системи соціалізму.	3
Кулинич І.М. XI з'їзд Соціалістичної єдиної партії Німеччини про початок нового етапу в будівництві розвинутого соціалістичного суспільства в НДР	13
Віднянський С.В., Сюсько і.М. Розробка Комуністичною партією Чехословаччини стратегії прискорення соціально-економічного розвитку ЧССР	22
Клинченко Т.В. Питання розвитку соціально-класової структури угорського суспільства в матеріалах Ц з'їзду УСРП	32
Ісевич І.Т. Проблеми культурного будівництва в народній Польщі в світлі рішень X з'їзду ПОРП	40

Боротьба соціалістичних країн за мир і безпеку народів

Асатуров С.К. Участь НДР у боротьбі країн соціалістичної співдружності за мир і безпеку в Європі на сучасному етапі	49
Клоков Є.В. МНР V боротьбі за безпеку на Азіатському континенті (30-і рр.)	59

АКАДЕМІЇ НАЖ ЖРАШСКОЙ ССР
йнститут истории

ИСТОИИЕСКИЕ ИСОШЦОЗАНШ. ИСТОРИШ ЗАРУБЕЖИ СТРАЕ

Республиканский межведомственный сборник научных трудов

Основан в 1975 г.

В и п у с к 14

(На украинском языке)

Киев Наукова думка 1988

Затверджено до друку вченою радою Інституту історії АЕ УРСР

Редактор Т.ДіЛорунжа
Художній редактор І.5.Писарева
Технічний редактор Т.М.Зубрицька
Коректори О.А.Газрилець, В.І.Гломозда, С.І.Колесник